

2 / 2 0 2 3

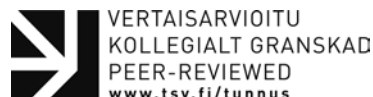
Idäntutkimus on neljä kertaa vuodessa ilmestyvä tieteellinen aikakauskirja. Julkaisija on Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura ry.
2. numero 2023
30. vuosikerta

TILAUKSET JA OSOITTEENMUUTOKSET

Idäntutkimus
Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura ry
Puh. 044 5442203
e-mail: viets-idantutkimus@helsinki.fi

Vuosittilaus 38 €, ulkomaille 40 € ja opiskelijat 18 €. Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seuran jäsenet saavat vuosittilauksen jäsenmaksua vastaan (35 €, opiskelijat 16 €).

Koko sivun ilmoitus 170 €, ½ sivua 85 € ja ¼ sivua 43 €.

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

TOIMITUS

Aleksanteri-instituutti
Unioninkatu 40 (PL 24)
00014 Helsingin yliopisto

Päätoimittaja:
Mika Perkiömäki
Helsingin yliopisto
e-mail: mika.perkiomaki@helsinki.fi

Toimitussihteeri:
Jari Parkkinen
Jyväskylän yliopisto
e-mail: jari.v.parkkinen@jyu.fi

Dragana Cvetanović
Helsingin yliopisto
e-mail: dragana.cvetanovic@helsinki.fi

Emma Hakala
BIOS-tutkimusyksikkö
Ulkopoliittinen instituutti
e-mail: emma.hakala@fiia.fi

Meri Kulmala
Helsingin yliopisto
e-mail: meri.kulmala@helsinki.fi

Sirke Mäkinen
Helsingin yliopisto
e-mail: sirke.makinen@helsinki.fi

Jukka Pietiläinen
Helsingin yliopisto
e-mail: jukka.pietilainen@helsinki.fi

Mika Pylsy
Helsingin yliopisto
e-mail: mika.pylsy@helsinki.fi

Saara Ratilainen
Tampereen yliopisto
e-mail: saara.ratilainen@tuni.fi

Riku Toivola
Helsingin yliopisto
e-mail: riku.toivola@helsinki.fi

Jaakko Turunen
Södertörn University
e-mail: jaakko.turunen@sh.se

TOIMITUSNEUVOSTO

Idäntutkimus-lehden toimitusneuvostona toimii Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura ry:n hallitus.

Lehden ulkoasu:
Asmo Koste / Nastamuumio oy

ISSN 1237-6051
Grano 2023

Seuraavien numeroiden teemat:
3/2023 Raha. Vertaisarvioidut artikkelit deadline 28.4.2023, muut tekstit 4.8.2023.
4/2023 Tieto ja valta. Vertaisarvioidut artikkelit deadline 18.8.2023, muut tekstit 6.10.2023.

Kuka on syyllinen?

Venäjä jatkaa järjetöntä hyökkäyssotaansa Ukrainassa. Tätä kirjoitettaessa julkinen keskustelu sodasta on keskittynyt Ukrainan vastahyökkäyksestä spekulointiin, F-16-hävittäjien lähettämiseen Ukrainan avuksi sekä Ukrainan kautta Venäjän puolelle Belgorodin alueelle tehtyihin iskuihin. Lisäksi on käyty suorastaan filosofista pohdintaa siitä, onko Venäjän edes teoriassa mahdollista vallata Bahmutia, jos koko kaupunkia ei yli yhdeksän kuukautta kestäneen ankaran taistelun jälkeen käytännössä enää ole olemassa. Näiden tapahtumien varjossa uutiskynnyksen yllitti *The New York Times*issa julkaistu Yhdysvaltojen tiedustelun yllättävä arvio, että Ukraina ehkä sittenkin oli toukokuun alussa Kremliin tehdyn epäonnistuneen lennokka-iskun takana.

Niin Belgorodin kuin Kremlinkin iskut liittyvät yhä pitenevään sarjaan tämän sodan yllättäviä tapahtumia, joihin aiemmin ovat kuuluneet esimerkiksi Nord Stream -kaasuputkien ja Krimin sillan räjäytykset sekä Puolan puolelle pudonnut ohjus. Jossain määrin samaan sarjaan voitaneen liittää myös henkilöihin kohdistuneet pommi-iskut eri puolilla Venäjää. Niissä ovat kuolleet ainakin euraasialaisuuden ideologin Aleksandr Duginin Darja-tytär, so-tabloggari Maksim Fomin, joka tunnettiin myös nimellä Vladlen Tatarski, sekä nationalistisen kirjailijan ja presidenttiehdokkuudestaan haaveilevan Zahar Prilepinin henkivartija. Prilepin, joka aikanaan oli myös Duginin puoluetoveri sittemmin kielletyssä kansallisbolševistisessä puolueessa, itse selvisi iskusta, vaikka haavoittuikin vakavasti.

Tällaisia yksittäisiä ja yllättäviä sotaan liittyviä tapahtumia yhdistää se, että niitä seuraa välittömästi laaja spekulointi tekijästä. Ensimmäiset arviot eivät aina ole kovin analyttisiä, vaan saattavat tulla selkärangasta varsin tunnepitoisina. Venäjältä kantautuu aina Ukrainaa ja sen läntisiä kumppaneita syyttäviä viestejä, ja vastaavasti Venäjän rajojen länsipuolella oletetaan usein syyllisen löytyvän Kremlistä. Kun oma valinta syyllisestä on tehty, sille haetaan tukea erilaisin argumentein. Tunnetun kliseen mukaan totuus on sodan ensimmäinen uhri, ja monissa tapauksissa se taitaakin jäädä ainakin suurelle yleisölle selviämättä.

Kun ensi shokista on selvitty, alkaa syyllisten etsintä hyötynäkökohdan pohjalta. Ajatuksena on, että iskun on varmaankin tehnyt se, joka siitä eniten hyötyy. Voi kysyä, miten tuottavaa sekään lopulta on. Tällaisten iskujen seuraukset ovat usein niin arvaamattomia, että etukäteen voi olla mahdoton ennakoida, kuka niistä lopulta hyötyy eniten – vai hyötyykö kukaan. Iskujen tekijät ottavatkin melkoisen riskin, että seuraukset yllättävät heidät itsen-

säkin. Jo klassiseksi muodostunut esimerkki on itse hyökkäys Ukrainaan 24.2.2022, vaikka sen tekijästä ei epäselvyyttä olekaan. Sen kerrannaisvaikutukset ovat olleet niin moninaiset, mukaan lukien vaikkapa Suomen päätyminen Naton jäseneksi, että monet niistä eivät varmasti olleet hyökkäyksen käynnistäjän intresseissä. Aseteollisuus ja jotkin sähkötyöt lienevät niitä harvoja hyötyjiä.

Jos hyötynäkökohdan arvioiminenkaan ei auta meitä löytämään syyllisiä iskuihin niin mikä sitten? Ehkä ei mikään, mutta jos se jotenkin on mahdollista, niin analyttisen tietoon perustuvan tutkimuksen avulla. Tiede ei ensin valitse kantaansa ja sitten hae sille tukea, vaan kerää datan ensin ja tekee johtopäätökset siihen perustuen. Tieteellistä tietoa tarjoo taas tämäkin *Idäntutkimuksen* vapaan teeman numero, joskin vaihteeksi vähemmän Venäjän Ukrainaa vastaan käymään sotaan liittyen.

Sasha Mäkilän vertaisarvioitu artikkeli syventyy suomalaisten kapellimestarien kokemuksiin Pietarin ja Leningradin konservatorion opinnoissaan 1970-luvulta 2010-luvulle. Kirjoittaja, joka on itsekin opiskellut Pietarissa, pureutuu autoetnografista tutkimusotetta hyödyntäen itsensä ja viiden muun kapellimestarioppilaan kokemuksiin Pietarin konservatorion käyttämästä orkesteriohjelmistosta. Mäkilä tekee myös sen ehkä joillekin hieman yllättävänkin sivuhuomion, että venäläisiä opettajia pidettiin laajasti lämpiminä, ja heidän pedagogisia taitojaan arvostettiin.

Sotaa Ukrainassa sivuavia juttujakin numero toki sisältää. Teemu Oivon essee on yksi ensimmäisistä tieteellisistä puheenvuoroista Suomessa niin sodan seurauksista ympäristökusteluihin Venäjällä kuin Venäjän mediaan ylipäättään. Sodan murheellisiin seurauksiin ovat kuuluneet niin massiivisesti kasvaneet ympäristöongelmat Ukrainassa kuin ympäristöagendan hautautuminen ”erikoisoperaatioon” suoraan liittyvien asioiden alle Venäjällä. Oivon analyysi venäläisistä ympäristöaiheisista Telegram-kanavista osoittaa, että ainakin ne ovat palanneet kirjoittamaan samoista aiheista kuin ennen sotaa. Seuraajia kanavilla toki on vain murto-osa siitä, mitä esimerkiksi sotabloggareilla.

Ismo Björnin ja Pirjo Pölläsen kolumni nostaa esiin sodan seurauksena mahdottomaksi käyneen Venäjä-yhteistyön. Saman teeman ympärillä toisesta näkökulmasta pyörii uudella haastatteluosastolla Pia Koivunen, joka haastattelee Neuvostoliiton historiaa ja Stalinia jo kylmän sodan aikana tutkinutta Geoffrey Robertsia. Taideosastolla Mika Pylsy esittelee Tallinnassa Kumun taidemuseossa kesän yli esillä olevan ukrainalaisen avantgarden näyttelyn. Lisäksi numero sisältää Anni Reuterin ja Kristiina Häikiön väitöskurssit, Pauliina Lukinmaan arvostelun Radžana Bujantujevan Venäjän LHBT-aktivismia käsittelevästä kirjasta sekä Elina Kahlan arvostelun Heta Hurskaisen ja Teuvo Laitilan kirkkoja ja politiikkaa Ukrainan ja Venäjän suhteissa ruotivasta teoksesta. Ajankohtaisissa tapahtumaraporteissa Eeva Kuikka esittelee Yalen yliopistossa pidetyn konferenssin venäläisestä asuttajakolonialismista, Marina Vituhnovskaja-Kauppala rakennusperintöä ja sotaa käsitelleen seminaarin taidehistorioitsija Lars Petterssonia muistellen sekä Sofia Schulgin tämänkeväisen Slavistipäivän.

Syksyllä on ilmestymässä *Idäntutkimuksen* Raha-teeman numero. Siihen ehtii vielä tarjota ei-vertaisarvioituja juttuja, joiden käsikirjoitusten takaraja on 4.8.2023. Vuoden viimeinen numero, Tieto ja valta, kutsuu kirjoittajia pohtimaan tiedon imperialismiin, kolonialismiin ja episteemisen epäoikeudenmukaisuuden kysymyksiä samoin kuin reflektoimaan tiedontuotannon murrosta, jonka Venäjän hyökkäyssota on niin Suomessa kuin muuallakin aiheuttanut. Siihen ovat tervetulleita esimerkiksi erilaiset tutkimuksen dekolonisaatiota käsittelevät kirjoitukset. Vertaisarvioitujen artikkelien takaraja Tieto ja valta -numeroon on 18.8.2023,

ja muiden juttutyyppeiden 6.10.2023. Kaikkiin numeroihin saa lisäksi aina mielellään tarjota myös teeman ulkopuolisia juttuja. Esimerkiksi hankkeiden ympärille voidaan rakentaa myös omia teemanumeroita.

Tämänkertaisen lukupaketin myötä toivotan *Idäntutkimuksen* lukijoille mukavaa kesää!

Helsingissä 26.5.2023

Mika Perkiömäki

Orkesteriohjelmisto Pietarin konservatorion kapellimestari- koulutuksessa 1979–2019

Tässä artikkelissa tarkastellaan Pietarin (Leningradin) konservatorion kapellimestarikoulutuksessa vuosina 1979–2019 käytettyä orkesteriohjelmistoa konservatorion suomalaisalumnien kokemusten pohjalta. Tutkimuksen aineistona ovat viiden kapellimestarin haastattelut ja kirjoittajan omat opiskeluaikaiset muistiinpanot, joiden pohjalta tutkitaan orkesteriohjelmiston pedagogista luonnetta ja sen suhdetta orkesterimusiikin kaanoniin, sekä vertaillaan suomalaisalumnien opiskelu- ja oppimiskokemuksia. Huolimatta siitä, että haastateltavat opiskelivat konservatoriossa osin eri aikoina ja eri opettajilla, löytyy yhtäläisyyksiä niin ohjelmiston, kuin kokemustenkin osalta. Esiin nousee Beethovenin ja Tšaikovskin teosten merkitys ohjelmistossa, venäläisen ohjelmiston suhteellisen suuri osuus, sekä modernin ohjelmiston niukkuus. Ohjelmisto korreloi kuitenkin hyvin esimerkiksi suomalaisorkestereiden suosiman repertoarin kanssa, samalla kun se tarjoaa hyvän pohjan johtamistekniikan kehittymiselle.

Sasha Mäkilä
Taideyliopisto

Neuvostoliitossa ja Venäjällä koulutettuja kapellimestareita on päätynyt sängen paljon merkittäviin aseisiin lännessä (Nice 2003, 200–201). Yksi syy venäläisen kapellimestarikoulutuksen tuloksellisuuteen on se, että suuren maan lukuisat sinfoniaorkesterit, ooppera- ja balettiteatterit, sotilassoittokunnat ja kansansoitinorkesterit ovat tarvinneet kapellimestareita, joita on täytynyt kouluttaa kotimaassa (ibid., 191). Orkesterinjohdon opiskelijoiden ja opet-

tajien suuri määrä onkin leimallista venäläisille konservatorioille (Dollman 2013, 109–110). Myös koulutuksen laatuun on kiinnitetty huomiota ja uusia opetusmenetelmiä kehitetty jo 1930-luvulta lähtien (Ogrizovic-Ciric 2009, 12). Venäläisestä kapellimestarikoulutuksesta tiedetään länsimaissa kuitenkin verrattain vähän. Asiaa selittää toisaalta länsimaisten kapellimestariopiskelijoiden vähyys Venäjällä ja toisaalta kielimuuri (Baltuch 2014, 20). Venäjällä Moskovan ja Pietarin konservatoriot ovat olleet tärkeimpiä kapellimestareiden kouluttajia, ja näiden välillä on myös selviä koulukuntaeroja (Mäkilä 2022, 58).

Opiskellessani orkesterinjohtoa ensin Pietarin konservatoriossa ja sen jälkeen Sibelius-Akatemian kapellimestariluokalla, erosivat opetustavat toisistaan selvästi suhtautumisessa ohjelmistoon. Pietarissa opettaja valitsi ohjelmiston yksilöllisesti jokaisen opiskelijan tarpeisiin, kun taas Sibelius-Akatemiassa koko luokka opiskeli samoja teoksia vuosikursista ja taitotasosta riippumatta. Dollmanin mukaan Pietarin konservatorio on hänen tutkimistaan seitsemästä orkesterinjohtoon koulutusohjelmasta ainoa, jossa opiskelijoilla on yksilöllinen opiskelusuunnitelma. Tästä seuraa selviä hyötyjä, kuten oppilaan yksilöllisen oppimisenopeuden huomioon ottaminen ja suuremman ohjelmistomäärän omaksuminen opetusta seuraamalla (Dollman 2013, 201). Instrumentti- ja laulupedagogiikassa pidetään itsestään selvänä, että ohjelmisto seuraa oppilaan kehitystasoa, mutta näin ei yleisesti ole orkesterinjohtoon pedagogiikassa.¹ Venäläinen pedagoginen käytäntö näyttäytyy täten kansainvälisessä orkesterinjohtoon opetuksen kentässä poikkeuksena (ibid.).

Tässä artikkelissa tarkastelen alumnahaastattelujen ja omien opiskeluaikaisten muistiinpanojeni pohjalta muodostuvaa kuvaa Pietarin (Leningradin) konservatorion kapellimestariopinnoissa käytetystä orkesteriohjelmistosta. Kysyn, mitä on se ohjelmisto, jota konservatorion suomalaiset kapellimestarialummit johtivat opiskeluaikanaan ja millaisia olivat opiskelijoiden kokemukset ohjelmiston pedagogisesta käytöstä. Suomalaisalumneihin rajoittuminen on osittain maailmantilanteen sanelema ratkaisu, mutta tämä näkökulma on jo itsessäänkin arvokas. Väitän, että Pietarin (Leningradin) konservatorion kapellimestarikoulutuksessa käytetty ohjelmisto tarjoaa hyvän pohjan johtamistekniikan kehittymiselle. Lisäksi ohjelmisto muodostuu orkesterimusiikin kaanoniin kuuluvista teoksista, joiden tuntemuksella on merkitystä ammatillisella kentällä myös Suomessa. Nämä piirteet ovat havaittavissa kaikkien alumnien ohjelmistossa huolimatta siitä, että he opiskelivat konservatoriossa eri aikoina ja eri opettajilla.

Orkesterinjohtoa käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa ohjelmistosuositukset jäävät usein reunahuomautuksen tasolle ilman syvällisempää pedagogista pohdintaa. Scot Hanna-Weir (2013, 132) listaa väitöskirjassaan yli sata orkesterinjohtoon opiskeluun sopivaa teosta – joukossa myös paljon kuoromusiikkia. Orkesterinjohtoon oppikirjoja vertailemalla on pääteltävissä, että orkesterinjohtoon pedagogiseen korpukseen kuuluu sellaisia keskeisiä teoksia kuin Beethovenin *Egmont*-alkusoitto, Tšaikovskin 6. sinfonia, Debussyn *Faunin iltapäivä* tai Stravinskyn *Kevätuhri* (Baltuch 2014, 123–124). Oppikirjoissa ohjelmisto on tavallisesti läsnä johtamisteknisten ongelmakohtien lyhyinä katkelmina eikä niissä suoraan vastata kysymykseen, mitä teoksia kapellimestariopiskelijan kannattaisi opiskella. Tämä koskee myös tunnetuimman venäläisen kapellimestaripedagogin Ilja Musinin teoksia. Eleonora Leštšinskaja (2003) on pohtinut perusteita orkesteriohjelmiston luokittelulle eri vaikeustasoihin alkuvaiheen kapellimestariopintojen kannalta, mutta hän pitäytyy kuitenkin vain genreen ja säveltäjien tasolla, ottamatta kantaa yksittäisiin sävelteoksiin. Kirjallisuuden valossa näyttääkin siltä, että orkesteriohjelmiston pedagogista käyttöä kapellimestariopinnoissa on tutkittu vain vähän.

Tutkimuksen kohteena on Pietarin (Leningradin) konservatorion orkesterinjohdon opinnoissa käytetty ohjelmisto niin kuin konservatorion suomalaisalumnit sen muistavat.² Tämä rajaa tutkimuksen ajallisesti heidän opiskeluaikaansa, eli vuosiin 1979–2019.³ Tutkimuksen ongelmakenttä on orkesterinjohdon pedagogiikka. Se myös avaa näkökulman Suomen ja Venäjän musiikkisuhteisiin sekä tuottaa tietoa orkesterinjohdon opetuksen käytännöistä Venäjällä ja suomalaisalumnien kokemuksista toisen kulttuurin ja toisen pedagogisen tradition parissa. Aineiston analyysin metodina on vertaileva tutkimus.

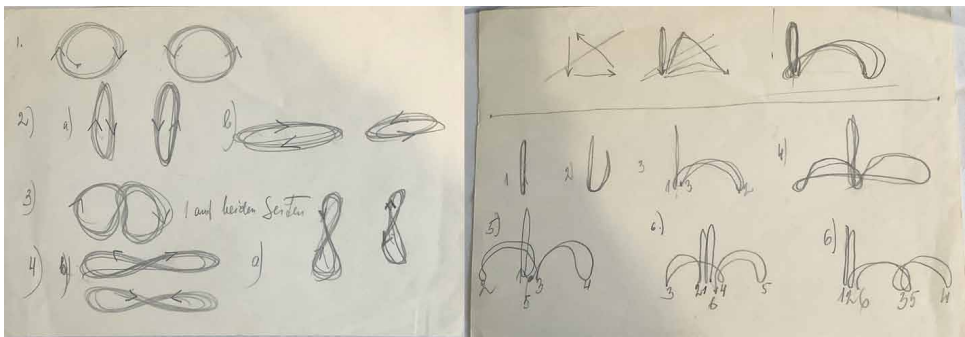
Artikkeli rakentuu seuraavasti: Esittelen aluksi tutkimusaineiston ja tutkimusmenetelmät, minkä jälkeen vertailen haastattelujen pohjalta muodostamiani ohjelmistoja keskenään säveltäjien ja teosten osalta. Tarkastelen ohjelmistoa pedagogisesta näkökulmasta verraten sitä Eleonora Leštinskajan luokitukseen ja Ilja Musinin oppikirjoissaan käyttämiin ohjelmistoesimerkkeihin. Pohdin myös ohjelmiston suhdetta orkesterimusiikin kaanoniin. Esittelen haastatteluista poimittuja alumnien mielipiteitä ohjelmiston pedagogisesta käytöstä ja oppimiskokemuksista. Sen jälkeen tarkastelen, miten tutkimus vastaa sille asetettuihin kysymyksiin.

Tutkimusaineisto ja metodit

Idäntutkimuksen numeron 4/2022 esseetäni ”Venäläinen kapellimestaripedagogiikka Suomessa” varten selvitin, ketkä suomalaiset kapellimestarit saivat koulutuksensa Venäjällä tai Neuvostoliitossa (Mäkilä 2022, 55–57). Tästä 12 kapellimestarin joukosta 8 oli opiskellut Pietarissa tai Leningradissa. Tätä artikkelia varten onnistuin haastattelemaan kaikki vielä keskuudessamme olevat alumnit.⁴ He ovat Alf Nybo, Tuomas Hannikainen, Antti Laasanen, Markku Laakso ja Kara Koskinen (Taulukko 1). Loppututkimon tehnyttä Koskista lukuun ottamatta haastateltujen opiskelijastatus oli *stažor*, joka sananmukaisesti kääntyy harjoittelijaksi.⁵

	Opettaja(t)	Opiskeluvuodet
Alf Nybo (s. 1945)	Arvid ja Mariss Jansons	1979–1980
Tuomas Hannikainen (s. 1965)	Ilja Musin	1990–1992
Antti Laasanen (s. 1967)	Ravil Martynov	1998–2000
Sasha Mäkilä (s. 1973)	Leonid Kortšmar	2001–2004
Markku Laakso (s. 1978)	Leonid Kortšmar	2004–2006
Kara Koskinen (s. 1991)	Aleksander Aleksejev	2015–2021

*Taulukko 1. Tutkimuksessa esiintyvät Pietarin konservatorion suomalaiset kapellimestari-alumnit*⁶

Kuva 1. Arvid Jansonsin piirtämiä harjoituksia ja johtamiskaavoja Alf Nybon arkistosta. Kuvassa vasemmalla puolella valmistavia harjoituksia ranteen liikkuvuuden parantamiseksi, oikealla puolella esimerkkejä eri tahtilajien johtamiseen soveltuvista kaavoista yhden kaavasta kuuden kaavaan asti.

Menetelmänä haastatteluissa oli teemahaastattelu. Halusin haastatteluilla selvittää seuraavanlaisia osakysymyksiä: Mitä ohjelmistoa alumnit opiskelivat Pietarissa (Leningradissa)? Valmistiko ohjelmisto opiskelijaa ammattikentällä toimimiseen? Oliko ohjelmisto pedagogisesti looginen ja etenikö se progressiivisesti? Millaisia kokemuksia alumneilla oli opiskelusta venäläisten pedagogien johdolla?

Kuva 2. Kirjoittajan omaa videoaineistoa vuodelta 2002. Kuva Sasha Mäkilä

Ensimmäisessä puhelinhaastattelussa Antti Laasasen kanssa keskustelimme löyhästi Venäjällä opiskelun ympäriltä ilman ylös kirjoitettuja teemoja, mutta kahta seuraavaa keskustelua varten tein listan kysymyksiä tukilistaksi, jotta kaikki teemat tulisivat läpikäydyiksi. Keskeisimmät haastattelukysymykset koskivat opiskelutapahtumia ja muistikuvia niiden opiskelusta. Toinen haastattelu oli ryhmähaastattelu Kara Koskisen ja Markku Laakson kanssa. Tapasin ryhmähaastattelua varten vielä Alf Nybon ja Tuomas Hannikaisen, ja lisäksi Nybo esitteli minulle muistiinpanojaan, joihin sisältyi muun muassa Arvid Jansonsin häntä varten piirtämiä johtamiskaavoja⁷ ja harjoituksia (Kuva 1).

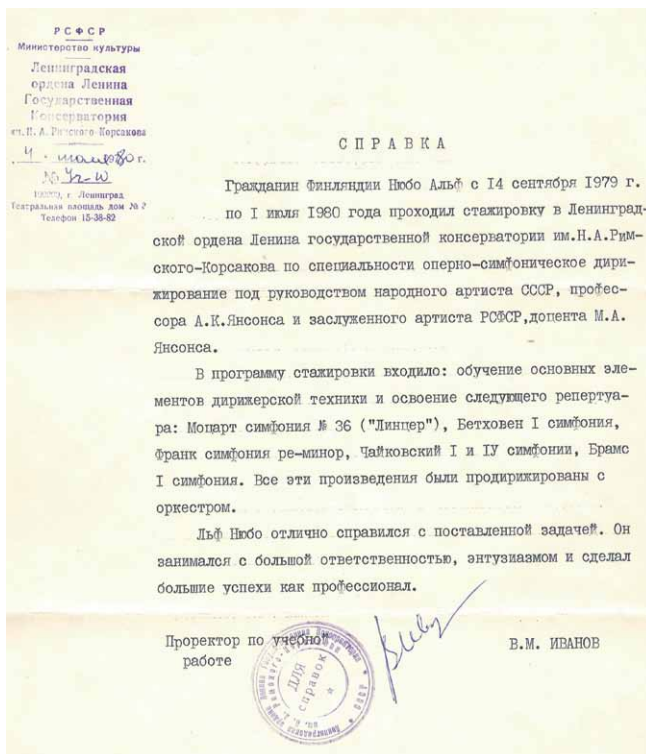
Nybon lukuun ottamatta alumnit turvautuivat muistiinsa ohjelmistosta kertoessaan. Joitakin teoksia on siis saattanut unohtua tai tulla liikaa, mutta ne kaikki ovat todennäköisesti olleet sellaisia, joita luokassa on opiskeltu. Muistitiedon pohjalta muodostin kunkin alumnin ohjelmistolistan analyysini tarpeisiin.⁸ Haastattelutilanteet olivat hyvin kollegiaalisia ja osallistuin itsekin aktiivisesti keskusteluihin, joissa ei tuntunut olevan mitään häiritseviä valta-asetelmia – haastateltavat näyttäytyivät pikemminkin kanssatutkijoina. Haastatteluista syntyi noin kolme tuntia materiaalia, jonka litteroin tutkimuskysymyksiin liittyvin osin.

Haastateltavien muistikuvat itse johdetusta ohjelmistosta olivat ensi vaiheessa yllättävän hataria. Pelkkien haastattelujen perusteella kuva ohjelmistosta muodostui pilvimäiseksi joukoksi muistikuvia säveltäjistä ja joistain yksittäisistä teoksista. Palasin kuitenkin vielä aiheeseen haastattelujen jälkeen ja sain Hannikaiselta, Laasaselta, Laaksoilta ja Koskiselta täydentäviä tietoja.

Oma opiskeluaikainen aineistoni käsittää vuosien 2001–2004 päivämuistiot, kymmeniä päivättyjä videokasetteja oppitunneistani (Kuva 2), sekä syksyiltä 2001 peräisin olevan muistivihkon, johon olin tarkasti kuvailutuntien sisällön ennen kuin minulla oli mahdollisuus videointiin. Merkitsin teoksen lähes aina myös kalenteriini. Aineistosta on mahdollista jälkikäteen muodostaa aukoton lista opiskelemastani ohjelmistosta. Tätä aineistoa ja omia oppimiskokemuksiani tarkastelen autoetnografisesta näkökulmasta. Siinä tutkija on oman tutkimuksensa väline ja kohde, eli kyseessä on sisäpiiriläisen näkökulma (Sirkkilä 2022, 259, 264). Autoetnografisen tutkimusotteen luotettavuus asetetaan toisinaan kyseenalaiseksi, koska kysymys on varsinkin taiteellisen tutkimuksen kohdalla usein hyvin subjektiivisista kokemuksista. Niitä voi kuitenkin todentaa esimerkiksi luettamalla tutkimustuloksia taiteilijakollegoilla (Järviö 2011, 335). Tässä tutkimuksessa omat kokemukseni näyttävät samanarvoisina haastateltujen kollegoiden kokemusten kanssa. Vuoden 2001 muistiinpanojani taas voi tarkastella eräänlaisena kenttäpäiväkirjana, vaikka niitä ei alun perin olekaan kirjoitettu tutkimustarkoituksessa.

Säveltäjät ja teokset alumnien aineistoissa

Alf Nybolla, joka opiskeli Leningradissa Arvid ja Mariss Jansonsin johdolla lukuvuotena 1979–1980, on tallessa alkuperäinen opiskelutodistus, jossa hänen koko ohjelmistonsa on lueteltu (Kuva 3). Nybon lukuvuoden aikana johtamat kuusi teosta olivat: Beethoven: Sinfonia nro 1, Brahms: Sinfonia nro 1, Franck: Sinfonia d-molli, Mozart: Sinfonia nro 36 ”Linziäinen” ja Tšaikovski: Sinfoniat nro 1 ja nro 4. Loppukeväästä 1980 sekä Arvid että Mariss Jansons olivat työmatkalla, jolloin Brahmsin 1. sinfoniaa Nybolle opetti hänen edistyneempi luokkatoverinsa Christian Ewald.⁹ Nybon aikana muut Jansonsien oppilaat johtivat ainakin Rahmaninovin toista ja Beethovenin kolmatta sinfoniaa.¹⁰

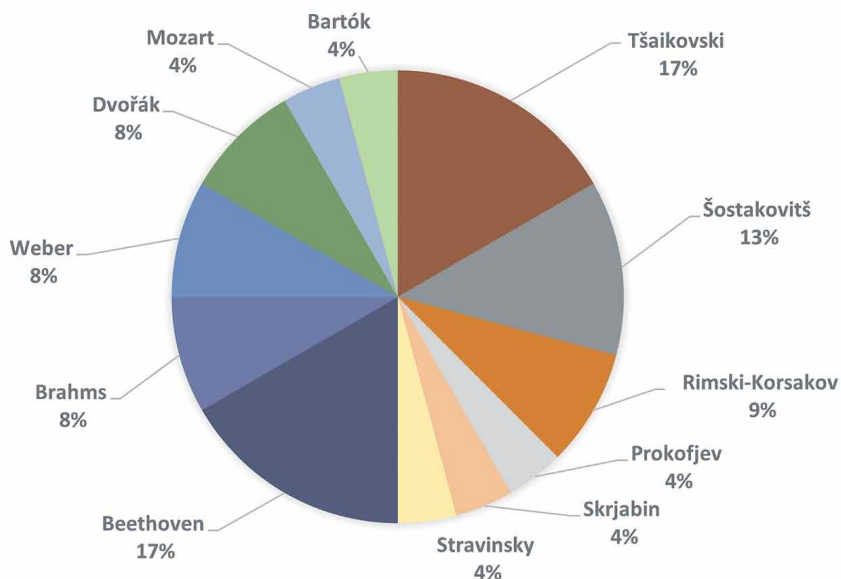
Kuva 3. Alf Nybon opis-
kelutodistus vuodelta
1980.

Tuomas Hannikainen opiskeli Ilja Musinin oppilaana vuodet 1990–1992. Hannikainen ehti kahdessa vuodessa opiskella huomattavasti monipuolisemman ohjelmiston (24 teosta) kuin Nybo. Siihen sisältyi Tšaikovskin, Beethovenin ja Brahmsin teosten lisäksi myös Prokofjevin 1. sinfonia ”Klassinen”, Rimski-Korsakovin *Šeherezade* ja *Capriccio espagnol*, Šostakovitšin 1. ja 5. sinfonia sekä jopa modernimpia teoksia, kuten Stravinskyn *Kevätuhri* ja Bartókin *Konsertto orkesterille* (Kaavio 1). Hannikaisen omasta toivomuksesta peräti puolet hänen ohjelmistostaan oli venäläistä musiikkia, myös Skrjabinia, jonka ensimmäisen sinfonian hän johti Helsingin kaupunginorkesterin debyytissään vuonna 1992 (Helsingin kaupunginorkesteri 2020). Musinin muut oppilaat johtivat Hannikaisen opiskeluaikana myös Tšaikovskin *Mozartianaa*, Prokofjevin *Romeo ja Julia* -baletin musiikkia, Stravinskyn *Petruškaa* ja Wagnerin *Siegfried-idylliä*.

Antti Laasanen opiskeli Ravil Martynovin johdolla kahden ja puolen vuoden ajan vuosina 1998–2001. Laasanen muistelee opiskelleensa ainakin seuraavat teokset. Beethoven: Sinfoniat nro 1, nro 2, nro 5 ja *Coriolan*-alkusoitto; Mozart: Sinfonia nro 39; Prokofjev: Sinfonia nro 1 ”Klassinen”; Šostakovitš: Sinfonia nro 9 ja Tšaikovski: Sinfonia nro 4 ja *Romeo ja Julia* -fantasia-alkusoitto. Laasanen yhdeksästä teoksesta neljä oli venäläistä musiikkia ja viisi wieniläisklassisia teoksia. Beethoven oli erityisen hyvin edustettuna neljällä teoksella.

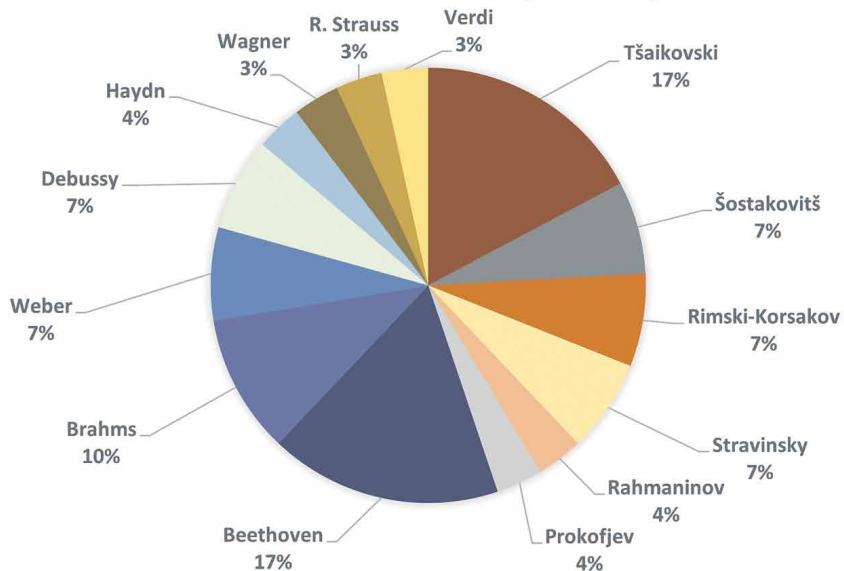
Olin Leonid Kortšmarin *stažorina* virallisesti vuoden 2001 syksystä vuoden 2004 kesään, mutta jatkoin yksityistuntien ottamista ilman katkosta aina vuosien 2004–2005 vaihteeseen asti. Noiden kolmen ja puolen vuoden aikana suosituimmat säveltäjät ohjelmistossani olivat Tšaikovski, Beethoven ja Mozart (kultakin 5 teosta), joita seurasivat Brahms (3 teosta), Weber, Wagner, Stravinsky, Debussy ja J. Strauss (kultakin 2 teosta). Opiskelemistani 35

SÄVELTÄJÄT JA TEOKSET (HANNIKAINEN)

Kaavio 1. Tuomas Hannikaisen opiskeluaikaisen ohjelmiston painotuksia.

SÄVELTÄJÄT JA TEOKSET (LAAKSO)

Kaavio 2. Markku Laakson opiskeluaikaisen ohjelmiston painotuksia

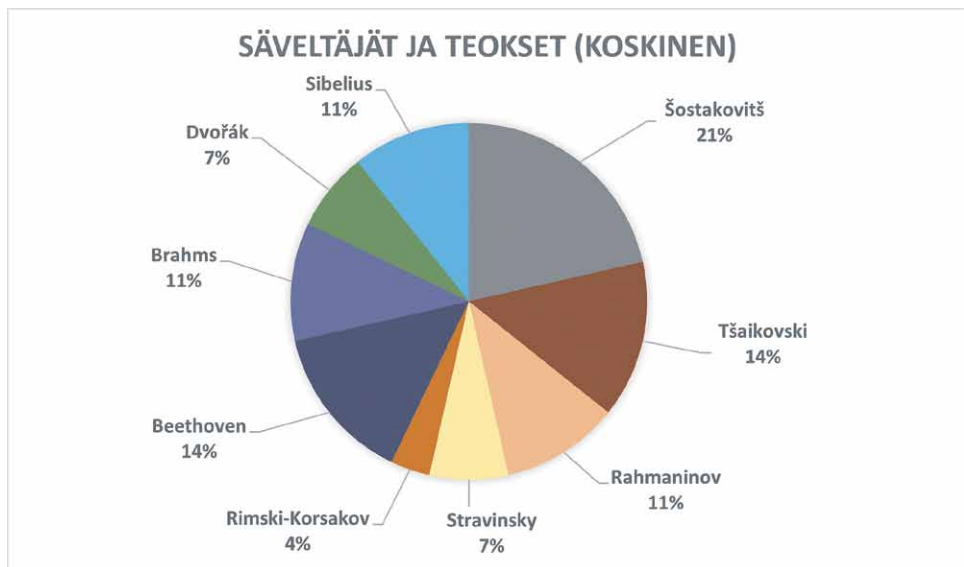
teoksesta venäläistä ohjelmistoa oli 11 ja muuta ohjelmistoa 24 teosta. Venäläisen ohjelmiston pienempi määrä verrattuna muihin alumneihin johtuu kolmannelle opiskeluvuodelle osuneesta kapellimestarikilpailusta, jota varten opiskelin suuren määrän ei-venäläisiä teoksia.

Markku Laakso opiskeli professori Kortšmarin johdolla vuosina 2003–2006 pitkälti samaa ohjelmistoa kuin minäkin. Beethovenin, Tšaikovskin ja Brahmsin osuus oli hänelläkin suuri (Kaavio 2). Ohjelmistoissamme näkyy yhteisen opettajan mieltymyksistä johtuvia yhtäläisyyksiä, kuten esimerkiksi Weberin ja Wagnerin alkusoitot ja Debussyn teokset. Ohjelmistossa Laaksolla oli opintojen päättyessä yhteensä 29 teosta; 13 venäläistä ja 16 muuta.

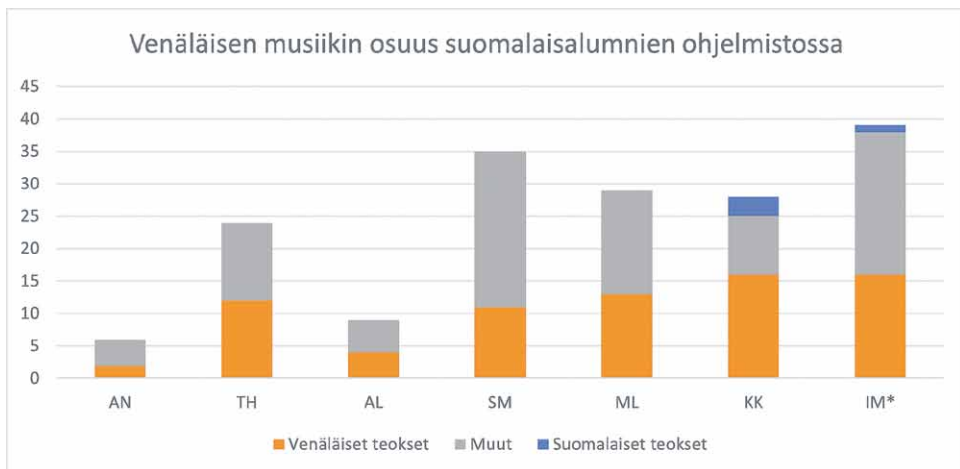
Kara Koskinen opiskeli Aleksander Aleksejevin oppilaana ensin vaihto-opiskelijana, sitten *stažorina* ja lopulta tutkinto-opiskelijana. Koskisen opiskelemissa ohjelmistossa herättää huomiota Šostakovitšin sinfonioiden suuri määrä (6) ja se, että hän on opiskellut myös Sibeliuksen sinfoniaita.¹¹ Tšaikovskilta hänellä on sinfonioiden lisäksi mukana *Manfred*. Venäläisen musiikin osuus on suuri johtuen oppilaan omasta toiveesta. Yhteensä Koskinen opiskeli Aleksejevin oppilaana 28 teosta, joista venäläisiä oli 16, suomalaisia 3 ja muita 9 (Kaavio 3).

Kaaviossa 4 on vertailtu venäläisen musiikin osuutta kaikkien alumnien ohjelmistossa. Yhteen koottuna suomalaisalumnieen johtamassa ohjelmistossa esiintyy kaiken kaikkiaan 68 teosta 23 eri säveltäjältä. Venäläistä musiikkia tästä on 28 teoksen verran, muuta musiikkia 40 teosta.

Taulukossa 2 ovat kootun ohjelmiston suosituimmat teokset. Tšaikovskin 4. sinfonia ja Beethovenin 1. sinfonia ovat olleet jokaisen alumnin nuottitelineellä jossain opintojen vaiheessa. Myös Beethovenin 2. sinfonia, Brahmsin 1. ja 3. sinfonia, Rimski-Korsakovin *Šeherezade*, Šostakovitšin 1. sinfonia, sekä Tšaikovskin 5. sinfonia ja *Romeo ja Julia* -fantasia-alkusoitto ovat tämän otannan perusteella kapellimestariopintojen keskeisintä ohjelmistoa Pietarin konservatoriossa. Taulukko käsittää 18 teosta, joista venäläistä musiikkia on 9 teoksen verran.

Kaavio 3. Kara Koskisen opiskeluaikaisen ohjelmiston painotuksia.

*Kaavio 4. Venäläisen musiikin osuus suomalaisalumnien ohjelmistossa. *Vertailun vuoksi myös Ilja Musinin (IM) musiikkiesimerkeistä koottu ohjelmisto on mukana.*

Kun säveltäjät pisteytetään siten, että saman teoksen jokainen esiintymiskerta alumnien ohjelmistossa otetaan huomioon, saa Beethoven 23 pistettä, Tšaikovski 22 pistettä, Šostakovitš 13 pistettä, Brahms 12 pistettä, Mozart 8 pistettä, Stravinsky 7 pistettä, Rimski-Korsakov 6 pistettä, Weber 6 pistettä, Rahmaninov 5 pistettä, Dvořák 4 pistettä, Prokofjev 4 pistettä ja Debussy 4 pistettä (Kaavio 5). Tällä tavalla pisteytettynä suosituin ohjelmisto jakautuu tasan venäläisen ja ei-venäläisen välillä.

Beethovenin ja Tšaikovskin keskeisyys ohjelmistossa on selvää, sillä näihin kahteen säveltäjään on käytetty selvästi eniten opiskelutunteja suomalaisalumnien opiskeluaikana

	Nybo	Hannikainen	Laasanen	Mäkilä	Laakso	Koskinen
Tšaikovski: 4. sinfonia	X	X	X	X	X	X
Tšaikovski: 5. sinfonia		X		X	X	X
Tšaikovski: 6. sinfonia		X			X	X
Tšaikovski: <i>Romeo ja Julia</i>		X	X	X	X	
Beethoven: 1. sinfonia	X	X	X	X	X	X
Beethoven: 2. sinfonia		X	X	X		X
Beethoven: 4. sinfonia				X	X	X
Beethoven: 7. sinfonia				X	X	X
Brahms: 1. sinfonia	X			X	X	X
Brahms: 3. sinfonia		X		X	X	X
Šostakovitš: 1. sinfonia		X			X	X
Šostakovitš: 5. sinfonia		X			X	X
Rimski-Korsakov: <i>Šeherezade</i>		X		X	X	X
Mozart: 36. sinfonia	X	X		X		
Prokofjev: 1. sinfonia		X	X	X		
Rahmaninov: <i>Sinfoniset tanssit</i>				X	X	X
Weber: <i>Der Freischütz</i> -alkusoitto		X		X	X	
Weber: <i>Oberon</i> -alkusoitto		X		X	X	

Taulukko 2. Suosituimmat teokset alumnien ohjelmistossa (rajana 3 kertaa ohjelmistossa).

Kaavio 5. suosituimmat säveltäjät teosten toistuvuus huomioon ottaen (rajana 4 pistettä).

Venäjällä. Šostakovitš on listatuista säveltäjistä myöhäisin, ja hänen korkea sijoituksensa johtunee Koskisen ja Hannikaisen toiveista opiskella näitä teoksia Venäjällä opiskelun aikana. Stravinskyn sijoitus voi sekin johtua opiskelijoiden toiveista, sillä haastateltujen käsitys oli, että *Tulilintua* lukuun ottamatta Stravinskyn teoksia esitetään Venäjällä harvoin.

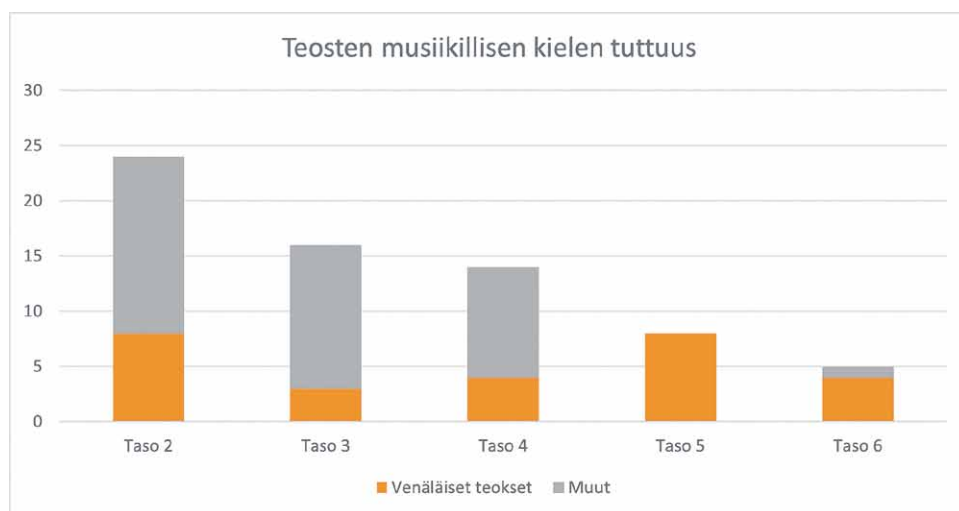
Pedagogisia näkökulmia: Eleonora Leštšinskajan luokittelu ja Ilja Musinin *Vade mecum*

Eleonora Leštšinskaja (2003) käyttää kolmea tapaa järjestellä ohjelmistoa sen musiikillisen tai johtamisteknisen vaikeuden perusteella. Ensimmäinen on musiikin genre eli lajityyppi, joka voi olla yksinkertainen, vaikea tai jotain siltä väliltä. Yksinkertaiseen genreen hän lukee romanssin¹², kuorokappaleet ja miniatyyrisävellykset, vaikeaan taas oopperan, baletin, operetin ja moniosaiset instrumenttisävellykset kuten sinfonian, oratorion tai sarjan. Väli-genreen jäävät alkusoitot, sinfoniset runoelmat ja yksiosaiset sinfoniat (Leštšinskaja 2003, 102). Orkesterinjohdon opiskelussa käytetään harvoin yksinkertaisen genren sävellyksiä, toisin kuin esimerkiksi kuoronjohdossa. Suurin osa ohjelmistosta on sinfonista musiikkia, eli vaikean genren musiikkia. Suomalaisalumnie johtamassa 68 teoksen laajuisessa ohjelmistossa esiintyy 48 sinfoniaa tai vastaavaa teosta.¹³ Väligenreä edustaa 20 teosta, joista 16 on perinteisiä alkusoittoja ja loput neljä edustavat sinfonista runoelmaa tai orkesterifantasiaa.¹⁴ Yksinkertaisen genren puuttumisen voi ajatella heijastavan sen asemaa ammattimaisen orkesteritoiminnan kentällä.¹⁵

Toinen Leštšinskajan kategorisointi perustuu musiikillisen kielen tuttuuteen (*blizost*).¹⁶ Luokituksen alimmat, toisin sanoen helppotajuisimmat tai suurelle yleisölle tutuimmat tasot ovat kansanmusiikkia (taso 0) tai vanhoja romansseja (taso 1). Säveltäjäesimerkit alkavat tasosta 2, jonka musiikillisen kielen hän nimeää ”avoimeksi melodisuudeksi” (*otkrytaja melodijnost*). Tätä edustaa muun muassa Tšaikovskin musiikki. Tasoa 3 ”etäntyminen avoimesta melodisuudesta” edustaa Rimski-Korsakov, ”vaikean harmonisen kielen” tasoa 4 puolestaan edustavat Rahmaninov, Richard Strauss, Mahler ja Debussy. ”Dissonoivan musiikin” tasoa

5 edustaa Prokofjev ja ”ultramodernin” tai avantgardistisen musiikin tasoa 6 Stravinsky. (Leštšinskaja 2003, 104–105.) Leštšinskaja ei alemmilla tasoillaan nimeä länsimaisia säveltäjiä, mutta kuvauksista on johdettavissa, että wieniläisklassikot (Haydn, Mozart, Beethoven) kuuluvat tasolle 2 ja varhaisen romantiikan ajan teokset (Brahms, Weber) tasolle 3.

Kun alumnien koottua ohjelmistoa tarkastelee tässä valossa, kuuluu hyvin suuri osa teoksista Leštšinskajan tasolle 2, ja määrä vähenee tasaisesti musiikillisen kielen vaikeutuessa (Kaavio 6). Tämä on ymmärrettävää, koska musiikillisesti haastava teos vaatii opiskelijalta pidempää valmistautumisaikaa. Jossain vaiheessa opettajan täytyy punnita pitkän valmistautumisajan hyötyjä ja haittoja. Opiskelijalle täytyy antaa myös haasteita, mutta tällöin partituurin opiskeluun käytettävä aika on pois johtamistekniikan opettelusta ja ohjelmiston määrän kartuttamisesta. Uudemman musiikin osuus alumnien ohjelmistossa on vähäinen, mutta kaikki Leštšinskajan tasot ovat silti edustettuina.¹⁷

Kaavio 6. Teosten musiikillisen kielen tuttuus alumnien ohjelmistossa.

Lopuksi Leštšinskaja (2003, 106–110) tarkastelee johtamistekniikkaan liittyviä vaikeuksia keskittyen johtamiskaavoihin, mutta jättäen huomiotta erinäiset ylimenot, tempon vaihdokset ja fermaatit¹⁹, jotka myös lisäävät teoksen johtamisteknistä vaikeutta. Hän muodostaa kaksi kategoriaa, joista ensimmäinen sisältää neli-, kolmi- ja kaksijakoiset tahdinlyöntisysteemit (*taktirovanija*) ja toinen, vaikeampi kategoria sisältää kaikki muut eli ne, joissa tahdin sisällä on esimerkiksi 5, 7 tai 11 iskua.²⁰ Johtamisteknisiä vaikeuksia Leštšinskajan tarkoittamassa suppeassa, tahdinlyöntikaavoihin rajoittuvassa mielessä tarjoavat tutkitusta ohjelmistosta ainoastaan Bartókin, Stravinskyn ja Šostakovitšin teokset. Silti jokainen, joka on johtanut esimerkiksi Rimski-Korsakovin *Šherazaden* tai Debussyn *La merin* tietää, että nämä teokset tarjoavat paikoitellen suuria johtamisteknisiä haasteita yksinkertaisista tahtilajeista huolimatta (Kuva 4).

Todellisessa pedagogisessa käytössä olevia ohjelmistolistoja ei näyttäisi löytyvän orkesterinjohton oppikirjoista tai tutkimuskirjallisuudesta. Ilja Musinin (2006) opetusvideon *Conducting lessons of professor Musin* oheiskirjasten ohjelmisto toimii kuitenkin hyvänä vertailukohtana suomalaisalumnien ohjelmistolle. Opetusvideo kuvattiin Musinin viimeisinä

Moderato assai $\text{♩} = 72$

L Recit.

1. Solo lunga lento *pp* *rit.* *ppoco rit.*

ad libitum colla parte

senza ritard. ed acceler.

ad libitum colla parte

L Recit.

Moderato assai $\text{♩} = 72$

Kuva 4. Teknisesti haastava sivu Rimski-Korsakovin teoksen Šeherezade toisesta osasta.¹⁹

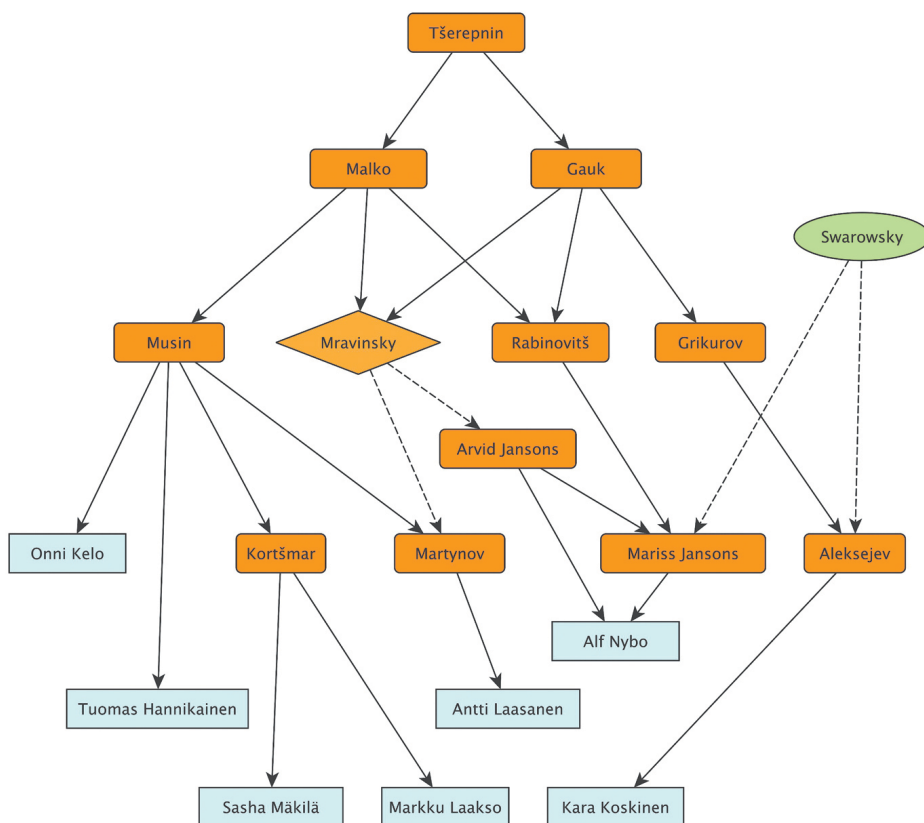
elinvuosina, ja sen oheen Vitali Fialkovski kokosi kolmesta Musinin kirjasta yhteenvedon (konspekt), jonka alaotsikoksi hän yhdessä tämän oppilaitten kanssa valitsi latinankielisen lauseen *Vade mecum*, ”tule kanssani”.²¹ Yhteenvedossa on kymmeniä musiikkiesimerkkejä, joista suurin osa viittaa mukana seuraavaan 24-sivuisen nuottiliitteeseen (Kuva 5). On todennäköistä, että Musin on käyttänyt esimerkeissään samaa ohjelmistoa, jota hän on opettanut

НОТНЫЕ ПРИМЕРЫ	SCORE EXAMPLES
Allegro	V. С. Калинин V. S. Kalinnikov Симфония № 1 Symphony № 1
1	
2	V. С. Калинин V. S. Kalinnikov Симфония № 1 Symphony № 1
a b c	
3	V. С. Калинин V. S. Kalinnikov Симфония № 1 Symphony № 1
a b	

Kuva 5. Ilja Musinin opetus-DVD:n nuottiliite. Esimerkkejä Kalinnikovin 1. sinfoniasta.

oppilailleen yli 60-vuotisen uransa aikana, eli otanta edustaisi tällöin Pietarin konservatorion pedagogista korpusta. Vertailu on mielekästä myös siksi, että haastatelluista kuudesta suomalaisalumnista neljä edustaa jollain tasolla ”Musinin koulua” (Kaavio 7).

Kaavio 7 kuvaa tutkimuksen kohteena olevien suomalaisalumnien opettajalinjoja. Klassisen musiikin kentällä opettajalinjojen selvittämistä pidetään tärkeänä tradition siirtämisen näkökulmasta. Kiinteät viivat kuvaavat pysyvää opettaja-oppilassuhdetta ja katkoviivat edustavat vaikutusta, joka ei perustu perinteiseen opettaja-oppilassuhteeseen. Kapellimestari Jevgeni Mravinsky oli tärkeä vaikuttaja Leningradin musiikkielämässä, mutta hänellä ei ollut varsinaisia oppilaita. Kuitenkin niin Arvid Jansons kuin Ravil Martynovkin pääsivät seuraamaan Mravinskyn työskentelyä aitiopaikalta toimiessaan hänen assistentteinaan Leningradin filharmoniaassa. Pietarilaisten/leningradilaisten opettajien ulkopuolelta on tähän kaavioon tuotu itävaltalainen Hans Swarowsky, jonka mestarikursseille Wieniin lähetettiin Neuvostoliiton lupaavimpia nuoria kapellimestareita, kuten Aleksander Aleksejev ja Mariss Jansons. Leonid Kortšmar ja Ravil Martynov kumpikin opiskelivat orkesterinjohtoa myös Moskovan konservatoriossa Leo Ginzburgin oppilaina, Martynov lisäksi Kirill Kondrašin ja Gennadi Roždestvenskin opissa.

Kaavio 7. Pietarin konservatorion suomalaisten kapellimestarialumnien pedagoginen sukupuu.

Musinin esimerkkilistan suosituimmat säveltäjät ovat Tšaikovski ja Beethoven (molemmilta kymmenen teosta), joiden perässä tulee Mozart (kolme teosta), ja sen jälkeen Brahms, Richard Strauss ja Schubert (kaksi teosta kultakin). Venäläisiä ja neuvostosäveltäjiä on seitsemän, joilta esimerkeiksi on päätyntä yhteensä 16 teosta. Länsimaisia säveltäjiä on yhdeksän ja teoksia 23. Stravinsky, Rahmaninov ja Prokofjev eivät esiinny listalla, mutta Venäjällä verrattain suosittu Sibeliuksen ensimmäinen sinfonia mainitaan. Neuvostosäveltäjät Šostakovitš ja Mjaskovski ovat kumpikin listalla vain yhdellä teoksella.

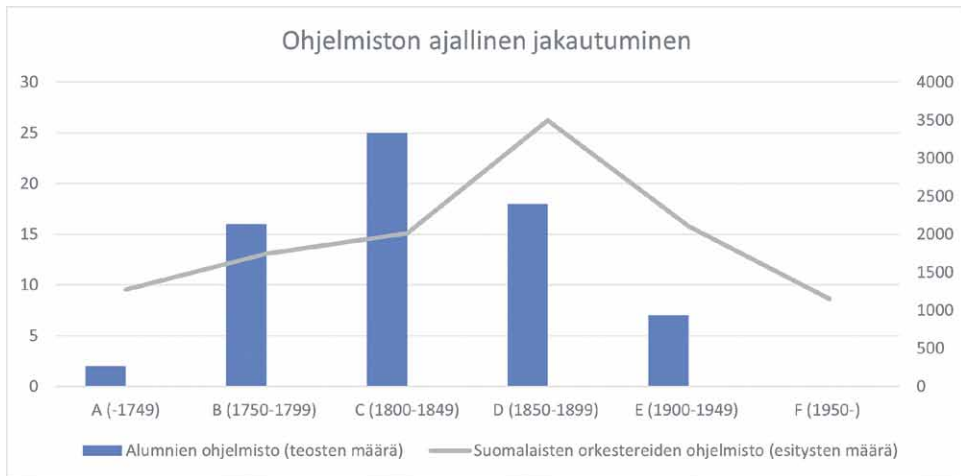
Kun suomalaisalumnie yhteän koottua 68 teoksen listaa vertaa Musinin 39 teoksen listaan, löytyy niistä yhteensä 22 samaa teosta, eli hieman yli puolet. Kun tiedetään, että Musinin listalta puuttuvia Prokofjevia ja Stravinskya (ja todennäköisesti myös Rahmaninovia) tämän tunneilla kuitenkin opiskeltiin, voi yhdistettyä listaa pitää silti melko edustavana. Beethovenin (26 %) ja Tšaikovskin (26 %) osuus sekä venäläisen ja muun musiikin suhde kokonaisuudessa on myös samaa luokkaa. Jos Musinin listaa vertaa kaavion 2 listaan kaikkein suosituimmista teoksista, kaikki paitsi Brahmsin 1. ja 3. sekä Šostakovitšin 1. sinfonia löytyvät listalta. Kaikkein keskeisimmästä pedagogisesta ohjelmistosta ei siis liene erimielisyyttä.

Pedagogisen korpuksen suhde orkesterimusiikin kaanoniin

Klassisen musiikin ammattiopinnoissa tähdätään yleensä siihen, että opiskelija hallitsee valmistuessaan riittävästi konserttielämässä sellaisenaan käyttökelpoista perusohjelmistoa. Ohjelmiston pitäisi siis olla jonkinlainen läpileikkaus klassisen musiikin kaanonista. Orkesteriteosten kaanon on siinä mielessä häilyvä käsite, että kaikkein keskeisimmistä säveltäjistä ja jopa teoksista voidaan olla pitkälti yhtä mieltä, mutta niiden jälkeen painotuksissa on alueellista vaihtelua (Tähkää 2022, 16–17). Kaanonia käsitteän on myös kritisoitu, koska se usein sulkee pois naissäveltäjät, ”pienemstarit” ja pienempien kansakuntien musiikit (Murtomäki 2020). Kaanon ei kuitenkaan ole yksittäisen tai edes yhden sukupolven kollektiivisen päätöksen tulos, vaan se on muodostunut vuosisatojen kuluessa tapahtuneiden lukemattomien valintojen perusteella (Scruton 2007, 16).

Aapo Tähkää (2022) on koonnut 30 teoksen listan kaikkein suosituimmista orkesteriteoksista Suomen orkestereissa. Pietarin ja Leningradin konservatoriossa opetetussa ohjelmistossa on 13 samaa teosta. Jos ajatellaan, että suomalaiselle kapellimestarille kotimainen musiikki on tuttua ja otetaan se – käytännössä Sibelius – pois listalta, niin Tähkään listalle jää 20 teosta, joista puolet eli kymmenen löytyy haastateltujen ohjelmistosta (Tähkää 2022, 48). Tähkään kahdella eri tavalla koostamissa suomalaisten sinfoniaorkestereiden kokonaisuksissa korostuu Beethovenin sinfonioiden osuus. Väljemmin kriteerein kootussa listauksessa myös Brahms, Dvořák, Mendelssohn, Mozart, Prokofjev, Rahmaninov ja Tšaikovski ovat hyvin edustettuina (Tähkää 2022, 62–64). Koska kaikkia edellä mainittuja sisältyy myös alumnie opiskelemaan ohjelmistoon, voi tästä päätellä, että venäläinen koulutus antaa hyvät valmiudet työskennellä myös Suomen orkesterikentällä.

Tähkää on luokitellut teokset myös säveltäjän syntymävuoden mukaan. Vanhinta ohjelmistoa eli A-ryhmää (ennen vuotta 1750 syntyneet säveltäjät) edustaa alumnie ohjelmistossa Haydn kahdella sinfoniallaan ja tuoreinta eli E-ryhmää (syntymävuodet 1900–1949) edustaa ainoana Šostakovitš seitsemän sinfonian voimin. D-ryhmä, joka sisältää 1800-luvun jälkipuoliskolla syntyneet säveltäjät, on Suomessa kaikkein suosituin ja mielenkiinto sisällyttää muiden ryhmien musiikkia konserttiohjelmiin vähenee tasaisesti kumpaankin suuntaan (Täh-

Kaavio 8. Alumnien ohjelmiston ajallinen jakautuminen verrattuna esitysten määrään suomalaisten orkestereiden ohjelmistossa.

käpää 2022, 38). Alumnien ohjelmisto näyttäytyy tässä valossa keskimääräistä konservatiivisempänä, sillä sen keskiössä ovat 1800-luvun alkupuoliskolla syntyneet säveltäjät (Kaavio 8).

Alumnien kokemuksia venäläisestä orkesterinjohdon pedagogiikasta

Etsin haastattelujen kautta tietoa orkesteriohjelmiston pedagogisesta käytöstä Pietarin (Leningradin) konservatorion kapellimestariopinnoissa. Kaikki haastatellut kertoivat, että ohjelmistopäätökset teki opettaja, ellei ollut erityistä syytä toimia toisin. Professori Kortšmarilla (Kuva 6) oli selkeä näkemys siitä, mitä teoksia tuli opiskella ja missä järjestyksessä. Oma opiskeluni eteni pitkään hänen suunnitelmaansa noudattaen, mutta kun päätin osallistua ensimmäiseen kapellimestarikilpailuuni, keskityimme siitä lähtien vain kilpailukappaleisiin. Muilla konservatorion suomalaisalunneilla oli samansuuntaisia muistikuvia; hyvästä syystä myös oppilaitten omia ohjelmistotoivomuksia otettiin huomioon.

Ilja Musin (1967) suosittelee kirjassaan *Tehnika dirižirovanija* (suom. ”Orkesterin johtamisen tekniikka”) aloittelevalle kapellimestariopiskelijalle oppimateriaaliksi Beethovenin pianosonaatteja, jotta tämä voisi keskittyä johtamistekniikkaan partituurin opiskelun sijaan.²²Kortšmar käytti samaa menetelmää johtamisen perusteiden opettamiseen minulle ja Laaksolle. Nybon mukaan Jansonsit käyttivät teknisten perusasioiden opettamiseen kolmea välisoihtoa (*Entr’acte*) Bizet’n *Carmen*-oopperasta.

Ensimmäinen Nybon konservatoriossa johtama teos oli César Franckin d-mollisinfonia, jota hän itse piti helppona (”halki, poikki, pinoon”). Nybo ajattelee tämän olleen pedagogisesti perusteltu valinta, joka antoi hänelle mahdollisuuden olla jännittämättä orkesterin edessä. Hannikaisen mukaan aloittavat opiskelijat saivat johdettavakseen usein wieniläisklassisia sinfoniaita ja Schubertia. Laasasen mukaan Martynov käytti opetuksessaan perusohjelmistoa ja klassisen musiikin ”helmiä”, ja teoksia ei useinkaan johdettu tunneilla läpi, vaan keskityttiin niiden ”knoppipaikkoihin”. Harjoitusorkesterin kanssa teokset johdettiin yleensä kokonaan.

Kuva 6. Leonid Kortšmar opettamassa mestarikurssia Suomessa elokuussa 2007. Kuva Mikk Murdvee.

Yhdeksi haastatteluissa esiin tullee pedagogiseksi periaatteeksi nousi kontrastoivan materiaalin vuorottelu. Ensimmäiset Pietarin konservatoriossa opiskelemani teokset olivat järjestyksessä Beethovenin 1. sinfonia, Weberin *Oberon*-alkusoitto, Beethovenin 4. sinfonia, Mendelssohnin *Hebridit*-alkusoitto, Mozartin 36. sinfonia (”Linziläinen”) ja Tšaikovskin 5. sinfonian hidas osa. Ohjelmistossa siis vuorottelivat klassiset ja romanttiset teokset. Eräs haastateltava kuvasi työskentelytapaa seuraavasti:²³

Siinä oli sama periaate, mikä lähtee noista Beethovenin sonaateista, eli toisilleen vastakkaisia asioita. Silleenhän se usein eteni, että siellä oli jotain Beethovenia ja sitten sen vastapainoksi Tšaikovskia, ja sitten Beethovenia ja taas jotain Tšaikovskia. Tämäkin on sitä samaa periaatetta, jollain toisella tasolla, että sen samankin biisin kanssa yhdellä tunnilla pyydetään yhtä ja toisella toista, niin jollain tavalla haetaan niitä ääripäitä myös repertoarin kautta.

Tyypillisesti Pietarin konservatorion kapellimestariopiskelijat saavat orkesterinjohton opetusta kaksi kertaa viikossa (Dollman 2013, 111). Teosten opiskelutahdista yksi haastateltava sanoi seuraavaa:

[Jos opiskellaan] Brahmsin ensimmäinen sinfonia kokonaan, niin ihan tyypillinen tahti on ollut se, että kaksi tuntia menee per osa, yhdeksän tuntia on aika normi. Yleensä se meni silleen, että ensimmäisellä kerralla vaadittiin vähän laveampaa taiteellista otetta ja seuraavalla kerralla vaadittiin enemmän tarkkuutta.

Johtamistunneilla johdettiin kahta pianistia ja lisäksi orkesteriharjoituksia oli eri aikoina tarjolla kerran kahdessa viikossa, kerran kuukaudessa, tai sitten ainoastaan eri maksusta, kuten käytäntö oli 2000-luvun alkupuolella. Pianisteja johtamalla tapahtuva opiskelu koettiin tehokkaaksi ja turvalliseksi metodiksi:

Mä olin siinä näiden kahden daamin kanssa – ne oli aina naispuolisia pianisteja – ja niin sai ihan rauhassa harjoitella ja mokailla ja kokeilla uudestaan, ja sitten kerran kuussa oli orkesterin kanssa se mitä oli käyty pianon kanssa läpi, ja se oli kokonainen sinfonia suurin piirtein joka kerta.

Joskus professori johti melkein koko osankin malliksi. Oli kyllä hienoja demonstraatioita, koska hämmästyttävää oli se, että kun hän johti niitä kahta pianoa, niin hän oli koko ajan niin sataprosenttisesti sen musiikin sisällä.

Pianistien käyttö kapellimestariopetuksen instrumenttina jakaa toisinaan mielipiteitä, mutta kuten Dollman (2013, 52) on nostanut esiin, on sillä suuri merkitys, ovatko pianistit erikoistuneita ammattilaisia, kuten Pietarissa, vai johtavatko opiskelijat esimerkiksi toisiaan. Taitavien harjoituspianistien kanssa johtamistekniikan yksityiskohtia voi hioa tavalla, joka ei orkesteriharjoituksen puitteissa ole mahdollista eikä edes mielekäästä. Pietarin konservatoriossa myös elävän orkesterin kanssa harjoittelun tärkeys tiedostetaan, ja siellä on jo 1950-luvulta asti ollut käytössä pelkästään kapellimestarien opetusta varten palkattu orkesteri (Dollman 2013, 111).

Venäläinen tapa ajatella orkesterinjohdon tekniikasta avasi kaikille alumneille täysin uusia näkökulmia verrattuna heidän muualla, esimerkiksi Suomessa, saamaansa opetukseen:

Yksi merkittävä oivallus oli se, että Suomessa ei ollut juurikaan käsitystä, että mikä on kapellimestarin manuaalinen taito – ei katsottu, että sitä tarvitsee sillä tavalla opetella ja treenata niin kuin esimerkiksi jonkun soittimen soittoa. Venäjällä oppi, että tekniikkaan suhtaudutaan ihan samalla tavalla kuin instrumenttitekniikkaan – se täytyy hioa täydelliseksi.

Luulin, että olin aika paljon satsannut tekniikkaan mennessäni Venäjälle ja sitten olin järkyttynyt siitä, kun opettajani sanoi, että tuohan on vähän mitä sattuu. [Se oli] ikään kuin jonkinlainen hevoskuuri siinä, että on kädet kontrollissa. Siinä oli tietoista ihan eri tavalla se, että mitkä ovat ne periaatteet mitä tulee noudattaa ja mihin niillä pyritään – että siinä mielessä se oli kyllä koulu.

Professori sanoi, että menee päivä tai kaksi kun hän opettaa lyönnit, mutta sitten että mitä tapahtuu niin lyöntien välissä niin siinä menee vuosia. Sen on hyvä näkyä kädessä, mikä on lyönnin sisäinen elämä – ei sen takia, orkesterilla on nuotit, ei orkesterille tarvitse näyttää mitä rytmiä ne soittaa, mutta jotta olisi mahdollisuus vaikuttaa kaikkeen siihen, mitä tapahtuu siellä lyöntien välissä, niin silloin se olisi hyvä, että se olisi kädessä.

Ylipäätään venäläisten opettajien pedagogisia taitoja arvostettiin ja heitä pidettiin myös avarakatseisina ja välittävinä ihmisinä. Tämä on kontrastissa sen mielikuvan kanssa, joka venäläisistä opettajista vallitsee lännessä. Toisinaan kuulee jopa puhuttavan venäläisen

musiikkikoulutuksen ”lihamyllystä”, joka ei huomioi oppilaan yksilöllisiä tarpeita. Tämä käsitys juontanee juurensa neuvostoaikojen systemaattiseen ja kurinalaiseen opetustapaan, johon liittyi olennaisena osana lahjakkaiden lasten lähettäminen sisäoppilaitoksena toimineeseen keskusmusiikkikouluun (Mikkonen 2021, 101). Alumniin kokemukset venäläisestä opetuksesta kuitenkin olivat toisensuuntaisia:

Kyllä minä näen sen venäläisyyden kaikessa opettamisessa. Matkiminen on väärä sana. Se on semmoista valtavaa tiedon kertomista käsin ja tunnepohjaisesti tuotua informaatiota ja tunnepuolta – se on jotakin ihan käsittämätöntä sitten kun se on parhaimmillaan. Ja sitten kun siellä filharmoniaassa tiedät miten ne vetävät parhaimmillaan Tsaikkaria.²⁴ Se on ihan käsittämätöntä mikä saundi sieltä tulee. Se on sellainen ”elämä on tässä ja nyt, mitään muuta ei ole”.

[Koska] hän itse oli sydämellinen ihminen, niin inhimillisyyttä hän toi sinne oppilaidensa pariin. Oli turvallinen olo mennä tunnille, vaikka tiesi, että toinen osaa kaiken ja kaikki on hänelle helppoa, kun siinä iässä jo on ehtinyt tehdä paljon. Silti ei tullut semmoista ahdistusta mennä, kun monesti ehkä jonkun muun oppiin mennessä ahdisti. Hänen kanssaan ei ahdistanut. Saattoi olla hyvin tiukka ja sanoi suoraan, että jos joku oli kamalaa ja aika monesti olikin kamalaa, mutta sitten hän myös osasi sanoa, kun edistystä ilmeni.

Kokonaisvaltainen suhde musiikkiin oli minulle opettajani isoin oppi, että kuinka se oli se läsnäolo musiikin ytimessä kokonaisvaltaisesti. Orkesteria ei niinkään vahvasti pakotettu vaan sitä ikään kuin johdateltiin, ja se orkesteriorganisaatio jotenkin ikään kuin toimii, että sitä ei voi olla väärällä tavalla pakottamassa – jotenkin tartutaan siihen musiikin virtaan ja sitten ohjailtaan.

Vuonna 2009 toimin yhteyshenkilönä, kun Suomen Kuoro-opisto järjesti mestarikurssin Pietarin konservatorion kuoronjohdon professori Tatjana Hitrovan kanssa. Kuoronjohtaja Mikko Sidoroffin havainnot Hitrovan opetuksesta olivat varsin samankaltaisia kuin haastattelemieni suomalaisalumniin muistot omista opettajistaan. Sidoroff (2009) kirjoittaa raportissaan Tuntemuksia Tatjana Hitrovan mestarikurssilta 1.–4.9.2009 muun muassa seuraavaa:

[...] lyöntitekniikka ja ylipäätään käsitys musiikin johtamisesta meni aivan uusiksi. Esimerkiksi ajatus siitä, että käden lyönti (ts. isku) saavuttaisi lyönnin pohjan samaan aikaan musiikin iskujen kanssa oli professorille absurdi: Lyönnin täytyy tulla aina ennen musiikkia, sillä miten muuten kuoro voi tietää, mitä seuraavaksi tapahtuu?

Erityisesti tulkinalliset seikat olivat professorin sydäntä lähellä. Hän oli erittäin tarkka siitä, että tiesimme, mitä musiikki halusi kertoa. ”Käden muoto on musiikin luonne”, hän opetti.

Jälkeenpäin olen pohtinut sitä, mikä teki Tatjana Hitrovasta niin erityisen ja kunnioitettavan pedagogin. Hän kun osasi jollain hämmästyttävällä tavalla voittaa meidät kaikki opiskelijat puolelleen neljän päivän aikana? Hän oli aidosti kiinnostunut ja innostunut meistä! Hänelle ei ollut yhdentekevää, miten me johdimme, tai miten me harjoituitimme. Jos hän näki pienenkin huonon liikkeen, kommentti oli ennalta arvattava: ”NJET!” Välittömästi tämän jälkeen tuli palaute, missä menttiin vikaan ja miten virhe korjataan. Vaikka Hitrova oli tiukka, hän oli tiukkuudessaan ja vaativuudessaan kannustava. Kun ”NJET”

oli kuulunut tarpeeksi monta kertaa, ”HARASHO” tuntui sen jälkeen tavattoman hyvältä.

Tapahtuma päättyi professorin lämpimiin sanoihin, joissa hän puki sanoiksi sen, mitä olimme varmasti tiedostamattomalla tasolla jokainen ajatelleet: ”Musiikissa ei ole olemassa kansallisuuksia.” Tämä on varmaankin viimekädessä meidän kaikkien pelastus!

Johtopäätökset

Tässä artikkelissa tarkastelin alumnihaastattelujen ja omien opiskeluaikaisten muistiinpanojeni pohjalta muodostuvaa kuvaa Pietarin (Leningradin) konservatorion kapellimestariopinnoissa käytetystä orkesteriohjelmistosta. Yhtenä syynä tämän nimenomaisen aineiston käyttöön on Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa, jonka vuoksi tutkimuksen tekeminen paikan päällä Venäjällä on tällä hetkellä mahdotonta. Alumnien haastatteluista avautui kuitenkin aivan erityinen näkökulma Pietarin (Leningradin) konservatorion opetukseen. Haastattelutilanteissa oli käsin kosketeltavaa, miten jaettu opiskelukokemus yhdistää eri aikoina konservatoriossa opiskelleita alumneja. Oli myös mielenkiintoista huomata, että neljäkymmenen vuoden aikana niin konservatorion opettajien suosima ohjelmisto kuin heidän opetustyyliinsäkin oli alumnien kokemusten perusteella säilynyt kutakuinkin samana.

Tutkimuksen tehtävänä oli selvittää, mitä on se ohjelmisto, jota konservatorion suomalaiset kapellimestarialumnit johtivat opiskeluaikanaan ja millaisia olivat opiskelijoiden kokemukset ohjelmiston pedagogisesta käytöstä. Lähdin väittämästä, että Pietarin (Leningradin) konservatorion kapellimestarikoulutuksessa käytetty ohjelmisto on sen laatuista, että se tarjoaa hyvän pohjan oppilaan johtamistekniikan kehittymiselle ja lisäksi ohjelmisto muodostuu teoksista, joiden tuntemuksella on merkitystä ammatillisella kentällä.

Näen itse, että johtamisen tekniikkaa on tarkasteltava kahden aspektin, motorisen ja psykologisen, kautta. Kokemukseni mukaan psykologinen näkökulma, eli kapellimestarin eleiden niin tiedostettu kuin tiedostamatonkin vaikutus orkesterin soittajiin helposti unohuu, ja syntyy oletus, että muusikko mekanistisesti tulkitsee kapellimestarin elekieltä ilman omaa luovaa panosta (Mäkilä 2018, 86). Venäläinen kapellimestari ja psykologian tohtori Georgi Jeržemski on vastaavasti jakanut johtamisen lingvistiset rakenteet konventionaaliiseen ja ilmaisevaan, joista edelliseen voidaan lukea esimerkiksi johtamiskaavat, kun taas jälkimmäisen alaa ovat kommunikaatio ja vuorovaikutus (Jeržemski 1993, 12). Ongelmana on, että näitä aspekteja ei voi irrottaa toisistaan – motorinen tai konventionaalinen aspekti on hyödytön ilman psykologisen tai ilmaisevan aspektin ymmärtämistä. Kumpaakaan ei voi opiskella irrallaan repertoaarista, ja siksi repertoaarin valinnalla on merkitystä. Ymmärrys oman johtamisen psykologisesta vaikutuksesta johdettaviin musiikoihin kasvaa asteittain, ja sen vuoksi on tärkeää, että ohjelmiston tarjoamia musiikillisia ja teknisiä haasteita kasvatetaan opiskelijan vastaanottokyvyn mukaisesti.

Leštšinskajan luokittelu antaa ohjelmiston pedagogiseen järjestämiseen joitakin hyviä näkökohtia, mutta johtamistekniikan analyysissaan se jää vajaaksi keskittyessään ainoastaan tahtilajien ja johtamiskaavojen näennäiseen vaikeuteen. Muista ongelmista nostaisin esille tiheästi vaihtuvat tahtilajit, tahdin eri osille sijoittuvat aksentit, musiikin tekstuurin vaikutuksen johtamiseeseen, fraseerauksen, fermaatit, temponvaihdokset, rubaton sekä asteittaiset ja yhtäkkiset dynamiikan muutokset.²⁵ Nämä kaikki ilmenevät johtamisessa rytmisenä informaationa. On ymmärrettävää, että Leštšinskaja lyhyessä artikkelissaan rajoittuu tahtilajeihin vaikeustason mittarina – hänhän esittelee ohjelmistoa nimenomaan aloittelijoiden näkökulmasta. On kuitenkin helppo yhtyä Leštšinskajan (2003, 112) johtopäätökseen, jonka

mukaan ohjelmiston luokittelulla ja järjestämisellä vaikeustason mukaan on suuri merkitys sille, miten tehokas oppilaan oppimisprosessi on.

Tutkimuksessa selvisi, että konservatoriossa käytettävä ohjelmisto on hyvin pitkälti klassisen musiikin perusohjelmistoa, mutta venäläisellä painotuksella. Keskimäärin venäläistä musiikkia oli hieman alle puolet kaikista opiskelluista teoksista.²⁶ Voikin sanoa, että verrattuna muualla, esimerkiksi Sibelius-Akatemiassa opiskelleihin kollegoihinsa, Pietarin konservatorion alumneista tuli samalla venäläisen orkesterimusiikin asiantuntijoita. Beethovenin ja Tšaikovskin suuri määrä ohjelmistossa on selitettävissä pedagogisella ajatuksella klassisen, siis rytmisesti suoraviivaisemman, ja romanttisen, vapaammin virtaavan musiikin vuorottelulla. Niin johtamisteknisiä kuin tulkinnallisiakin asioita opeteltiin johtamistunneilla ääripäitten kautta. Periaate kiteytyy Beethovenissa ja Tšaikovskissa ja se heijastuu koko muuhun repertoaariin ja muiden säveltäjien asemaan siinä. Ohjelmistossa esiintyy vaikeustasoltaan monenlaisia teoksia niin musiikillisessa kuin johtamisteknisessäkin mielessä, mutta nykymusiikkiin ja sen vaatimiin epätyypillisiin johtamistekniikoihin ei venäläisessä orkesterinjohdon koulutuksessa lähtökohtaisesti tutustuta.²⁷

Pietarin konservatoriossa käytetty orkesterinjohdon pedagoginen korpus on relevantti myös opiskelun jälkeen ammattiin siirtymisen näkökulmasta. Kun suomalaisalumnie opintojensa aikana johtamia teoksia vertaa Tähkypään (2022) kokoamiin listoihin suomalaisten orkestereiden soitetuimmista teoksista, voi vetää sen johtopäätöksen, että opiskelu Venäjällä on antanut alumneille hyvät valmiudet toimia ammatissaan Suomessa ja todennäköisesti myös kansainvälisellä orkesterikentällä. En näe ohjelmiston suhteellista konservatiivisuutta suurena puutteena, sillä viime kädessä on myös kapellimestarin oma valinta, mihin säveltäjiin tai musiikin lajeihin hän haluaa urallaan keskittyä.

Opiskeluaika Venäjällä näyttäytyi haastatelluille suomalaisalumneille jonkinlaisena elämän käännekohtana – joillekin useassakin mielessä. Johtamisteknisesti kaikille oli avautunut täysin uusi maailma, ja alumnit olivat yhtä mieltä siitä, että venäläinen tapa ajatella orkesterin tai kuoron johtamista, sen tekniikkaa ja psykologiaa, on syvällisyydessään omaa luokkaansa. Myös opettajien ja venäläisten muusikoiden intohimo niin esiintymiseen kuin opettamiseen kosketti monia. Jos jollakulla oli Venäjälle lähtiessään mielessään stereotypia kylmistä ja ankarista opettajista, jotka tekevät oppilaistaan itsensä kopioita, romuttui se hyvin nopeasti. Opettajat olivat lämpimiä ja humaaneja, ja ennen kaikkea heitä kiinnosti taide ja tradition välittäminen seuraavalle sukupolvelle. Opiskelua heidän johdollaan väritti egojen poissaolo ja nöyryys taiteen suuruuden edessä.

Vitteet

- 1 Orkesterinjohdon pedagogiikan osa-alueisiin kuuluu muun muassa partituurien analysoiminen, orkesterimusiikin tulkinta, traditioiden, tyylien ja esityskäytäntöjen tuntemus, konserttien (ja ooppera- tai balettiesitysten) tuotantoon liittyvä osaaminen, ihmisten johtamiseen liittyvät kysymykset, orkesterin harjoittamisen käytännöt ja orkesterin johtamisen tekniikka.

- 2 Koulutusohjelma Pietarin konservatoriossa on nimeltään oopperan- ja orkesterinjohtamisen koulutusohjelma, mutta rajasin aineistoa jättämällä pois baletti- ja oopperaohjelmiston ja keskiittymällä sinfoniseen ohjelmistoon eli alkusoittoihin, sinfonioihin, sävelrunoelmiin ja orkesterisarjoihin. Myös konsertot rajasin pois. Orkesterinjohtoon viisivuotisen tutkinnon tekijät johtavat Pietarissa myös kokonaisia oopperoita tai baletteja osana opintojaan, mutta *stažirovkaa* eli harjoittelua tekeville ei tätä mahdollisuutta yleensä ole.
- 3 Yhden haastateltavan, Kara Koskisen viimeinen oppitunti professori Aleksejevin kanssa oli helmikuussa 2019. Professorin sairastuminen ja pandemian alkaminen kuitenkin venyttivät opiskelun virallista päätöstä vuoteen 2021 asti.
- 4 1950-luvulla Leningradissa opiskellut Onni Kelo poistui keskuudestamme vuonna 2015. Ehdin kuitenkin tavata hänet vuonna 2013, kun tuolloin johtamani Mikkelin kaupunginorkesteri juhli 110-vuotista olemassaoloaan. Kelo oli Mikkelin kaupunginorkesterin entisenä kapellimestarina kunniavieranaan tilaisuudessa.
- 5 *Stažirovka* on Pietarin konservatorion verkkosivuilla käännetty englanniksi käsitteellä ”Special Training Non-degree Course”, ja sen yhtenä pääsyvaatimuksena on aiempi suoritettu tutkinto musiikin alalta. Kyseessä ovat siis jatko-opinnot, jotka eivät tuota tutkintoa.
- 6 Markku Laakson kohdalla viralliset opiskeluvuodet. Laakso aloitti yksityistuntien ottamisen professori Kortšmarilta jo v. 2003.
- 7 Johtamiskaava on kapellimestarin kädellään tai tahtipuikollaan ilmaan piirtämä toistuva kuvio, joka ilmentää musiikin pulssia ja metriä (tahtilajia). Johtamiskaavat ovat siinä määrin vakiintuneita, että kokenut orkesterisoittaja vertaa omaa soittoaan niihin alitajuisesti ja voi näin reagoida nopeasti esimerkiksi tempon tai dynamiikan muutoksiin.
- 8 Kun haastatteluiden keskiössä ovat yksittäiset musiikkiteokset, jotka toistuvat klassisen orkesterimusiikin repertoaarissa vuodesta ja vuosikymmenestä toiseen, voi olettaa muistikuvien olevan melko luotettavia ja ne vahvistuvat aina teosta uudelleen kuunnellessa, soittaessa tai johdattaessa.
- 9 Christian Ehwald (s. 1953) on nykyään arvostettu pedagogi, ja hän on opettanut orkesterinjohtoa Berliinin Hanns Eisler -musiikkikorkeakoulussa vuodesta 2002.
- 10 Koska opetus oli mestarikurssityyppistä, oli kuuntelemalla omaksuttu ohjelmisto vähintään yhtä laaja kuin itse johdettu. Tämä pitää paikkansa kaikkien Pietarin (Leningradin) alumnien kohdalla. Ks. myös Dollman 2013, 112.
- 11 Sibeliuksen teokset eivät ensimmäistä sinfoniaa ja viulukonserttoa lukuun ottamatta kuulu venäläisten orkesterioiden perusohjelmistoon, joten niitä käytetään opetuksessakin harvoin.
- 12 Romanssi on venäjällä laulun perustyyppi, joka oli suosionsa huipulla 1900-luvun alussa.
- 13 Tähän on laskettu mukaan Bartokin *Konsertto orkesterille*, Debussyn *La mer*, Rahmaninovin *Sinfoniset tanssit*, Rimski-Korsakovin *Šeherezade*, Stravinskyn balettsarjat, sekä Tšaikovskin *Manfred* ja *Serenadi jousille*.
- 14 Richard Straussin *Don Juan*, Debussyn *Faunin iltapäivä*, Tšaikovskin *Italialainen kapriisi* ja Rimski-Korsakovin *Espanjalainen kapriisi*.
- 15 Yksinkertaiseen genreen kuuluvia laulunomaisia lyhyitä kappaleita, kuten esimerkiksi Glazunovin orkesteriserenadeja, saatetaan soittaa ylimääräisenä, mutta harvemmin varsinaisen konserttiohjelman osana.
- 16 Musiikillinen kieli on ilmaisu, jolla saatetaan tarkoittaa monia varsin erilaisia asioita, kuten musiikin-historiallisia tyylikausia, musiikkien kansallisia eroja, populaarimusiikin eri genrejä tai yksittäisten säveltäjien omaksumia sävellystekniikoita. Leštšinskaja viittaa musiikillisen kielen luokittelussaan etupäässä musiikin melodian ja harmonian yksinkertaisuuteen tai monimutkaisuuteen.
- 17 Ohjelmiston musiikillisen kielen vaikeustaso heijastuu myös ammattiorkesterioiden ohjelmistopolitiikassa – enemmistö yleisöstä haluaa kuulla ”helposti avautuvia” teoksia.
- 18 Tästä sivusta tekee haastavan muun muassa tapa, jolla äärimmäiset dynamiikat seuraavat nopeasti toisiaan ja sen jälkeen esiintyvät myös yhtä aikaa, jousiston näppäilyjen jatkuminen määrittelemättömän ajan samassa tempossa samalla, kun fagottisoolo etenee omassa tempossaan, fermaatit, sekä orkesterin saattaminen yhteen soolon loputtua. *Šeherezadea* pidetään Pietarin/Leningradin konservatoriossa vaikeudestaan huolimatta perusohjelmistona, ja käytännössä kaikki opiskelijat opiskelevat sen opiskeluaikanaan.
- 19 Fermaatti on musiikillinen ilmaiskeino, jossa musiikin pulssi hetkeksi pysähtyy. Fermaattien johtamisen vaikeus piilee yleensä siinä, miten saada orkesteri jatkamaan yhdessä pysähdyksen

- jälkeen, ja jokainen musiikillinen tilanne vaatii omat ratkaisunsa. Ilja Musin on luokitellut fermaatit kahteen kategoriaan ja kolmeen eri tyyppiin, minkä lisäksi jokainen tahtilaji ja tahdinosa, jolle fermaatti on kirjoitettu, luovat oman johtamisteknisen variaationsa.
- 20 Leštšinskaja laskee kuusijakoiset tahdit nelijakoisen tahdin alalajiksi, jossa vain toistetaan ensimmäinen ja kolmas isku. Tämä oli myös se tapa, jolla Leonid Kortšmar opetti kuuden lyöntikaavan oppilailleen.
 - 21 Kirjat ovat *O vospitanii dirižora* (1987), *Tehnika dirižirovanija* (1967) ja *Uroki žizni* (1995).
 - 22 Piano-ohjelmiston käytöstä orkesterinjohtoon alkeisopetuksessa, ks. myös Saito 1988.
 - 23 Seuraavat lainaukset ovat peräisin alumnihastatteluilta, jotka taltioin vuoden 2022 marras- ja joulukuussa (ks. lähdeluettelo). Vaikka alumnit muuten esiintyvätkin tässä artikkelissa omalla nimellään, katsoin parhaaksi anonymisoida suorat lainaukset, jotta lukijan fokus pysyisi itse asiassa eikä siinä, kuka minkäkin kommentin on sanonut.
 - 24 Tsaikkari = Tšaikovski. Muusikoilla on lännessä tapana etenkin venäläisten säveltäjien ollessa kyseessä käyttää heistä lempinimiä. Suomessa yleisiä lempinimiä ovat mm. Prokka (Prokofjev), Rahmis (Rahmaninov) ja Sosta (Šostakovič).
 - 25 Musiikin tekstuureilla tarkoitetaan esimerkiksi teoksen moniäänisyyttä tai melodian ja säestyskuvioiden suhdetta toisiinsa. Fraseeraus puolestaan tarkoittaa musiikissa ilmenevien jaksojen, esimerkiksi melodian säkeiden, jäsentelyä ajallisesti ja dynaamisesti. Rubato (it. ryöstetty) tarkoittaa nuottikuvaan merkitsemätöntä, vapaata tempon vaihtelua.
 - 26 Tilannetta voi hyvin verrata vaikkapa Sibelius-Akatemian kapellimestariluokkaan, jolla omana opiskeluaikanaan johdettiin joitakin Sibeliuksen teoksia, mutta muut suomalaissäveltäjät tulivat esiin vain satunnaisesti. Jos suomalaiset kiinnittäisivät kotimaansa muihin säveltäjiin kuin Sibeliuksen yhtä paljon huomiota kuin Venäjällä kiinnitetään muihin kuin Tšaikovskiin, saattaisi myös suomalaisorkesterien ohjelmisto näyttää toisenlaiselta. Siellä olisi silloin Sibeliuksen lisäksi säännöllisesti myös Madetojaa, Melartinia, Klamia ja Palmgreniä.
 - 27 Hannikaisen mukaan uudempaa musiikkia tunneilla ei juuri johdettu, ja hänellä olikin jonkin aikaa käsitys, että se ei kuulu professori Musinin vahvuuksiin. Hän muistelee kuitenkin, että opiskeltaessa Bartókin *Konserttoa orkesterille* ilmeni, että Musin osaa partituurin käytännössä ulkoa.

Aineisto

- Hannikainen, Tuomas ja Nybo, Alf (2022), haastattelu 13.12.2022 kulttuurikeskus Sofian ravintolassa Helsingissä. Haastattelija Sasha Mäkilä. Kesto 1 h 20 min.
- Koskinen, Kara ja Markku Laakso (2022), haastattelu 1.12.2022 Kara Koskisen kotona Helsingissä. Haastattelija Sasha Mäkilä. Kesto 1 h 12 min.
- Laasanen, Antti (2022), puhelinhaastattelu 6.11.2022. Haastattelija Sasha Mäkilä. Kesto 45 min.
- Mäkilä, Sasha (2001), muistivihko syksyltä 2001.
- Mäkilä, Sasha (2001–2004), videonauhat oppitunneilta vuosilta 2001–2004.
- Mäkilä, Sasha (2001–2005), opiskeluaikaiset päivämuistiot vuosilta 2001–2005.
- Nybo, Alf (1980), virallinen opiskelutodistus Leningradin konservatoriosta (Nybon hallussa).

Lähteet

- Baltuch, David (2014), *Orchestral conducting since 1950: A comparative analysis of conducting manuals, practitioners' testimonies and two orchestral performances*. Väitöskirja. Birmingham: Birmingham City University. <<https://www.open-access.bcu.ac.uk/id/eprint/4871>> (Tarkistettu 10.5.2023).

- Dollman, Luke (2013), *Orchestral Conductor Training: An Evaluative Survey of Current International Practice at Tertiary Level*. Väitöskirja. Elder Conservatorium of Music. <<https://hdl.handle.net/2440/119695>>
- Hanna-Weir, Scot (2013), *Developing a Personal Pedagogy of Conducting*. Väitöskirja. University of Maryland. <<http://hdl.handle.net/1903/14085>>
- Helsingin kaupunginorkesteri (2020), *Helsingin kaupunginorkesterin konsertit 1882–*. <<https://hri.fi/data/dataset/helsingin-kaupunginorkesterin-konsertit>> (Tarkistettu 23.1.2023).
- Jeržemski, Georgi (1993), *Zakonomernosti i paradoksy dirižirovaniya. Avtoferat*. Sankt-Peterburgski Gosudarstvennyj Universitet. <<https://nauka-pedagogika.com/psihologiya-19-00-13/dissertaciya-zakonomernosti-i-paradoksy-dirizhirovaniya>> (Tarkistettu 9.5.2023).
- Järviö, Päivi (2011), *Laulajan sprezzatura – Fenomenologinen tutkimus italialaisen varhaisbarokin musiikin laulaen puhumisesta*. Väitöskirja. Sibelius-Akatemia. <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-98479-8-6>>
- Leštšinskaja, Eleonora (2003), Znatšenije klassifikatsii muzykalnyh proizvedenii v natšalnyh klassah po dirižirovaniju – *Rossijskaja kultura glazami molodyh utšonyh*. SPB: Kult-inform-press, 100–111.
- Mikkonen, Simo (2021), Neuvostoliitto ja suomalainen soitonopetus – rajoja ja mahdollisuuksia. *Musiikki* 51:3, 74–105. <<https://doi.org/10.51816/musiikki.111760>>
- Murtomäki, Veijo (2020), *Romanttisen pianomusiikin kaanon*. Taideyliopiston Musiikin historiaa -artikkelisarja, 5.2.2020. <<https://muhi.uniarts.fi/romanttisen-pianomusiikin-kaanon/>> (Tarkistettu 13.2.2023).
- Musin, Ilja (1967), *Tehnika dirižirovaniya*. Leningrad: Muzyka.
- Musin, Ilja (2006), *Conducting Lessons of Professor Musin* (2DVD). Red. Vitali Fialkovski. St. Petersburg: Compozitor.
- Mäkilä, Sasha (2018), *Conducting Madetoja. Discoveries About the Art and Profession of Conducting*. Väitöskirja. Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia. <https://www.ema.edu.ee/vaitekirjad/doktor/Sasha_Makila.pdf> (Tarkistettu 9.5.2023).
- Mäkilä, Sasha (2022), Venäläinen kapellimestaripedagogiikka Suomessa. – *Idäntutkimus* 29:4, 54–60. <<https://doi.org/10.33345/idantutkimus.122312>>
- Nice, David (2003), The Russian tradition. – *The Cambridge Companion to Conducting*. Ed. José Antonio Bowen. Cambridge: Cambridge University Press, 191–201.
- Ogrizovic-Ciric, Mirna (2009), *Ilya Musin's Language of Conducting Gestures*. Väitöskirja. University of Georgia. <https://getd.libs.uga.edu/pdfs/ogrizovic-ciric_mirna_200905_dma.pdf> (Tarkistettu 9.5.2023).
- Saito, Hideo (1988), *The Saito Conducting Method*. Tokyo: Min-On Concert Association. (Japaninkielinen alkuteos julk. 1956).
- Scruton, Roger (2007), *Culture counts: Faith and Feeling in a World Besieged*. New York: Encounter Books.
- Sidoroff, Mikko (2009), Tunteuksia Tatjana Hitrovan mestarikurssilta 1.–4.9.2009. – *Bulletin* 3, 9–10.
- Sirkkilä, Hannu (2022), Autoetnografia. – *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*. Toim. Outi Fingerroos, Konsta Kajander & Tiina-Riitta Lappi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tähkää, Aapo (2022), *Suomalaisten sinfoniaorkesterien kaanon ja ohjelmistoprofiili 2010-luvulla*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopisto. <<http://urn.fi/URN:NBN:fi:juyu-202208043986>>

Kuinka ympäristökeskustelujen on käynyt Venäjällä?

Teemu Oivo
Helsingin yliopisto

Vuonna 2021 Venäjän ympäristönsuojelu, ja jopa kasvihuonekaasupäästöjä koskeva politiikka, näyttivät varovaisen lupaavia merkkejä. Ympäristöagenda kiinnosti venäläisiä yhä enemmän liittyen etenkin jäteongelmaan ja ilmansaasteisiin, mistä kaatopaikan rakentamisen estänyt Šiesin protestiliike oli Venäjän autoritäärisissä olosuhteissa huomattava kansalaisyhteiskunnan voimannäyte (Gorbacheva 2023).¹ Ilmastopolitiikan puolella valtion johto määrittä hiilineutraalisuustavoitteekseen vuoden 2060, mikä oli edistystä Venäjän lähtökohdat huomioiden.

Varautuneetkin toivot edistyksestä ympäristönsuojelun saralla kokivat kuitenkin iskun Venäjän aloitettua suurhyökkäyksensä Ukrainaan helmikuussa 2022. Lukuisten ihmishenkien menetysten vanavedessä on seurannut myös valtavasti ympäristövahinkoja. Monet länsimaat päättivät ajaa alas Venäjän-kauppansa, johon useissa Euroopan maissa liittyi huomattava kaasukauppa. Sen oli halvan energian lisäksi odotettu lujittavan rauhaa rakentavaa keskinäisriippuvuutta, mutta Kreml rahoitti sillä lopulta merkittävästi väkivaltaoneistoaan. Venäjän sanktiointi hyökkäyksen vuoksi on vaikuttanut kaasun ohella voimakkaasti myös öljyn, öljyjohdannaisten tuotteiden, hiilen, ydinvoimatekniikan, uraanin, mineraalien, lannoitteiden ja viljan markkinoihin sekä inflaatioon. Ympäristönsuojelun on kuitenkin pelätty jääneen sodan varjoon. Vaikka ukrainalaiset ovat joutuneet kärsimään Venäjän aloittamasta suurhyökkäyksestä eniten, ovat sodan vaikutukset levinneet maailmaan laajemmallekin.

Venäjän hyökättyä Ukrainaan on ympäristöliikkeen, kuten monien muidenkin kansalaisliikkeiden, toiminta joutunut entistä kovemman tarkkailun alle. Venäjällä kansalaisliikkeiden toiminta on toisaalta ollut pitkään haasteellista toimintaympäristön korruption sekä omaehtoiseen kansalaistoimintaan jopa vihamielisesti suhtautuvan hallinnon vuoksi. Vaikeuksista huolimatta ympäristöliikkeen piirissä on onnistuttu jossain määrin levittämään tietoisuutta ympäristöongelmista ja jopa mobilisoimaan ihmisiä protestoimaan ympäristölle vahingollisia hankkeita vastaan. Viranomaisten häirinnän ja toiminnan sabotoinnin välttämiseksi on liike

yleisesti pitänyt etäisyyttä ”poliittisesta” leimasta. Yhteiskunnassa laajemmin suhtautuminen ympäristökysymyksiä kohtaan vaikuttaa usein moniselkoiselta. Mielipidetutkimuksissa valtion tutkimuslaitos VTsIOMin kyselyissä vuosina 2020, 2021 ja 2023 suurin vastaajaryhmä – reilu 40 prosenttia – suhtautui ympäristön tilaan Venäjällä neutraalisti. Kuitenkin vuodesta 2021 vuoden 2023 helmikuuhun Venäjän ympäristön tilaa huonona pitävien määrä laski 26:sta 17 prosenttiin ja vastaajan omalla kotialueella (federaatiosubjektissa) 30:sta 23:een. (WCIOM 2023.)

Olen perehtynyt ympäristöviestintään Venäjällä osana Koneen Säätiön rahoittamaa Flowision-hanketta, jossa käsittelemme energian, jätteiden ja laajemminkin ympäristökysymysten havainnollistamista Venäjällä ja Suomessa. Tutkimuksessani olen tehnyt sisällönanalyysiä venäläisillä ympäristöviestintän Telegram-kanavilla esillä pidetyistä aihepiireistä sekä ympäristöongelmien sijoittumisesta poliittisen maantieteen subjektien näkökulmasta. Laajemmassa mittakaavassa kollektiiviset tavat hahmottaa luontoa ja ympäristöä voivat kertoa paljon myös epistemologisista yhteisöistä. Media on oppilaitosten ohella tunnistettu merkittäväksi tiedonvälityksen kanavaksi ja tiedon hankkimisen nopeuden vuoksi moni turvautuukin tiedonjanssaan internetin hakukoneisiin. Vaikka mediassa jaettuun tietoon voi suhtautua varautuneesti, vaikuttavat laajasti esillä pidetyt aiheet ihmisten tietoisuuteen ja puheenaiheisiin. Venäjällä pikaviestin Telegram on lisännyt suosiotaan erityisesti sodan aikana julkisen keskustelun jouduttua entistäkin tiukempaan syyniin. Tässä esseessä teen yleiskatsauksen ympäristöviestintään Venäjällä, erityisesti aihepiiriin erikoistuneilla Telegram-kanavilla ennen ja jälkeen helmikuun 2022.

Ympäristöaktivismi ja Telegram

Ympäristöaktivistien tilanteesta Venäjällä vuonna 2022 kertoo paljon saman vuoden joulukuussa julkaistu Moskovan Helsinki-ryhmän ja Venäjän sosioekologisen unionin laaja kyselytutkimus ympäristönsuojeluryhmistä (Ivanova & Nikolaev 2022). Hyökkäyssodan seurausten joukossa mainittiin muun muassa monien liikkeen aktivistien poismuutto Venäjältä. Lisäksi aiemminkin ympäristöaktivistien toimintaa vaikeuttaneiden yleisten epäluulojen, sensuurin, ja toisinajattelijoiden vainon kerrottiin voimistuneen entisestään. Tämä on hankaloittanut ympäristöaktivistien toimintaedellytyksiä, vähentänyt rahoituslähteitä ja tiedotusvälineiden yhteistyöhalukkuutta sekä lisännyt aktivistien kokemaa henkistä räsitusta.

Ympäristöaktivistien pitkän aikavälin ongelmiin lukeutuvat aktivistien kokemat mustamaalauskampanjat, liikkeen hajaannus ja juridisen osaamisen puute. Valtiovalta suosii päätöksissään usein talussektoria ympäristön kustannuksella ja voimassa olevien lakien valvomista laiminlyödään. Paikallisten yhteisöjen ja asiantuntijoiden oikeus tulla kuulluiksi ympäristöön liittyvissä hankkeissa ja säädöksissä on heikentynyt viime vuosina. Lisäksi monet ympäristöjärjestöt ovat joutuneet ulkomaalaisten agenttien rekisteriin. Tästä syystä kyselyyn vastanneet ympäristöaktivistit kertoivatkin kansainvälisten yhteyksien ylläpitämisen merkittävästi vaikeutuneen ja usein jopa katkenneen (Ivanova & Nikolaev 2022). Esimerkiksi kansainvälinen ympäristöjärjestö Bellona rekisteröitiin ulkomaalaiseksi agentiksi tammikuussa 2017 ja huhtikuussa 2023 myös ei-toivotuksi organisaatioksi. Jälkimmäisen seurauksen Bellonan toiminnasta Venäjällä tuli laitonta ja järjestö suositteli Telegram-kanavansa tilaajia jakamaan heidän materiaaliaan vain luotettaville henkilöille. Kuukautta myöhemmin myös Venäjän Greenpeace julistettiin ei-toivotuksi organisaatioksi.

Kyselyyn vastanneet ympäristöaktivistit kertoivat joutuneensa entistä enemmän ”valikoimaan taistelunsa” ja päivittämään toimintatapojaan vastaamaan paremmin uusia olosuhteita. Osa vastaajista kertoi säästävänsä voimavarojansa esimerkiksi jättämällä hyödyttömiksi koetut uudet juridiset aloitteet tekemättä ja keskittymällä estämään ei-toivottuja aloitteita, joiden kanssa on paremmat mahdollisuudet menestyä. Samoin moni kertoi oppineensa herkemmin tunnistamaan, minkälaisissa tapauksissa kenenkin toimittajan tai poliitikon kanssa voi löytää yhteiset intressit ja milloin samojen henkilöiden kanssa päätyy todennäköisemmin vastakkaisiin leireihin. Uutismedioiden huomiota he kertoivat saavansa skandaali- ja katastrofiuutisilla. Paikallishallinnon kanssa yhteistyötä on tehty tapauksissa, joissa ympäristöjärjestöt omalla panoksellaan ovat voineet kompensoida viranomaisten heikkoja resursseja ja osaamista, esimerkiksi salametsästyksen valvonnassa. Sosiaalisen median merkitystä vastaajat korostivat ympäristöliikkeille tärkeinä, tiedottamisen ohella myös opetustehtävissä, organisoinnissa sekä oman toiminnan analyysissä. Sen avulla saa myös yleisön paremmin mukaan keskusteluun ja toimintaan. (Ivanova & Nikolaev 2022.)

Jo ennen helmikuuta 2022 monet temaattisesti arat keskustelut käytiin yhä useammin suljetuilla ja anonyymeillä foorumeilla johtuen rikostuomioihinkin johtaneesta voimakkaasta julkisen keskustelun kontrollista Venäjällä (Gabdulhakov 2020). Julkisilla kanavilla toimii kuitenkin edelleen monia sosiaalisen median vaikuttajia, joita heidän kymmenien ja jopa satojen tuhansien yleisönsä kuuntelee paitsi viihteeseen, myös kulutukseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan liittyvissä kysymyksissä. Kuten mediavallassa yleensäkin, merkittävää on usein juuri kyky ohjata huomiota eri kysymyksiin ja ratkaisuihin (Kunelius & Eide 2017).

Pikaviestisovellus Telegram lisäsi suosiotaan Venäjällä voimakkaasti 2010-luvun toisella puoliskolla ja edelleen vuonna 2022 Venäjältä blokkattujen Facebookin ja Instagramin käyttäjien alustan vaihtamisen myötä. Samalla tietoturvallisen viestinnän kysyntä on lisääntynyt ja Telegram on profiloitunut tietoturvallisena sovelluksena. Tutkijat ovat kuitenkin nostaneet esiin, ettei käyttäjätietojen salausta ole aukotonta, jos käyttäjät eivät erikseen osaa aktivoida monia suojaustoimintoja. Yhtiö ei ole myöskään sisällyttänyt toimintaansa varsinaisia avoimuus- ja vastuuvollisuusikäytäntöjä. (Wijermars & Lokot 2022.)

Vuonna 2021 Telegramin tavanomainen käyttäjä Venäjällä seurasi 5–10 kanavaa, oli verrattain nuori, aktiivinen ja koulutautunut. 33 prosenttia moskovalaisista ja 13 prosenttia pietarilaisista käytti Telegramia, kun muualla maassa käyttäjiä oli alle viisi prosenttia väestöstä (Protsenko 2021). Sovelluksen käyttäjäkuntaa ei voi kuitenkaan kokonaisuudessa luonnehtia liberaaliksi tai maan hallinnon vastaiseksi, sillä myös Venäjän hallinnon jäsenet, valtaapitävien tukijat, kovan linjan nationalistit sekä niin sanotut sotabloggaajat käyttävät Telegramia. Tunnetusti myös Venäjän entinen presidentti Dmitri Medvedev, Tšetšenian johtaja Ramzan Kadyrov ja palkka-armeija Wagnerin perustaja Jevgeni Prigožin ovat suosineet sitä Ukrainan sodan aikana keskeisenä viestintäkanavanaan. Poliittisen ja salaisen viestinnän ohella Telegramia käyttävät myös firmat, järjestöt, vaikuttajat, bloggaajat sekä tavanomaiset ihmiset arkisessa viestinnässään. (Salikov 2019; Pertsev 2022.)

Ympäristöviestintä sodan taitteessa

Flowision-hankkeen käynnissä olevaan tutkimukseen on sisällynyt haastatteluja ympäristöaiheiden kanssa työtä tekevien toimittajien kanssa Venäjällä ja Suomessa.² Venäläistoimittajat ovat usein maininneet pikaviestinkanava Telegramin voimistuneen merkityksen heille tietolähteenä. He nimesivät 19 Telegram-kanavaa, joista alustavan yleistutustumisen jälkeen otin

tarkempaan seurantaani seitsemän tilaajamäärältään suurinta kanavaa. Karsintaan vaikutti se, että parin pienemmän kanavan ohella kahdeksanneksi suurin kanava lopetti toimintansa Venäjän alettua hyökkäyksensä helmikuussa 2022. En nimeä valittuja kanavia, koska niiden esittäminen yhteiskuntajärjestelmälle kriittisestä näkökulmasta voi lisätä viranomaisten epäluuloja niitä kohtaan ja Venäjän laintulkinta ja -valvonta ovat olleet vaikeasti ennakoitavissa niin internetin valvonnassa, kuin yleisemminkin (Gabdulhakov 2020).

Seuraamistani kanavista suurimmalla oli maaliskuussa 2022 hieman yli 100 000 tilaajaa. Seuraavien viiden kanavan tilaajamäärät olivat 16 000–59 000 ja seitsemänneksi suurimmalla reilu 6 000. Valikoimaan mahtui siis lähtökohtaisesti sekä makro- että mikrotason ympäristötematiikan kanavia, joiden tilaajamäärät vaihtelivat huomattavasti vuoden aikana ilman kaikkia kanavia selvästi yhdistävää yleistrendiä. Esimerkiksi seitsemänneksi suurin kanava kaksinkertaisti tilaajamääränsä vuodessa. Vertailun vuoksi mainittakoon, että Venäjän maataloussektorista, ympäristön suojelusta ja luonnonvaroista vastaavan varapääministerin Veronika Abramtšenkon kanavalla oli keväällä 2023 vain reilu 8 000 seuraajaa.

Ympäristönsuojeluun liittyvistä venäläisistä Telegram-kanavista on vaikea löytää kattavaa listausta. Esimerkiksi Telegram-kanavia luetteloiva sivusto tgstat.ru ei löydä ympäristötematiikan avainhakusanoilla kattavia listauksia ja useimmat käyttämästäni kanavista on kategorisoitu ryhmään ”uutiset & media” tai jopa ”politiikka”, mikä on mielenkiintoista yllä mainitun politiikan teema-alueen välttelyn näkökulmasta. Kategorisointiin voivat osaltaan vaikuttaa ympäristöaiheiden vaikea rajaaminen ja yläkäsitteiden häilyvyys. Valitsemieni seitsemää kanavaa voi kuitenkin pitää kohtalaisen edustavana otoksena Telegramin ympäristönsuojelun keskusteluista sen perusteella, että Venäjän Greenpeace, ympäristöaiheisiin keskittynyt verkkomedia +1 (Pljus Odin) ja verkkolehti Sobaka.ru mainitsivat niistä suurimman osan listauksissaan suositeltavista vihreistä tai ympäristökanavista vuosina 2021 ja 2022.

Seuraamani Telegram-kanavat olivat tematiikaltaan yleiskanavia ja neljällä niistä ei ollut nimettyjä ylläpitäjiä. Nimetyistä kanavista yksi oli ammattiekologin nimikkokanava. Yhden kanavan ylläpitäjä päätti loppuvuonna 2021 alkaa osallistua omalla nimellään laajempaan yhteiskunnalliseen toimintaan muun muassa luennoitsijana oltuaan alun perin anonyymi vaikuttaja. Kanavista parilla on omat erilliset kotisivunsa. Käsittelemiensä aihepiirien puolesta kanavat olivat profiililtaan yleisluonteisia, joskin seitsemänneksi isoin kanava painotti muita huomattavasti enemmän liikemaailman ympäristösertifikaatteja ja -standardeja, kuten vastuullisen sijoittamisen ESG-luokitusta (*Environmental, Social, Governance*). Osalla kanavista julkaistiin harvakseltaan mainoksia, mutta niitä ei kuitenkaan voi luonnehtia kaupallisiksi.

	I	II	III	IV	V	VI	VII
tilaajamäärä	100,000	59,000	45,000	31,000	24,000	16,000	6,000
julkaisuja päivässä	5,9	1,9	2,7	1,8	1	10,8	1,3

Taulukko 1: Seitsemän tilaajamäärältään suurimman Telegram-kanavan pyöristetyt tilaajamäärät maaliskuun lopussa 2022 ja keskimääräinen julkaisutahti päivää kohden elokuun 2021 ja elokuun 2022 välillä.

Kanavien visuaalinen viestintä oli melko informatiivista, joskin se sisälsi ilmeisesti melko harvoin kanavien ylläpitäjien itse tuottamia grafiikkakuvaajia ja uutiskuvia. Postauksissa käytettiin hymiöitä melko usein ja meemejä harvoin. Puhelimilla kuvatut videot olivat suurin piirtein yhtä yleisiä kuin amatöörikuvilta vaikuttaneet kuvat. Vuorovaikutus sisällön tuottajien ja tilaajien välillä oli puolestaan melko vähäistä: reagointi hymiöillä oli aktivoitu kolmella ja kommenttikentät kahdella kanavalla. Useimpien kanavien seuraajien palautekeinoksi jäivät kanavan tilaus ja sen lopetus.

Kuudenneksi suurin kanava oli keskivertotahdiltaan, noin kymmenen julkaisua päivässä, ryhmän aktiivisin kanava, kun suurella osalla kanavista päivätahti oli lähellä kahta julkaisua. Kyseinen kanava oli ainoa, jolla oli selvä poliittinen narratiivi ja se myötäili valtion virallista linjaa. Tämä näkyi valtion viranomaisia huomattavasti puolustelevisissä kirjoituksissa, jotka usein kritisoivat liike-elämää ja etenkin länsimaalaisia toimijoita. Kanava jopa mainosti Itä-Ukrainan mielikuvitustasavaltojen Telegram-kanavia ja toukokuussa 2023 se kirjoitti propagandistisesti, kuinka salametsästäjiltä takavarikoitu auto annettiin rintamalle Venäjän sotilaille ”parempaan käyttöön”. Poliittisen narratiivin vaikutusta kanavan suosioon on vaikea arvioida, mutta seuraamieni kanavien keskinäisten uudelleen julkaistujen perusteella suosiota keräsivät enemmänkin tämän kanavan julkaisemat viranomaisten ja hallintoelinten tiedotteet ja dokumentit. Kyseisellä kanavalla olikin helmikuussa 2023 verrattain korkea sitaatti-indeksi 807,5 (tgstat.ru).

Edellä mainittua kanavaa lukuun ottamatta seuraamani kanavat tuntuivat yleisesti välttelevän asettumasta ympäristökysymyksissä selvästi Venäjän hallinnon puolelle tai sitä vastaan. Tämän voi nähdä jatkumona jo 2000-luvulta alkaneelle kansalaisjärjestöjen, mediatoimijoiden ja tutkijoidenkin strategialle välttellä ongelmia vallanpitäjien kanssa. Hallinnonvastainen viestintätapa näkyi valitsemieni seitsemää Telegram-kanavaa pienemmällä ympäristöaktivistien kanavalla, jossa esimerkiksi sotaa kutsuttiin Venäjän lainvastaisesti ”sodaksi”. Huhtikuun 2022 ja 2023 välillä tämän kanavan tilaajamäärä puoliintui aiemmasta 2 500 tilaajasta, minkä ajankohdan huomioon ottaen voi spekuloida ainakin osittain johtuvan ihmisten varovaisuudesta näyttäytyä viranomaisten tulkinnassa epäilyttävien kanavien tilaajana.

Yleiskatsauksena kanavilla suositut aiheet liittyvät kaupunkilaiselämään (vähemmässä määrin datsoille), jätteeseen, kierrätykseen, metsäpaloihin ja hallinnollisiin päätöksiin, joista syntyi harvakseltaan kriittistä keskustelua. Keskusteluun jätteistä ja saasteista liittyvät muun muassa vuonna 2019 alkanut ja federaatiosubjektien vastuulla oleva jätereformi sekä kaupunkien vuosina 2018–2024 toteuttama *Tsistyvi vozduh* (”Puhdas ilma”) -hanke. Sähköön ja polttoaineeseen liittyvät energia-aiheet olivat yllättävän vähän näkyvissä, ja olisikin mielenkiintoista selvittää tarkemmin, käsitetäänkö ne ympäristönsuojelusta erillisiksi aiheiksi.

Sodan alettua helmikuussa 2022 seuraamistani Telegram-kanavista neljän ylläpitäjät kirjoittivat lukijoilleen refleктоivan postauksen ilmaisten syvän huolensa tulevaisuudesta, kuvaamatta kuitenkaan tapahtunutta tai huoliaan konkreettisesti. Kirjoituksissa pohdittiin jonkin verran ympäristöagendan suhteellista tärkeyttä ”nykytilanteessa” ja kanavista kaksi ilmoitti aikovansa julkaista surullisten uutisten vastapainoksi positiivisia uutisia ympäristöstä. Kirjoitusten ohella reaktioiksi voi laskea sen, että kanavista jokainen julkaisi hyökkäyksen aloituksen lähipäivinä huomattavasti tavallista tahtiaan vähemmän sisältöä. Ne alkoivat myöhemmin kirjoittaa sotaan liittyvistä aiheista melko pintapuolisesti, esimerkiksi pakotetuiden vuoksi menetetyn tuonnin korvaamisesta uusilla markkinoilla ja innovaatioilla sekä vaikutuksista liike-elämän standardeihin. Melko useilla näistä julkaisuista oli positiivinen näkökulma liittyen esimerkiksi odotuksiin paperin jalostustuotteiden tuonnin vähentymisen

heijastumisesta paperin kulutukseen sekä venäläisten vähentyneestä lentomatkoilusta ja vaatteiden kulutuksesta.

Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta sotaan liittyvien aiheiden taustasyistä kertoi lähinnä vain valtion virallista narratiivia myötällilyt kanava, jonka ylläpitäjät olivat kenties muita vähemmän huolissaan julkaisujensa juridisista seurauksista. Se muun muassa puolusteli ympäristön hyvinvoinnin näkökulmasta kyseenalaisia valtion ”sanktioiden vastaisia toimia”, kuten luonnonsuojelutavoitteista joustamista ja teollisuuden tukemista. Lisäksi erään toisen kanavan ylläpitäjä julkaisi jonkin verran sanktioiden negatiivisista ympäristövaikutuksista, kuten vihreän teknologian tuonnin estoista ja kaasun vaihtamisesta hiileen syyttäen näistä teoista länsimaita.³ Hän käsitteli myös sotaan liittyviä ympäristöuhkia, kuten Zaporizžjan ydinvoimalan tilannetta. Tästä aiheesta hän kirjoitti viitaten Venäjän valtion viralliseen tiedotukseen, jossa vaaran aiheuttajana esitettiin Ukrainan armeija, mutta toisaalta hän laueamminkin manasi ihmiskunnan tyhmyyttä.

Takaisin isoon kuvaan

Viestintä ympäristön suojelua käsittelevillä Telegram-kanavilla vaikuttaa palanneen helmikuun 2022 alun shokin jälkeen suuressa määrin tavanomaisiin aihepiireihin ekologisen elämäntyylin vinkeistä metsäpaloihin ja liike-elämän ympäristösertifikaatteihin. Sodan vaikutuksia ympäristöagendaan käsiteltiin kokonaisuudessaan suhteellisen vähän. Tämä vähäkin on mielenkiintoista siitä näkökulmasta, kuinka Venäjän aktiiviset kansalaiset pystyvät erittäin ahtaalla olevan sananvapauden puitteissa keskustelemaan sodan vaikutuksista.

Ympäristöongelmat hahmottuivat Telegramissa monessa määrin Venäjän, ja muidenkin valtioiden, sisäisiksi asioiksi vaikka ne ovat usein ylirajaisia ja globaaleja. Aiemmin Marianna Poberežskaja on huomionut venäläisten ilmastoblogien tutkimuksessaan, että hänen seuraamansa bloggarit ja kommentaattorit eivät arvioineet kriittisesti Venäjän valtion omaa toimintaa liittyen ilmastokriisin torjuntaan (Poberežskaya 2018). Vastaava tendenssi on näkynyt myös seuraamillani Telegram-kanavilla vuodesta 2021 kevääseen 2023. Hiilidioksidipäästöjen vähennys on problematisoitu kyllä Venäjällä tavoitteiden toteutuksessa kaupunki- ja aluetasolla, muttei valtion tasolla. Toisaalta paikallishallinnon toimintaa vastaan protestoidaan Venäjällä edelleen olosuhteiden vaikeutumisen huolimatta. Esimerkiksi huhtikuussa 2023 Orjolin kaupungissa paikalliset protestoivat joukolla metsän poikki rakennettavaa autotietä vastaan.

Tätä kirjoitettaessa keväällä 2023 Venäjän lähitulevaisuudesta on erittäin vaikea ennustaa mitään. Toivottavasti kuitenkin Venäjältä löytyy lähitulevaisuudessa Ukrainan jälleenrakennukseen osajia ja tekijöitä monen muun tarpeen ohella myös pahasti kärsineen ympäristön tilan kartoitukseen ja huoltoon. Toisaalta kansainvälinen ilmastoyhteistyö on hyvin mahdollisesti tulevaisuudessa ensimmäisiä asioita, jotka sodan päätyttyä pakottavat länsimaat ja Venäjän yhteistyöhön, sillä sitä koko planeetan yhteinen tarve kiipeästi vaatii.

Viitteet

- 1 Šiesin protestiliikkeestä on kirjoittanut muun muassa Aleksandra Barmina (2021).
- 2 Aihetta käsittelee alustavasti esimerkiksi hankkeen podcast, ks. Dovbysh, Perkiömäki & Davydova 2022.
- 3 Kysymys kaasun korvaamisesta hiilellä on lisäksi yksi harvoista ja näkyvimmistä ympäristönsuojeluaiheista Venäjän federatiivisilla tv-kanavilla. Tämän kysymyksen taustoitetaan tavanomaisesti liittyvän pakotteisiin, muttei Venäjän hyökkäykseen.

Lähteet

- Barmina, Aleksandra (2021), “We don’t want Moscow waste here”: successful ecological movement in Shies, Arkhangelsk region. – Flowision blog. <<https://flowision.fi/2021/10/26/we-dont-want-moscow-waste-here/>> (Tarkistettu 23.5.2023).
- Dovbysh, Olga, Perkiömäki, Mika & Davydova, Angelina (2022), Russian environmental media. Flowision podcast. <<https://flowision.fi/2022/03/22/flowision-podcast-02-russian-environmental-media/>> (Tarkistettu 9.5.2023).
- Gabdulhakov, Rashid (2020), (Con)trolling the web: Social media user arrests, state-supported vigilantism and citizen counter-forces in Russia. – *Global Crime* 21:3–4, 283–305. <<https://doi.org/10.1080/17440572.2020.1719836>>
- Gorbacheva, Elena (2023), “Pomor’e ne Pomoika”: Framing the Protest Campaign against the Land-fill Project at Shies Station in Russia’s Arkhangelsk Region” – *Energy/Waste: Approaches to the Environment in Post-Soviet Cultures*. Eds. Maria Hristova, Alyssa DeBlasio & Irina Anisimova. Bergen: University of Bergen, 42–64. <<https://doi.org/10.15845/slavberg.21.c131>>
- Ivanova, Ekaterina & Nikolaev, Asya (2022), *Prirodoohrannaja dejatel’nost’ v Rossii: vyzovy, zapory, perspektivy*. Programma Rossijskaja Sotsialno-ekologitšeski sojuz (RSoES) po podderžke ekoaktivistov & Moskovskaja Helsinskaja gruppy (MHG). <<https://rusecounion.ru/ru/envmov2022>> (Tarkistettu 5.5.2023).
- Kunelius, Risto & Eide, Elisabeth (2017), The Problem: Climate Change, Politics and the Media. – *Media and Global Climate Knowledge: Journalism and the IPCC*. Eds. Risto Kunelius, Elisabeth Eide, Matthew Tegelberg & Dmitry Yagodin. New York: Palgrave Macmillan, 1–32.
- Pertsev, Andrey (2022), Vladimir Putin’s Telegram hawks. – *Riddle*, 20.11.2022. <<https://ridl.io/vladimir-putin-s-telegram-hawks/>> (Tarkistettu 9.5.2023).
- Poberezhskaya, Marianna (2018), Blogging about Climate Change in Russia: Activism, Scepticism and Conspiracies. *Environmental Communication* 12:7, 942–955. <<https://doi.org/10.1080/17524032.2017.1308406>>
- Protsenko, Anton (2021), Issledovanije auditorii Telegram. – <<https://tgstat.ru/en/research-2021>> (Tarkistettu 9.5.2023).
- Salikov Alexey (2019), Telegram as a Means of Political Communication and its use by Russia’s Ruling Elite. *Politologija* 95:3, 83–110. <<https://doi.org/10.15388/Polit.2019.95.6>>
- WCIOM (2023), Monitoring the environmental situation in Russia. <<https://wciom.com/press-release/monitoring-the-environmental-situation-in-russia/>> (Tarkistettu 10.5.2023).
- Wijermars, Mariëlle & Lokot, Tetyana (2022), Is Telegram a “harbinger of freedom”? The performance, practices, and perception of platforms as political actors in authoritarian states. – *Post-Soviet Affairs* 38:1–2, 125–145. <<https://doi.org/10.1080/1060586X.2022.2030645>>

Toimijoiden Karjala – havaintoja yllirajaisesta unelmasta

Suomen Pohjois-Karjalan ja Venäjän Karjalan tasavallan välisen yhteistyön perinteet ja juuret ulottuvat Neuvostoliiton aikaan. Yhteistyö tarkoitti tuolloin satunnaisia vierailuja sekä rauhan, ystävyyden ja yhteistyön julistuksia. Reitit kulkivat Leningradin kautta, ja matka oli pitkä. Neuvostoliiton muututtua Venäjäksi julkinen valta Suomessa näki yhteistyössä uusia mahdollisuuksia. Valtio ohjasi alueellisia toimijoita kartoittamaan yhteistyön mahdollisuuksia eri aloilla ja punomaan yhteistyön verkkoja rajan yli. Itä-Suomi ei ollut ainoa yhteistyön mahdollisuuksista kiinnostunut alue, vaan myös muualta Suomesta yhteistyön potentiaali nähtiin vahvana. Valtion ohjaus tarkoitti myös rahaa.

Pohjois-Karjalassa toimijat niin julkisella, yksityisellä kuin kolmannella sektorilla kiinnostuivat yhteistyön tarjoamista mahdollisuuksista ja valtion rahavirroista. Tutkimushankkeessa *Toimijoiden Karjalat: 30 vuotta rajat ylittävää vuorovaikutusta Pohjois-Karjalassa* olemme haastatelleet eri alojen toimijoita, jotka ovat olleet mukana toteuttamassa ja kehittämässä yhteistyötä rajan yli Venäjän Karjalaan. Nostamme nyt esiin haastatteluisia tulleet näkökulmia siitä, miten yhteistyö alkuaan rakentui ja miten toimijat yhteistyön sattumuksineen kokivat. Haastateltavien kertomuksista rakentuu yhtenäinen tarina, jossa toistuvat rajan ylittämisen hankaluus, kylmyys ja huonot tiet, mutta myös lämmin vastaanotto, yksittäiset arjen sankarit ja yhteistyöstä hyötyjään hakeneet ”suharit”. Päälimmäisenä on silti se vahva usko ja luottamus niihin mahdollisuuksiin, mitä yhteistyö tarjosi. Pohjois-Karjalalle se tarkoitti henkistä murrosta, kun yksi ilmansuunta konkreettisesti avautui. Ihmiset eivät enää kokeneet elävänsä pussinperällä, vaan keskellä muutosta, kuten haastateltavat kertoivat.

Pohjois-Karjalassa keskiasteen koulutuksessa Karjala-yhteistyö nähtiin heti mahdollisuutena, jota valtion innoittamana lähdettiin paikallisesti kehittämään. Valtimon Metsäkoulu (nykyinen Riverian Valtimon yksikkö) oli yksi alkuaikojen ensimmäisistä toimijoista, joka 1990-luvulla suuntasi Venäjälle ja haki aktiivisesti yhteistyökumppaneita. Oppilaitoksessa

tehdyt haastattelut osoittavat, että alkuun panevana voimana oli yhden tai kahden keskeisen henkilön vahva visio ja riittävä venäjän taito, joka tarkoitti kielen tuntemuksen ohella myös tapakulttuurin hallintaa. Venäjä oli metsäkoululle avain, joka opetti kansainvälisyyttä ja avasi portit myös muualle maailmaan. Tällä hetkellä raja on kiinni, mutta Valtimon metsäkoulu on arvostettu metsäalan oppilaitos, jonne tulee opiskelijoita ympäri maata ja yhteistyötärjouksia eri puolilta maailmaa. Ilman Venäjää tätä ei olisi.

Myös Lieksan kauppaoppilaitos lähti Venäjälle. Yksi haastateltava kertoi, kuinka suomalaiset toimijat lähtivät rohkeasti, mutta omista lähtökohdistaan käsin, ja kuinka venäläinen todellisuus oli toista. Yhteistyöstä vastannut kouluttaja-opettaja kertoo, kuinka hän päivän markkinoinnista luennoituaan kysyi opiskelijoilta, olisiko heillä kysymyksiä. Kaksi erilaisista maailmaa paljastui, kun opiskelija kysyi: ”Kyllä me tämän markkinoinnin ja myynnin idean ymmärrämme, mutta mistä me saamme niitä myytäviä tavaroita?” Venäjällä elettiin Neuvostoliiton hajoamisen jälkeistä taloudellisen epävakauden ja tavarapulan aikaa, eikä etenäkään Venäjän Karjalassa tavaraa ollut. Avautuneen rajan yli Venäjälle lähdettiin innolla, mutta varsin hatarilla pohjatiedoilla siitä, millaista yhteiskunnan todellisuutta siellä elettiin.

Metsäkoululla kerrotaan tarinaa siitä, kuinka koulutuksessa piti ottaa huomioon venäläisen metsäinfrastruktuurin erilaisuus. Metsäautoteitä ei ollut, koko puunkorjuuketju toimi toisin, ja myös itse metsä oli hyvin erilainen kuin Suomessa. Markkinat olivat kuitenkin olemassa ja metsäkoneiden valmistajia ympäri maailmaa tulossa Karjalan metsiin. Metsäkonekoulun opetuksella oli kysyntää, ja haastateltavat kertoivat yllättyneensä, kun he hotellin aamiaispöydässä näkivät länsisuomalaisen metsäkoulun johtoa ja samat miehet myöhemmin päivällä jonottamassa samojen virkamiesten ovilla tasavallan hallinnon käytävillä mahdollisia yhteistyösopimuksia laatimassa. Kilpailu oikeista nimistä ja pyöreistä leimoista papereissa oli ilmeinen.

Suomalaisten suhdetta Venäjään on leimannut oleellisesti kysymys siitä, voiko laajaa Venäjänmaata ymmärtää tai käsittää. Tämä mielikuva oli mukana myös pohjoiskarjalaisilla toimijoilla, kun he lähtivät rakentamaan Venäjä-yhteistyötä lähialueyhteistyön kautta. Haastateltavat kertovat, että maantieteellisesti läheiset Sortavala ja Petroskoi olivat heille riittävän konkreettisia ja rajattuja toiminnan kohteita. Haastattelemamme alkuvaiheen yhteistyön promootorit painottivat, että ne olivat tutuimpia, joten yhteistyötä tuntui olevan helpompi rakentaa juuri niihin.

Venäjän merkitys Suomen taloudelle nähtiin koko maassa, mutta erityisesti tämä potentiaali nähtiin mahdollisuutena raja-alueilla, kuten Pohjois-Karjalassa. Kärjistetysti voisi jopa sanoa, että 1990-luvun lamasta selvittiin tietyillä Pohjois-Karjalan maaseutualueilla nimenomaan Venäjä-yhteistyön ansiosta. Joillakin paikkakunnilla, kuten Tohmajärvellä, se oli raja-aseman ansiota. Yhteistyö kuitenkin kannatteli myös monen maaseutupaikkakunnan keskiasteen oppilaitoksia, millä oli huomattava vaikutus kuntatalouteen.

Raja-alueyhteistyön 1990-luku oli vilkasta yhteistyön rakentamisen aikaa. Toimijoita, niin yritysten, järjestöjen kuin julkisen vallan edustajia, yhdisti into Venäjä-yhteistyötä kohtaan. Venäjä nähtiin potentiaalina, taloudellisen kasvun mahdollistajana ja Pohjois-Karjalassa eläteltiin toiveita omasta talousalueesta, harmaista passeista ja avoimesta kaupasta.

Tällä hetkellä Venäjä-yhteistyön puolestapuhujia ei monta ole. Venäjän Ukrainaankohdistama hyökkäyssota on tehnyt Venäjän kanssa tehtävästä yhteistyöstä poliittisesti epäkorrektin puheenaiheen. Ylirajainen elämä ja siihen liittyvä institutionaalinen yhteistyö ovat olleet

kolmen vuosikymmenen ajan keskeinen osa itäsuomalaista arkea ja kehittyvää elinkeinoelämää, jonka varaan alueella on rakennettu tulevaisuususkkoa. Itä-Suomessa on mahdotonta kieltää alueen maantieteellinen sijainti, Aasiaan ja Eurooppaan on edelleen pidempi matka kuin Venäjän lähialueille.

Ismo Björn

Kirjoittaja toimii erikoistutkijana Itä-Suomen yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksella. Hän tutkii Suomen ja Venäjän rajaseutua ja muistin politiikkaa historian näkökulmasta.

Pirjo Pöllänen

Kirjoittaja toimii tutkijana Itä-Suomen yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksella. Hän tutkii rajaa, raja-aluetta ja muuttoliikkeitä hyvinvointivaltion kehikossa.

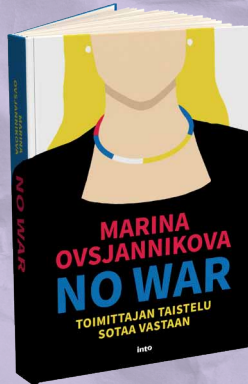

@intokustannus

into

LUKEMISTA KESÄKSI!

Saatavilla kirjakaupoista,
marketeista, äänikirja-
palveluista ja osoitteesta:
INTOKUSTANNUS.FI

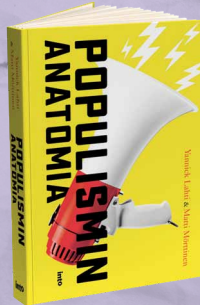
Marina Ovsjannikova
No war

Toimittaja Marina Ovsjannikova esitti Venäjän television suorassa uutislähetyksessä sodanvastaisen viestin. Protestin jälkeen hän joutui keskelle informaatio sotaa.

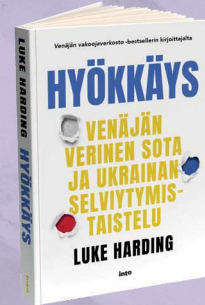
Risto Isomäki
**Maailman-
parantajan
muistelmat**

Isomäki on toiminut lähes läpi elämänsä aktivismin ytimessä. Hän kertoo jännitys-kirjailijan otteella kahden vuosikymmenen parhaat, jo osittain unohtetut tarinat.

Yannick Lahti
& Matti Mörttinen
Populismien anatomia

Tästä puhutaan nyt! *Populismien anatomia* on ajankohtainen kirja jokaiselle, joka yrittää ymmärtää, mistä on kyse aikamme leimallisimmassa poliittisessä ilmiössä niin Suomessa kuin muualla maailmassa.

Luke Harding
Hyökkäys

Bestseller-kirjailijan väkevä kuvaus sodasta, joka muutti kaiken. The Guardianin kirjeenvaihtajana Ukrainassa työskennellyt Luke Harding analysoi tarkasti sodan seurauksia Ukrainalle, Venäjälle ja koko maailmalle.

VAIKUTTAVAA LUKEMISTA – MYÖS E- JA ÄÄNIRJOINA

Tere Ukraina! Ukrainalaisen avantgarden näyttely Kumussa

Kiovan Mystetsjky arsenal -museossa järjestettiin 2021–2022 urauurtava ukrainalais-ta modernismia eri puolilta valottanut näyttely Futuromarennia. Se esitteli Ukrainassa 1910–1920-luvuilla vaikuttaneita radikaaleja taiteellisia virtauksia pyrkien irti dominoivasta venäläisestä kolonialistisesta tulokulmasta, josta käsin ukrainalaista modernismia on tähän asti pitkälti tarkasteltu. Näyttely asetui näin osaksi kokonaisvaltaisempaa ukrainalaisen kulttuurin ja historian dekolonisaatiota. Muutama viikko näyttelyn päättymisen jälkeen alkoi Venäjän laajamittainen hyökkäyssota, joka teki sen esittämistä kysymyksistä järkyttävällä tavalla ajankohtaisia.

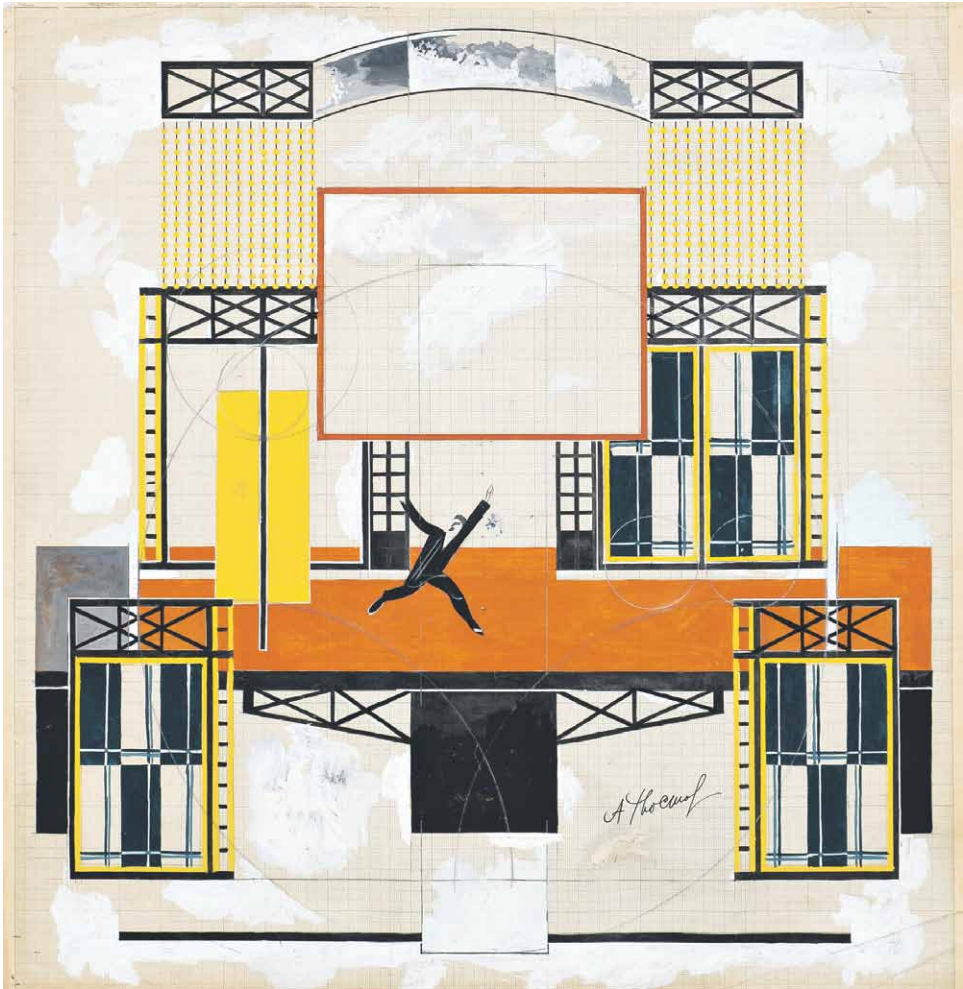
Sota nosti esiin myös kysymyksen ukrainalaisen kulttuuriperinnön säilymisestä – perinnön, jonka olemassaolon Venäjä pyrkii kieltämään. Venäjä on sodan alusta lähtien määrätietoisesti tuhonnut ja ryöstänyt ukrainalaisia museoita, traagisina esimerkkeinä vaikkapa Ivankivin tai Hersonin museoiden kohtalot. Osa Mystetsjky arsenalin näyttelyn esineistä lähetettiin suojaan Madridin Thyssen-Bornemisza-museoon, toinen osa jatkoi Tallinnaan, sen jälkeen, kun Kumun taidemuseon johtaja oli henkilökohtaisesti vieraillut Ukrainassa tapaamassa sikäläisiä museoalan toimijoita. Kioivassa museoammattilaiset työskentelivät jatkuvien pommitusten ja sähkökatkosten keskellä, kunnes kalliit taidearteet saatiin ulkomaille turvaan. Tallinnan näyttelyn toteutuminen varmistui vasta kaksi viikkoa ennen avajaisia, kun teoskuljetus ylitti Puolan rajan.

Ukrainalaisten kuraattorien Kumua varten sovittamassa Futuromarennia-näyttelyssä luodaan katsaus ukrainalaiseen avantgardeen eri taiteenaloilla. Näyttelyn nimi on yhdistelmä sanoista futurismi ja *marennja* (ukr. *houre*). Mukana on yli sata näyttelyesineitä useasta eri ukrainalaisesta museosta ja kokoelmasta. Painopiste on kuvataiteessa, mutta myös esimerkiksi kieltä taitamattomille vaikeasti avautuva kirjallisuus on huomioitu futuristi Myh’ailj Semenkon ”kuvarunoja” tykittävien videoinstallaatioiden muodossa. Näyttelyn luonteesta hyvänä esimerkkinä toimivat vaikkapa Vadym Mellerin konstruktivistiset teatteripuvut ja -lavastukset Kiovan Berezil-teatteria varten, joista hänet palkittiin kultaisella mitalilla Pariisin taideteollisuuden näyttelyssä 1925. Kansainvälisessä avantgarden historiassa Neuvostoliiton paviljongin annista on nostettu esiin kuitenkin lähinnä venäläisiä taiteilijoita. Toisaalta taas monia ukrainalaistaustaisia avantgardetaiteilijoita, kuten Davyd Burljukia tai Oleksandra

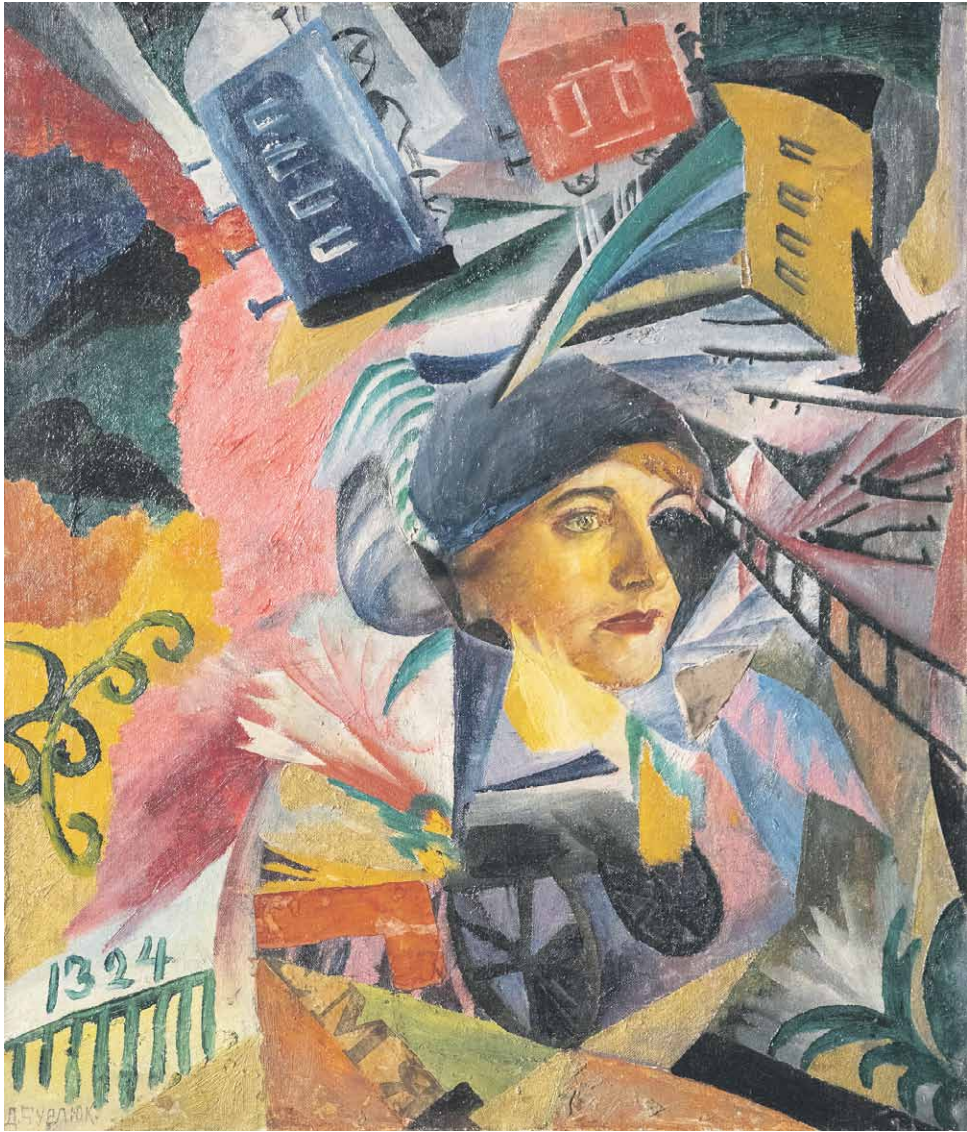
Eksteriä, on tarkasteltu tähän asti yksioikoisesti pelkästään venäläisestä kontekstista käsin. Taiteilijoiden tausta näkyy näyttelyssä mukana olevissa teoksissa usein esimerkiksi monipuolisena ukrainalaisen kansantaiteen hyödyntämisessä, josta kiehtovana esimerkkinä vaikkapa Maria Synjakovan tuotanto. Teosten jälkipolville säilyttämisen ohella näyttelyn keskeinen anti on epäilemättä lännessä aikaisemmin tuntemattomien taiteilijoiden tunnetuksi tekeminen. Edellä mainittujen rinnalla näistä on syytä mainita ainakin Oleksandr H’vostenko-H’vostov, Viktor Paljmov, Oleksandr Bohomazov ja Anatolj Petrytsjky.

Näyttely päättyy synkkään videoinstallaatioon Harkovan konstruktivistisesta kirjailijatalosta, jossa myös moni näyttelyn sankareista asui. Suuri osa talon asukkaista tapettiin Stalinin puhdistuksissa 1930-luvulla. Nyt rakennus vaurioitui pahasti Venäjän pommittaessa kaupunkia, ja kuka tietää mitä olisi tapahtunut, jos Ukraina ei olisi työntänyt vihollista porteiltaan. Futuromarennia on vaikuttava voimannäyte ukrainalaisilta ja virolaisilta museoalan toimijoilta ja tärkeä täydennys eurooppalaisen modernismin historiaan läntisessä historiankirjoituksessa. Näyttely on nähtävissä Kumussa 8.4.2023–10.9.2023.

Mika Pylsy

Oleksandr H’vostenko-H’vostov (1895–1967). Lavastusluonnos Upton Sinclairin romaaniin Minua kutsutaan puusepäksi pohjautuvaan näytelmään Joukko. 1924. Mystetsjky arsenal.

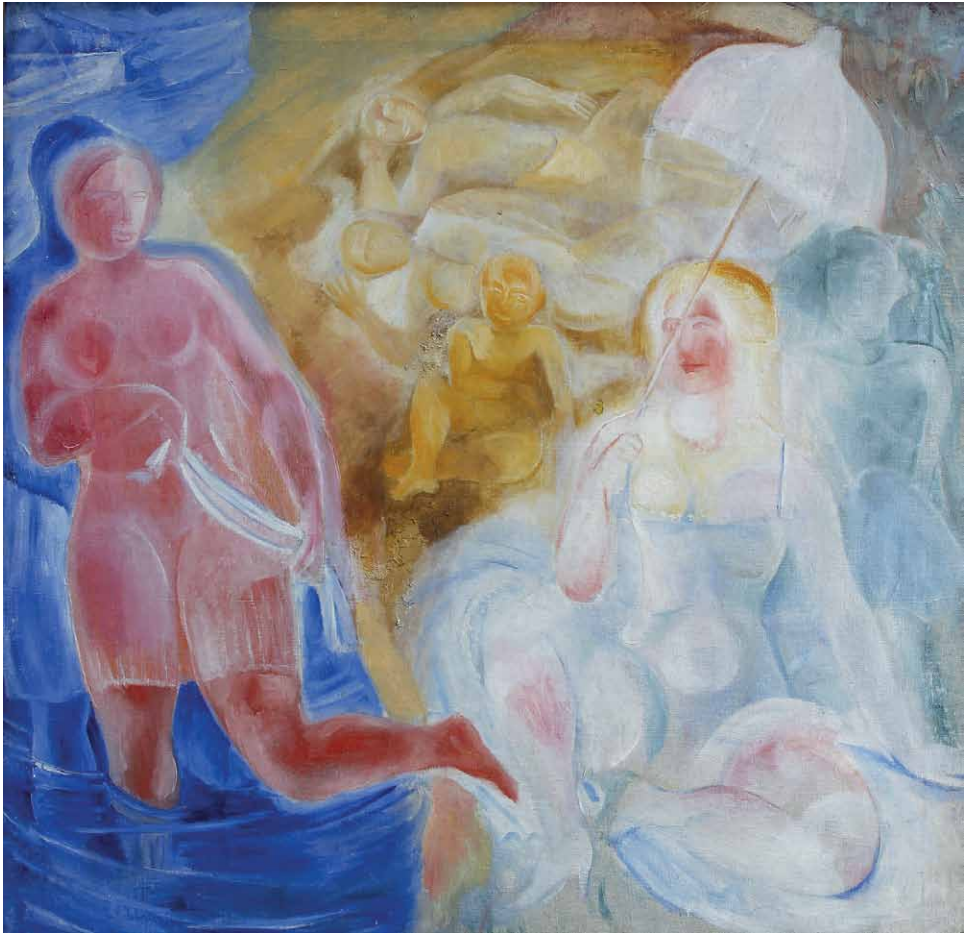
Davyd Burljuk (1882–1967) Aika. 1910-luku. Dnipron valtiollinen taidemuseo.

Marija Synjakova (1890–1984). Sota. 1915 (?). Mystetsjky arsenal.

Oleksandr Bohomazov (1880–1930) Palo. 1916. Ukrainan kansallinen taidemuseo.

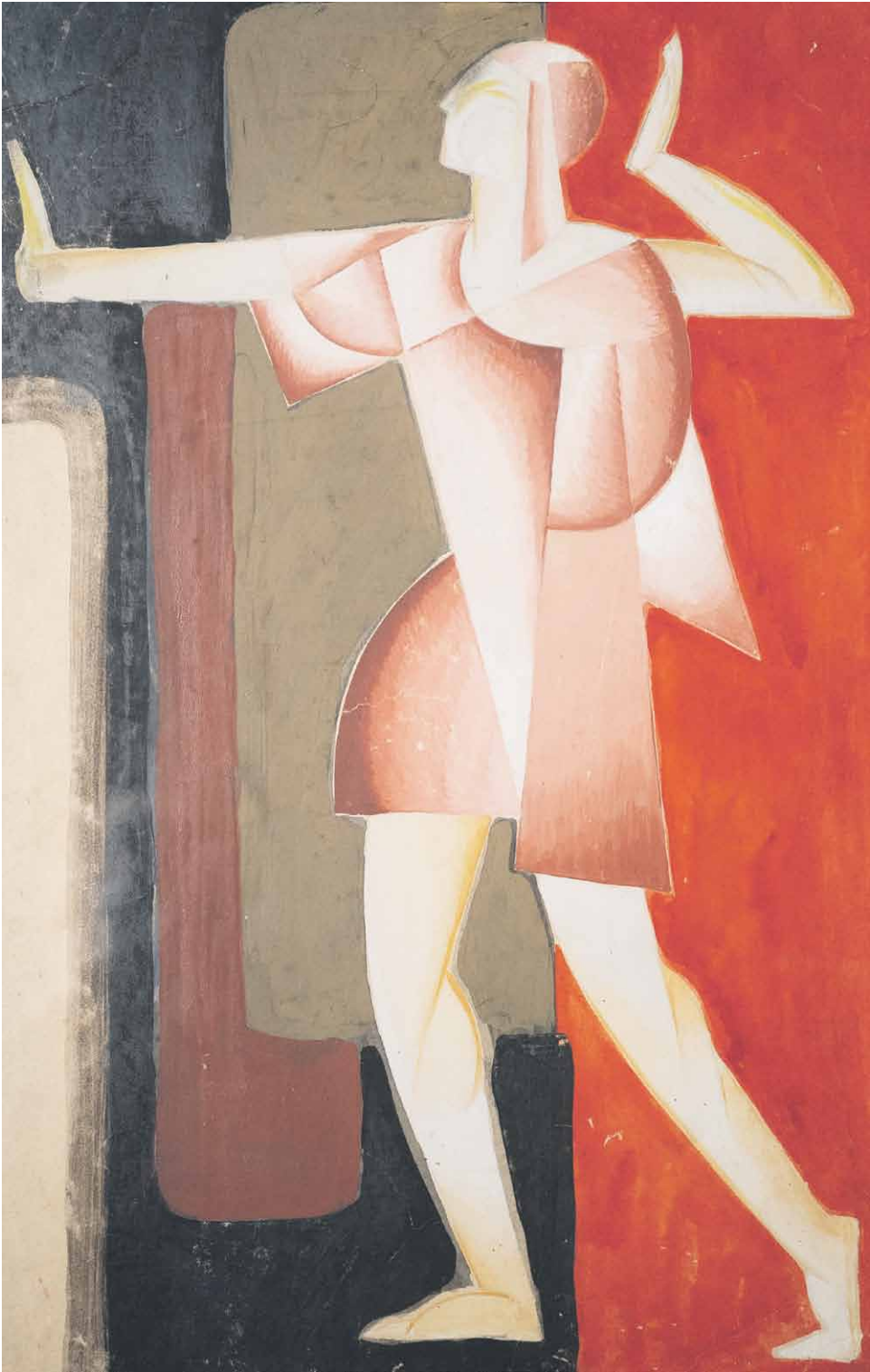
Viktor Palmov (1888–1929) Ranta. 1926. Mystetsjky arsenal.

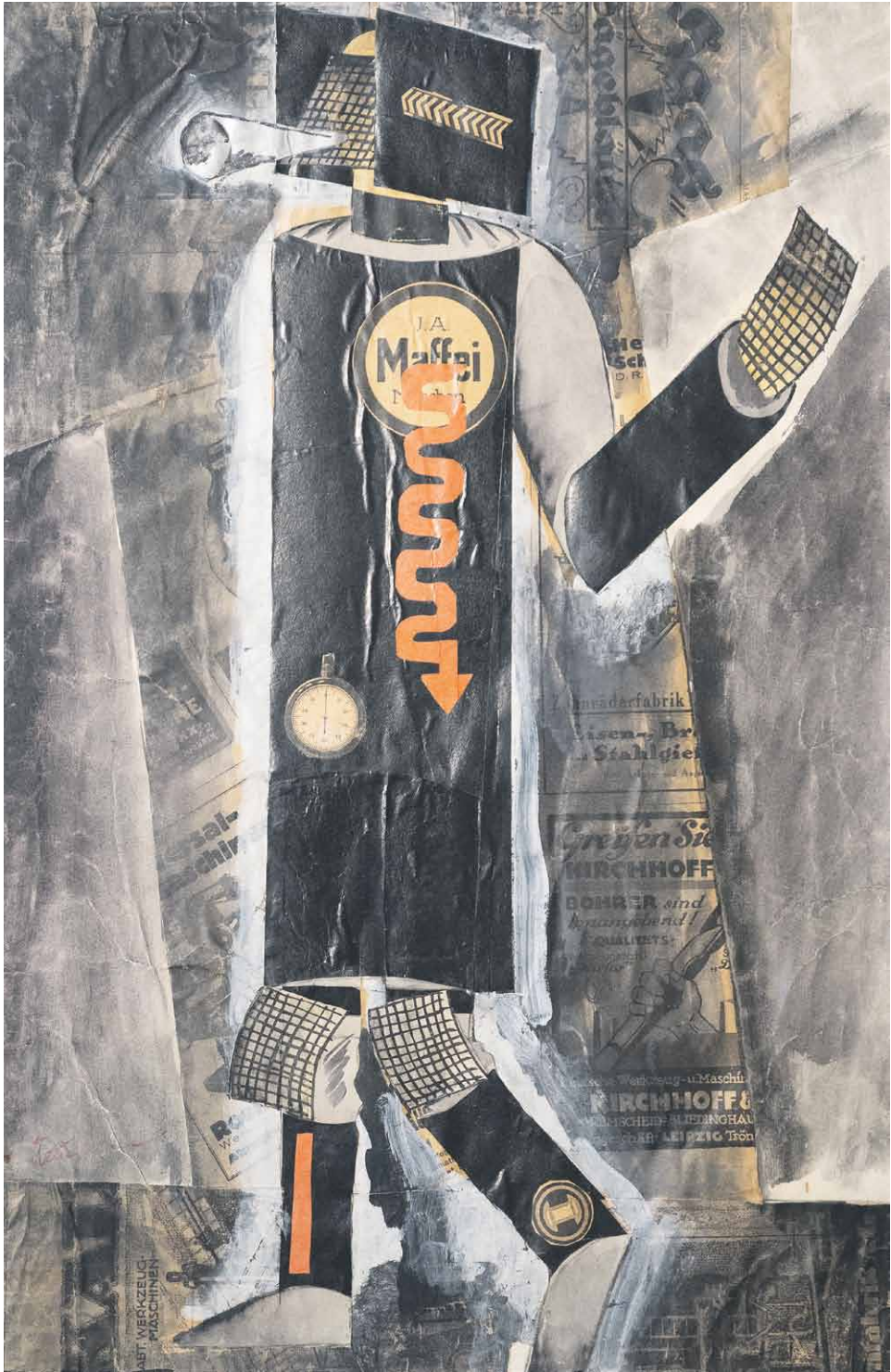
Oleksandr Bohomazov (1880–1930) Vankila Kaukasuksella. 1916. Mystetsjky arsenal.

Solomon Nikritin (1898–1965) Matka maailman ympäri. 1918–1920. Mystetsjky arsenal.

Vadym Meller (1884–1962) Pukuluonnos kollektiiviseen Taivas palaa -teoskokonaisuuteen. 1921. Ukrainan teatteri-, musiikki- ja elokuvamuseo.

Anatolj Petrytsjky (1895–1964). Marsilaisen puvun luonnos Ostap Vjšnjan näyttelmään VII. 1925. Ukrainan teatteri-, musiikki- ja elokuvamuseo.

Futuroarennia-näyttely. Kuva: Stanislav Stepaško.

Geoffrey Robertsin haastattelu: Neuvostoliiton ulkopolitiikan tutkimus kylmän sodan vuosina

Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa on asettanut uusia haasteita Venäjään liittyvälle tutkimukselle. Erityisen hankalaan tilanteeseen ovat joutuneet ne tieteenalat ja tutkijat, joiden tutkimus perustuu Venäjällä oleviin aineistoihin tai kenttätyöhön. Sodan vuoksi institutionaaliset yhteydet enemmistöön venäläisistä yliopistoista ja tutkimuslaitoksista on katkaistu, ja sama linjanveto koskee myös valtiollisia arkistoja ja museoita. Venäjän historiaa tutkivalle tilanne onkin äärimmäisen hankala ja sitä on verrattu kylmän sodan aikaan, jolloin matkustaminen Neuvostoliittoon ylipäänsä oli hyvin rajattua, puhumattakaan ulkomaalaisten tutkijoiden pääsystä arkistoihin. Millaista Neuvostoliiton ja Venäjän historian tutkiminen oli kylmän sodan vuosina? Tähän kysymykseen vastaa *Idäntutkimuksen* haastattelussa historian emeritusprofessori Geoffrey Roberts.

University College Corkissa Irlannissa uransa tehnyt Geoffrey Roberts on kirjoittanut lukuisia teoksia Neuvostoliiton ulkopoliitikasta ja Stalinista kylmän sodan vuosina. Suomessa tunnetuin lienee hänen kenraali Žukovia käsittelevä käännetty teoksensa *Stalinin kenraali. Georgi Žukov* (Tammi, 2013). Robertsin viimeisin monografia *Stalin's Library. A Dictator and His Books* (Yale University Press, 2022) tarkastelee Stalinia tämän henkilökohtaisen kirjaston kautta. Stalinin intellektuaalinen biografia analysoi, mitä ja miten diktaattori luki ja miten hän hyödynsi lukemaansa. Geoffrey Roberts on vierailut viime vuosina Venäjän arkistojen ohella ahkerasti myös Suomessa. Hän on toiminut vierailevana tutkijana Aleksanteri-instituutissa vuosina 2021–2022 sekä Helsingin yliopiston tutkijakollegiumissa 2018–2019.

Seuraavassa haastattelussa Geoffrey Roberts avaa kokemuksiaan Neuvostoliiton tutkimuksesta kylmän sodan vuosina ja sen jälkeen.

Geoffrey, aloitit historiantutkimuksen kylmän sodan vuosina. Voisitko kertoa urasi alusta; miten kiinnostuit Neuvostoliitosta ja mitä aiheita tutkit?

– Opiskelin 1970-luvun alussa kansainvälisiä suhteita ja kylmän sodan syntyyn liittyneet debaattit kiinnostivat. Olin erityisen viehätynyt siitä, kuinka yhdysvaltalaiset revisionistihistorioitsijat, kuten William Appleman Williams, Gabriel ja Joyce Kolko, Lloyd C. Gardener ja David Horowitz, haastoivat konventionaalista länsimaista narratiivia kylmästä sodasta. Päätin tehdä ”revisionistisen” väitöskirjan Neuvostoliitosta ja kylmän sodan synnystä.

Yleisemmin kiinnostukseni Neuvostoliittoa kohtaan juonsi juurensa Britannian kommunistisen puolueen jäsenyydestä. Olin puolueen eurokommunistisessa siivessä ja meidän keskeisiä tehtäviämme oli kriittinen tutkimus ”olemassa olevasta sosialismista”. Ottaen huomioon taustani kansainvälisten suhteiden opiskelijana oli aika loogista erikoistua Neuvostoliiton rooliin maailmanpolitiikassa. Jätin puolueen vuonna 1988 juuri kun Gorbatsšov oli alkanut intoilla eurokommunistin demokraattisen sosialismin ohjelmasta. Olin siinä vaiheessa kuitenkin jo siirtynyt poliittisesti toisaalle.

1970-luvun puolivälissä opiskelin kansainvälistä politiikkaa London School of Economicsissa (LSE). Alun perin aiheeni oli Neuvostoliiton ulkopoliittikka 1941–1947, mutta parin vuoden jälkeen vaihdoin natsi-Saksan ja Neuvostoliiton väliseen hyökkäämättömyyssopimukseen¹ ja Neuvostoliiton ulkopoliittikkaan 1930-luvulla, koska halusin käyttää väitöskirjassani ensikäden lähteitä ja niitä oli paljon enemmän saatavilla 1930-luvulta kuin 1940-luvulta.

Matkustaminen Neuvostoliittoon ja Itä-Eurooppaan oli monin tavoin rajoitettua tuohon aikaan. Suunnittelitko työskenteleväsi neuvostoarkistoissa vai oliko se tuolloin täysin pois-suljettua?

– Itse asiassa ulkomaalaisilla tutkijoilla oli jonkinlainen pääsy neuvostoarkistoihin, mutta se oli erittäin tiukasti rajattu eikä sellaisiin aineistoihin ollut pääsyä, jotka olisivat voineet näyttäytyä ristiriitaisena tai ideologisesti arkaluontoisena. Ei ollut puhuttakaan, että ulkopoliittikkaan ja puolueeseen liittyviä arkistoaineistoja olisi päässyt näkemään, ja juuri ne olisivat kiinnostaneet minua. Neuvostoliittoon mentiin opiskelemaan venäjää (ja muita kieliä), tapaamaan neuvostoliittolaisia opiskelijoita ja tutkijoita. Onnekkaimmat saattoivat päästä lukemaan julkaisemattomia materiaaleja, kuten tutkielmia.

Hakemukseni British Councilin matkastipendiin Neuvostoliittoon hylättiin vuosien ajan, mahdollisesti poliittisista syistä. Jälkikäteen ajateltuna harmittaa, että jäin vaihto-opiskelukokemuksesta paitsi, mutta rehellisesti sanottuna ei se minua silloin vaivannut. Poliittinen aktiivisuus oli tuolloin akateemista työtä tärkeämpää. Koska olin opiskellut venäjän kieltä vain vuoden pari, olin sellaiseen matkaan huonosti valmistautunut. Neuvostojärjestelmään skeptisesti ja kriittisesti suhtautuvana minulla ei ollut palavaa halua tehdä pyhiinvaellusmatkaa ”sosialismin kotimaahan”, vaikka kävinkin siellä 1980-luvulla yksityisesti. Vuosia myöhemmin yritin jälleen saada British Councilin stipendin, mutta siihen mennessä neuvostojärjestelmä oli jo vapaassa syöksyssä ja hakemukseni katosi jonnekin. Vuonna 1992 sain pestin Corkin University Collegessa Irlannissa ja olin satoja uusia luentoja valmistelllessani liian kiireinen ehtiäkseni mukaan Moskovan 1990-luvun alun arkistokultakuumeeseen.

Mistä löysit aineistoja?

– Kaksi ensimmäistä kirjaani ja ensimmäiset tieteelliset artikkelini perustuivat dokumenttikokoelmiin, joita oli koottu Neuvostoliiton ja Venäjän diplomatian arkistoista.² Kun olin saanut julkaistua tutkimukseni Neuvostoliiton ulkopoliitikasta 1930-luvulla (1980–90-lukujen taitteessa) saatavilla oli jo tuhansittain dokumentteja, mukaan lukien muutamia tärkeitä myöhemmällä neuvostoajalla julkaistuja dokumenttikokoelmia, jotka paikkasivat monia aukkoja liittyen esimerkiksi Stalinin ja Hitlerin väliseen sopimukseen. Nämä aineistot mahdollistivat empiiriseen aineistoon perustuvia narratiiveja Neuvostoliiton ulkopoliitikasta, jotka ylittivät kylmän sodan ideologiset polemiikit.

Mitä muita materiaaleja käytit tutkimuksessasi?

– Saatavilla oli tietysti monenlaisia läntisiä arkistomateriaaleja. Ison-Britannian ulkoministeriön arkistot olivat LSE:n naapurissa ja väitöskirjatutkijana vietin niissä paljon aikaa. Muistiinpanoni ovat yhä tallessa, joten voin todistaa sen! Kun Neuvostoliiton vastaaviin arkistoihin ei ollut pääsyä, länsimaisen aineiston arvon ja tarkkuuden arvioiminen oli hankalaa. Sama päti myös neuvostolehdistöön. Kuinka hyvin se heijasteli todellisia asenteita, havaintoja ja politiikkaa Neuvostoliitossa? Tiedämme nyt, että se oli aika hyvä indikaattori todellisista poliittisista diskursseista Neuvostoliitossa, mutta noina aikoina lehdistöön suhtauduttiin hyvin epäilevästi ja sitä pidettiin lähinnä propagandana. Tämän vuoksi en hyödyntänyt niin paljon neuvostoliittolaisia sanoma- ja aikakauslehtiä kuin olisi pitänyt. Olin liian keskittynyt siihen, mitä diplomaattiset dokumentit paljastivat.

Oli myös toinen tärkeä lähdetyyppi, jota käytin todella paljon: neuvostoliittolainen historian tutkimusperinne maan ulkopoliitikasta, joka nousi diplomatiaan liittyvien dokumenttien rinnalle. Joillain näistä historioitsijoista, etenkin entisillä diplomaateilla, oli suora pääsy Neuvostoliiton ulkopoliitikan arkistoihin ja opinkin taitavasti kaivamaan arkistoaineistojen tiedonjyväsiä näistä teoksista.

Haaveilitko koskaan pääsystä Neuvostoliiton politiikkaa koskeviin arkistoihin?

– En ikinä. En ainakaan ennen Gorbatšovin aikaa, jolloin yhtäkkiä kaikki näytti mahdolliselta.

Oliko sinulla kontakteja neuvostotutkijoihin? Jos oli, niin missä tapasit heitä?

– Ainoat kontaktini olivat kommunistiyhteyksien kautta. He olivat vanhempia tieteen-tekijöitä eikä minulla nuorempana tutkijana ollut mahdollisuutta kehittää heidän kanssaan henkilökohtaista tai ammatillista suhdetta.

Milloin viimein pääsit arkistoihin ja miltä se tuntui?

– Ensimmäinen arkistomatkaneni Venäjälle oli marraskuussa 1996. Olin palannut takaisin alkuperäiseen aiheeseeni eli Neuvostoliitto, liittoutuneet ja kylmän sodan alku 1941–1947. Vietin kuukauden Venäjän ulkoministeriön (MID) arkistossa ja etsin kansioita ulkoministereiden konferenssista Moskovassa lokakuussa 1943.³

Sen jälkeen olen tehnyt lukuisia arkistomatkoja Moskovaan ja saanut käydä läpi tuhansia kansioita eri arkistoissa (RGASPI, RGANI, RGALI, RGVA, GARF ja AVP RF)⁴ Näiden aineistojen kanssa työskentely oli ja on edelleen uskomaton kokemus. Kaltaiseni tutkija, joka ei koskaan uskonut näkevänsä näiden rakennusten saatikka arkistokansioiden sisälle, osaa tätä kokemusta erityisesti arvostaa.

Ulkoministeriön arkisto ei edelleenkaan tarjoa tutkijoille minkäänlaisia hakuoppaita, joiden avulla kansiot voisi paikantaa. Kun heille kertoo aiheensa, he päättävät, mitä materiaalia haluavat käyttöön antaa. Yksi kikka oli pyytää saada nähtäville tiettyjä kansioita, joihin muut tutkijat olivat jo aiemmin viitanneet tutkimuksissaan. Ennen kaikkea tarvittiin sinnikkyyttä. Palasin arkistoon vuosi toisensa jälkeen ja sain satoja kansioita Neuvostoliiton ulkopoliitikasta 1940- ja 1950-luvulta. Yksi erityisen hyvin mieleen painunut muisto on se, kun arkistonhoitaja piti lukusalin auki ”siivouspäivänä” vain minua varten, jotta ehtisin saada työni valmiiksi ennen kotiinpaluuta Irlantiin.

Miten tutkimuksen tekeminen Neuvostoliitosta/Venäjältä kylmän sodan aikana eroaa siitä, millaista se on nykyään (tai oli 24.2.2022 saakka)?

– Aiemmin olisin vastannut tähän kysymykseen, että tutkimus on nykyään vähemmän poliittista ja ideologista, objektiivisempää ja näyttöön perustuvaa. Valitettavasti tämä ei enää pidä paikkaansa. Lähteiden todistusvoimaan liittyvät normit ovat väljentyneet ja on jossain määrin palattu kylmän sodan ajan polemisointiin, erityisesti sellaisten aiheiden kohdalla kuten natsi-Saksan ja Neuvostoliiton sopimus.⁵

Sen lisäksi, että pääsy arkistoihin on nyt vapaampaa, iso ero on myös siinä, että kontaktit ja keskustelut venäläisten tutkijoiden kanssa ovat lisääntyneet valtavasti ja he ovat tuottaneet runsaasti arvokasta tutkimusta, etenkin dokumenttikokoelmia. Moskovan-matkoillani osallistun yleensä johonkin konferenssiin, teen arkistotutkimusta ja kierrän tehokkaasti kirjaoppoja. Ennen minulla oli tapana postittaa kirjaostokset kotiin, mutta nykyään palaan toisen matkalaukun kanssa.

Nykyään on myös verkossa avoimesti saatavilla valtava määrä Venäjän arkistojen digitoituja aineistoja. Esimerkiksi ulkoministeriön arkiston tietokanta Neuvostoliiton suhteista Isoon-Britanniaan ja Yhdysvaltoihin toisen maailmansodan aikana, Yalen yliopiston *Stalin Digital Archive* ja Jeltsinin arkiston aineistot Pietarissa. Lisäksi monilla Venäjän arkistoilla on nykyään aineistoluettelot ja hakuoppaat verkossa. Niistä on valtavasti apua tutkimusmatkojen suunnittelussa.

Näetkö mitään yhtymäkohtia kylmän sodan ja nykyhetken välillä Venäjällä tehtävään tutkimukseen (erityisesti aineistonkeruuseen) liittyen?

– Tietääkseni Venäjä ei rajoita arkistojen käyttöä, mutta se on tietysti mahdollinen vastaliike länsimaisille akateemisille ja julkaisemiseen liittyville sanktioille. Äärimmäisen polarisoitunut propagandataistelu Venäjän-Ukrainan sodasta⁶, joka on luonut pelon ja uhan ilmapiiriä, on todella huolestuttavaa. Venäjällä on mahdotonta kritisoida sotaa tai puhua edes sellaisen näkemyksen puolesta, että vikaa on kaikissa osapuolissa. Lännessä taas puhutaan paljon Venäjä-tutkimuksen dekolonisaatiosta, mikä tulee ajoittain lähelle McCarthy-tyyppisiä⁷ vainoja niitä kohtaan, jotka eivät noudata länsipropagandan linjaa sodasta Ukrainassa.

Toivon voivani vieraillla Moskovan arkistoissa seuraavina kuukausina ja voi olla, että pääsen tarkistamaan muutamia yksityiskohtia Venäjän uudemman ajan historian arkistosta (RGANI) tai Venäjän sosiaalipoliittisen historian arkistosta (RGASPI).⁸

Miten Venäjän hyökkäyssota on muuttanut sinun tutkimustasi ja mahdollisuuksia tehdä tutkimusta?

– Sota on saanut minut entistä vakuuttuneemmaksi tarpeesta kirjoittaa seuraava kirjani, ”Stalin’s peacemakers”, joka käsittelee kommunistijohtoista rauhan liikettä 1940-, 1950- ja

1960-luvulla. Liikkeen urhoollinen taistelu ydinaseriisunnan ja maiden rauhanomaisiin suhteisiin perustuvan yhtenäisen, globaalin yhteisön puolesta on nyt relevantimpi kuin koskaan. Onneksi minulla on kopiot tai muistiinpanot kaikista tarvittavista dokumenteista venäläisistä arkistoista. Muiden arkistoaineistojen joukossa minulla on aineistoja myös Helsingin fantastisesta Kansan Arkistosta, jonka kokoelmia rauhanliikkeestä ei löydy mistään muualta.

Haluaisitko vielä kertoa jotain Idäntutkimuksen lukijoille?

– Kyllä, vietin hienoa aikaa Suomessa Helsingin yliopiston tutkijakollegiumin tutkijana vuosina 2018–2019.

Pia Koivunen

Viitteet

- 1 Molotov–Ribbentrop-sopimus. Toim. huom.
- 2 Iso osa tästä työstä on tiivistettynä Geoffrey Roberts: *The Soviet Union and the Origins of the Second World War* (Macmillan, 1995).
- 3 Tämä tutkimus laajeni myöhemmin tutkimukseksi Stalinista sotajohtajana: *Stalin's Wars: From World War to Cold War, 1939–1953* (Yale University Press, 2006).
- 4 RGASPI – Venäjän sosiaalipoliittisen historian valtionarkisto, RGANI – Venäjän uudemman ajan historian valtionarkisto, RGALI – Venäjän kirjallisuuden ja taiteen valtionarkisto, RGVA – Venäjän sotahistorian valtionarkisto, GARF – Venäjän federaation valtionarkisto ja AVP RF – Ulkoministeriön arkisto. Toim. huom.
- 5 Ks. Geoffrey Roberts: “Poles Apart: Putin, Poland and the Nazi-Soviet Pact”, *History News Network*, 19.1.2019, <<https://hnn.us/article/174070>>.
- 6 *Idäntutkimus* käyttää sodasta termiä ”Venäjän hyökkäyssota Ukrainaa vastaan”, mutta tässä on säilytetty suora käännös haastateltavan käyttämästä termistä ”Russia-Ukraine war”. Toim. huom.
- 7 Tässä viitataan senaattori McCarthyn kommunistivainoihin Yhdysvalloissa 1950-luvulla. Toim. huom.
- 8 Molemmat niin sanottuja vanhoja puoluearkistoja. Toim. huom.

Inkerinsuomalaisien totaalinen karkotus Neuvostoliitossa

Anni Reuter

Väittelin vainojen uhrien muistopäivänä 27.1.2023. Päivä sopi hyvin väitöskirjani tarkastamiselle, sillä se käsittelee inkerinsuomalaisien karkotusta, hajaannusta ja vastarintaa Stalinin ajan Neuvostoliitossa.

Tutkimustani voi luonnehtia sosiologiseksi historiantutkimukseksi. Käsittelem aihetta aikalaiskirjeiden ja muistitiedon valossa hyödyntäen perhetutkimuksen sekä etnologian ja lähitieteiden näkökulmia. Kysyn väitöskirjassani: Miten inkerinsuomalaiset kokivat joukkokarkotukset ja niitä seuranneen hajaannuksen? Millaista heidän hiljainen vastarintansa oli? Entä millaisia olivat karkotuksesta kerrotut vastakertomukset ja karkotetun suvun perhekerromukset? Mitä totaalinen karkotus Inkeristä piti sisällään?

Inkerinsuomalaiset asuivat vielä 1930-luvulla Inkerinmaalla Pietarin ympäristössä. Inkerinsuomalaiset ovat 1600-luvulta lähtien alueelle muuttaneiden suomalaisten jälkeläisiä – he puhuivat suomea ja olivat pääsääntöisesti luterilaisia. Inkeri oli monikulttuurinen alue, jossa suomalaiset elivät vähemmistönä.

Inkerinsuomalaiset olivat ensimmäisiä joukkokarkotettuja ryhmiä Neuvostoliitossa. Ennakkoluuloja inkerinsuomalaisia vastaan ruokki muun muassa kommunistinen ideologia: heidät nähtiin uhkana, koska heillä oli yhteyksiä kapitalistiseen ja länsimaiseen Suomeen. (Martin 1998.)

Tutkimusaineistona käytin aikalaiskirjeitä 30-luvulta (170 kpl). Suomessa on säilynyt kansainvälisestäkin katsottuna ainutlaatuista, Suomen ja Neuvostoliiton välillä käytyä kirjeenvaihtoa, joka tyrehtyi vasta suuren terrorin vuosiin ja talvisotaan. Toiseksi käytin aineistona karkotettujen inkerinsuomalaisien muistitietohaastatteluja pääasiassa 90-luvulta ja muita arkistoaineistoja. Muistitieto on tärkeää, koska kirjeitä ei näytä säilyneen 40- ja 1950-lukujen karkotusvuosilta. Lisäksi tarkastelin neuvostoviranomaisten määräyksiä (mm. Gildi 2007).

Väitöskirjani sisältää viisi artikkelia, joista ensimmäisessä käsittelin aihetta 1930-luvun kirjeissä kuvattuna (Reuter 2020a). Inkerinsuomalaisten karkottaminen alkoi rajaseudun inkerinsuomalaisten, varakkaiden talonpoikien ja poliittisten vastustajien pakkosiirroilla. Karkotukset muuttuivat vuosien kuluessa yhä enemmän ”etnisiksi” eli inkerinsuomalaisuutta ja laajemmin suomalaista kansallisuutta painottaviksi. Arviolta noin 45 000 inkerinsuomalaista hajotettiin karkotukseen Kuolaan, Siperiaan, ja Keski-Aasiaan ja Sahalinin saarille, mutta myös lähemmäksi kuten Ääniselle ja Keski-Venäjälle.

1930-luvun karkotukset aloittivat inkerinsuomalaisten diasporan eri puolilla Gulagin vankileirisaaristoa. Karkotuspaikat olivat osa Gulagia, vankileirihallintoa, siinä kuin vankileiritkin. Analysoimissani kirjeissä karkotetut kokivat Inkerin kotimaakseen ja kaipasivat kotiin. Monet pakenivat ja yrittivät palata kotiseudulle. Karkotetut olivat sosiaalisesti alistettuja, köyhiä, aliravittuja ja sairaita pakkotyöläisiä. He pyrkivät kuitenkin pitämään kiinni suomalaisesta kulttuurista ja yhteisöstä, suomen kielestä ja kristinuskosta. Rajat muiden etnisten ja uskonnollisten ryhmien välillä pysyivät yllä vielä 1930-luvulla.

Toisessa artikkelissa käsittelin inkerinsuomalaisten hiljaista vastarintaa 1930-luvun Neuvostoliitossa (Reuter 2019). Vastarinta kohdistui Inkerissä neuvostovallan harjoittamaa poliittista sortoa, maatalouden väkivaltaista kollektivisointia ja Inkerin kirkon tuhoamista vastaan. Inkerinsuomalainen kulttuuri muuttui 1930-luvun kuluessa vastakulttuuriksi.

Paljastumisen ja vakavan rangaistuksen pelossa vastarinta piilotettiin julkisuudelta. Passiivista vastarintaa oli esimerkiksi kolhoosiin ja kommunistiseen puolueeseen liittymättä jättäminen. Aktiivista vastarintaa oli muun muassa omaisuuden ja ihmisten piilottaminen. Inkerinsuomalaisen vastarinnan erityispiirteenä oli Suomen radion kuuntelu salaa, neuvostokriittinen runous ja folklore kuten runo: ”Tulkaa pojat kolhoosii / siel’ on hyvä ellää / Traktorilla ajellaa / eik’ leipää ole kellää!” Vastarinnalla ei näytä kuitenkaan olleen toivottua vaikutusta.

Kolmannessa artikkelissa ”Vastakertomuksia – Inkerinsuomalaisten muistitieto pakkosiirroista Siperiaan toisen maailmansodan aikana” tutkin inkerinsuomalaisten muistitietoa pakkosiirroista lähinnä Siperiaan vuosina 1941 ja 1942 (Reuter 2020b). Lähes 30 000 Leningradin piiritykseen joutunutta suomalaista pakkoevakuoitiin.

Haastateltavat kertoivat vastakertomuksia neuvostojohtoa ja viranomaisia vastaan, jotka leimasivat heidät kansanvihollisiksi. Karkotetut joutuivat kaukaisille ja karuille seuduille pääasiassa Siperiaan, aina Jäämeren rantoja myöten. Karkotusmatka kesti yli kuukauden, ja inkerinsuomalaiset kärsivät huonoista elin- ja työoloista, joiden takia monet kuolivat. Toisaalta karkotetut kuvasivat, kuinka paikalliset ihmiset auttoivat heitä hengenvaarallisissa oloissa. Vuosien kuluessa elinolot paranivat, mutta totalitaristinen yhteiskunta ja valvonta hiljensivät karkotetut.

Tutkimani sosiaalinen sukuhistoria käsitti 33 inkerinsuomalaisen Jääskeläisen suvun jäsentä ja kolme sukupolvea 1930-luvulla. Kaksi kolmesta karkotettiin 30-luvulla eri puolille Neuvostoliittoa: Siperiaan, Kazakstaniin ja Kuolaan. Puolet heistä pakeni. Joka kolmas suvun jäsen pakkoevakuoitiin Inkeristä Siperiaan toisen maailmansodan aikana. Sorto oli sukupuolitunutta, sillä se kohdistui eri tavoin miehiin ja naisiin. Jotkut suvun naiset kokivat karkotuksen useaan kertaan. Valtaosa miehistä puolestaan koki sekä karkotuksen että vangitsemisen ja moni kuoli ennenaikaisesti. Neljä miehistä teloitettiin vuonna 1938. Kolme pakeni Pohjoismaihin. Eri sukupolvet tulkitsivat karkotusta ja sortoa eri tavoin. Vanhempi sukupolvi käytti raamatullisia vertauksia. Nuorempi karkotettujen polvi sen sijaan nojasi historiallisiin selityksiin. Sukuhistoria muodostui kohtaamispaikaksi yksilöhistorian ja laa-

jemman inkerinsuomalaisten historian kanssa luoden sillan niiden välille. Tämä mahdollisti inkerinsuomalaisten historian laajemman ymmärryksen.

Viimeisessä artikkelissani väitän, että inkerinsuomalaiset kokivat totaalisen karkotuksen Neuvostoliitossa (Reuter 2022). Totaalinen karkotus piti sisällään suomalaisen kulttuurin, Inkerin kirkon ja hallinnon tuhoamisen Inkerinmaalla. Suomen kieli kiellettiin vuonna 1937 ja venäjältä tuli pakollista kouluissa. Osa karkotusmääräyksistä ja asuinrajoituksista koski nimenomaan inkerinsuomalaisia.

Toisen maailmansodan aikana Saksan miehittämiltä alueilta evakuoitiin Suomeen arviolta 65 000 inkerinsuomalaista, inkerikkoa ja vatjalaista. Sodan jälkeen heistä noin 56 000 palautettiin takaisin Neuvostoliittoon. Palautettaville oli luvattu paluu kotiseudulle, mutta inkeriläiset pakkosiirrettiin Inkerin sijasta Keski-Venäjälle viidelle eri alueelle. Inkerinsuomalaiset haastateltavat kokivat tulleen huijatuksi.

Totaalinen karkotus käsitti käytännössä useita joukkokarkotuksia, jotka tyhjensivät Inkerinmaan täysin suomalaisista. Inkerinsuomalaiset joutuivat hallinnollisten joukkokarkotusten kohteeksi ilman tuomiota. Kaikki karkotettiin vauvasta vaariin. Karkotuspaikoissa, mutta myös paluun jälkeen, inkerinsuomalaisia koskivat tiukat asuinrajoitukset. Kaikki inkerinsuomalaiset määriteltiin erikoissiirtolaisiksi eli karkotetuiksi 1940-luvulla. Lisäksi moni joutui työarmeijaan toisen maailmansodan aikana, jonka olot muistuttivat työleiriä.

Inkerinsuomalaisten kokemien karkotusten määrä on suuri. Yksinkertaisella yhteenlaskulla luku nousee jopa 130 000 karkotukseen vuodesta 1930 vuoteen 1945. Luku sisältää myös toisia Inkerissä asuneita etniseltä taustaltaan suomalaisia, inkerikkoja, vatjalaisia ja useaan kertaan siirrettyjä inkerinsuomalaisia.

Näiden tunnettujen pakkosiirtojen lisäksi muistitieto nosti esille lähes unohdettuja karkotuksia. Kutsun näitä karkotuksia unohdetuiksi, sillä näiden pakkosiirtojen suuruutta ei ole edes arvioitu ja aihetta on sivuttu vain lyhyesti tutkimuksissa. Inkeriin palanneet pakkosiirrettiin Inkeristä vuonna 1947, Muurmanskin alue tyhjennettiin sinne karkotetuista inkerinsuomalaisista 1940, Viroota inkerinsuomalaiset karkotettiin vuonna 1948 ja Karjalan raja-alueelta vuonna 1950. Nämä karkotukset kohdistuivat yleensä jo aiemmin karkotettuihin inkerinsuomalaisiin, jotka yrittivät palata Inkeriin tai sen lähistölle.

Muistitieto toi esille karkotusten toistuvuuden yksilön elämässä. Jotkut haastatellut inkeriläisnaiset karkotettiin jopa kolme kertaa. Esimerkiksi vuonna 1915 syntynyt Elsa pakkosiirrettiin Siperiaan 1942. Palattuaan Inkeriin hänet karkotettiin vuonna 1947 Viroota, josta hänet karkotettiin vuonna 1948. Karkotetut olivat voittopuolisesti naisia ja lapsia 1940-luvulla. Naisilla olikin tärkeä asema karkotushistoriassa.

Johtopäätöksenä esitän väitöskirjassani, että 1930-luvun karkotukset aloittivat inkerinsuomalaisten hajaannuksen ja diasporan Neuvostoliitossa. 1940-luvun puolivälissä valtaosa

Karkotus 1930–1945	Lukumäärä
Karkotukset 1930-luvulla	45 000
Pakkoevakuointi Leningradin piirityksestä 1941–1942	29 000
Suomesta pakkosiirto Inkerin ohi karkotukseen Keski-Venäjälle	56 000
YHTEENSÄ	130 000

Taulukko 1. Inkerinsuomalaisten karkotukset vuosina 1930–1945.

Neuvostoliiton inkerinsuomalaisista eli sen Gulagissa, karkotuspaikoissa ja vankileireillä. Perhemuistot yhdistivät kollektiivisen ja yksilöhistorian. Pitkään salaa perhepiirissä ja luottettujen kesken kerrotut kertomukset pitivät yllä muistoa etnisistä karkotuksista ja Stalinin vainoista Neuvostoliitossa. Hiljainen vastarinta, vastakertomukset ja muut heikkojen ihmisryhmien aseet olivat yleisiä heidän keskuudessaan. Onkin mahdollista pohtia kuuluivatko inkerinsuomalaiset Neuvostoliiton ”rangaistuihin kansoihin”, jotka pakkosiirrettiin heidän vastarintansa takia.

Inkerinsuomalaiset olivat yksi totaalisesti karkotetuista ryhmistä Neuvostoliitossa Stalinin aikana. Totaalinen karkotus sisälsi suomalaisen kulttuurin tuhoamisen Inkeristä, lukuisat joukkokarkotukset, kolmekin karkotusta ihmisen elämänsä aikana, pitkät asumisrajoitukset sekä pakollisen työarmeijan. Muut suomalaiset ryhmät eivät joutuneet samalla tavoin joukkokarkotusten kohteeksi. Inkeri ja rajaseutu tyhjennettiin suomalaisista tavalla, jota voi luonnehtia etniseksi puhdistukseksi. Nyky-Venäjä näyttää jatkavan Neuvostoliiton perintöä. Parhailtaan se pakkosiirtää joukoittain ihmisiä kotiseuduiltaan Ukrainasta ja hajottaa heidät asumaan eri puolille Venäjää.

VTM Anni Reuterin sosiologian alaan kuuluva väitöskirja *Inkerinsuomalaisten karkotus, hajaannus ja vastarinta Stalinin ajan Neuvostoliitossa aikalaiskirjeiden ja muistitiedon valossa* tarkastettiin perjantaina vainojen uhrien muistopäivänä 27.1.2023 Helsingin yliopistossa. Vastaväittäjänä toimi professori VTT Suvi Salmenniemi (Turun yliopisto) ja kustoksena professori VTT Ilkka Arminen (Helsingin yliopisto). Väitöskirja on ladattavissa Heldassa: <<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/352816>>.

Lähteet

- Gildi, Leonid (2007), *Inkerinsuomalaisten kohtalo. Suomalaisten salattu kansanmurha Venäjällä ja sen seuraamukset vuosina 1930–2002*. Helsinki, Inkeriläisten sivistyssäätiö.
- Martin, Terry (1998), The Origins of Soviet Ethnic Cleansing. *The Journal of Modern History* 70 (1998:4), 813–861.
- Reuter, Anni (2019), Inkerinsuomalaisten hiljaista vastarintaa 1930-luvun Neuvostoliitossa. – *Hiljainen vastarinta*. Toim. Outi Autti ja Veli-Pekka Lehtola. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 131–162.
- Reuter Anni (2020a), ”Kansaamme pirstotaan”. Inkerinsuomalaisten karkotus ja hajaannus yksityiskirjeissä kuvattuna. – *Historiallinen Aikakauskirja* 1, 5–19.
- Reuter, Anni (2020b), Vastakertomuksia. Inkerinsuomalaisten muistitieto pakkosiirroista Siperiaan toisen maailmansodan aikana. – *Ennen ja nyt. Historian tietosanomat* 3, 43–63.
- Reuter, Anni (2021), Family as the Carrier of Memories of Soviet Exile and Terror. A History of a Deported Family and Ingrian Finnish Memory Culture. – *Ethnologia Scandinavica* 51, 181–211.
- Reuter, Anni (2022), Inkerinsuomalaisten massakarkotukset Stalinin aikana. – *Suomesta poistetut. Näkökulmia karkotuksiin ja käännätyksiin*. Toim. Päivi Pirkkalainen, Eveliina Lyytinen ja Saara Pellander. Tampere: Vastapaino, 75–99.

Inkeriläisten palumuuton alkamisen juurisyytä etsimässä

Kristiina Häikiö

”Ala tutkia, miten se inkeriläisten palumuutto alkoi!” huudahti minulle keväällä 2015 Siirtolaisuusinstituutin johtaja Ismo Söderling. Poliittisen historian professori Kimmo Rentola oli kirjoittanut jo vuonna 2009 Supon historiaa käsittelevässä teoksessa, että inkeriläisten päästäminen Suomeen olisi hieno teema historian väitöskirjalle. Olin jäänyt eläkkeelle ja pohdin jatkoa vuonna 1994 Helsingin yliopistossa tekemälleni poliittisen historian lisensiaatitutkimukselle, joka käsitteli Suomen pakolaispolitiikkaa Venäjän vallankumouksen jälkeen. Vastasin Söderlingille, että inkeriläisten palumuutto on liian vaikea aihe minulle, se pitää antaa jollekin paremmalle tutkijalle. Mutta hän ei perääntynyt: ”Siinä on kuule niin paljon tutkimista, että sen kun aloitat, kun mukana olleita voi vielä haastatella.”

Saman tien sain Söderlingiltä ohjeet mennä haastattelemaan inkeriläisten palumuutossa avainasemassa työministeriössä ollutta kanslianeuvos Risto Laakkosta. Laakkonen ei halunnut puhua nauhuriini, vaan kertoa vapaasti asiasta kahvikupposen ääressä kotonaan. Lisäksi hän näytti minulle useita inkeriläisten palumuuttoon liittyviä papereita ja antoi niistä minulle joitakin, samoin kuin kirjan, jossa on hänen oma artikkelinsa työvoimakysymyksestä Suomen ja Ruotsin välisissä suhteissa (Laakkonen 1996). Pitkästä rauhallisesta keskustelusta Laakkosen kotona Katajanokalla syntyi kaikissa tekemissäni haastatteluissa hyväksi osoittautunut käytäntö: ei nauhoitusta eikä muuta tekniikkaa kuin muistiinpanovälineet. Se, mitä kukin aiheeni läheisesti tuntenut henkilö vapaasti kertoi tai jätti kertomatta, johti moniulotteista kokonaiskuvaa.

Syksyllä 2015 aloitin Poliittisten, yhteiskunnallisten ja alueellisten muutosten tohtorikoulun. Silloin oli poliittisen historian jatkotutkimusseminaarissa tulevia huippuasiantuntijoita, nykyisiä Ulkopoliittisen instituutin ja ulkoministeriön tutkijoita, kuten Veera Laine ja Kristiina Silvan. Nuoret väitöstutkijat lähettivät professori Rentolan kautta viestiä, että ”tulkoon vaan, kyllä me yksi eläkeläinen keestetään!”

Perusopintojeni aikaan 1970-luvulla ihmeteltiin, kuinka historiantutkimus alkaa tulla niin lähelle nykyaikaa, että ”hirvittää”. Enää ei ihmetellä kuin silloin, jos historiantutkimuksessa puhutaan jo tulevaisuudestakin. Perinteisesti todellisuus on ollut historiantutkijoille aikaa, josta on kulunut vähintään 30 vuotta. Inkeriläisten paluumuutto on jo mahdollista hahmottaa yhtenäisenä ilmiönä, jolla on alku ja loppu. Tutkimukseni keskittyy siihen, kuinka tämä Suomen historiassa poikkeuksellinen ilmiö lähes huomaamatta alkoi vuonna 1988 ja miksi se vuonna 1990 alkoi nopeasti laajentua.

”Parempi ymmärtäminen johtaa parempaan selittämiseen”, sanoi Jussi Pakkasvirta Helsingin yliopiston uusien professoreiden juhluuennossaan toukokuussa 2016. Samassa tilaisuudessa kansleri Thomas Wilhelmsson muistutti, että yliopiston arvokatalogin ytimessä ovat tieto ja totuus. Päättelyprosessini keskeisiä premissejä on, että totuus ja valhe, oikea ja väärä ovat olemassa. Totuus ei sijaitse kahden vastakkaisen näkemyksen puolivälissä, vaan sitä kohti on hellittämättä pyrittävä.

Emeritusprofessori Eero Huovinen (2020, 17) on kannustanut yliopistotyössä olemaan kriittinen minäkeskeisiä asenteita kohtaan ja tulleet vakuuttuneeksi, että ”totuus on enemmän kuin minun oletukseni totuudesta”. Tutkimusta ohjaa globaali kehitys, jonka nykytekniikka mahdollistaa. Omat tutkimustulokseni eivät ole lopullinen totuus siitä, miten inkeriläisten paluumuuttoon johtanut päätöksenteko Suomessa eteni. Tieteen tunnusmerkki on, että lopullisia totuuksia ei ole, vaan tiedettä on sellainen, minkä voi todistaa vääräksi.

Tutkimukseni on kuvaus Suomen ja sen johdon kyvystä tehdä tärkeitä ulko- ja turvallisuuspoliittisia päätöksiä ajallaan. Päätösten arvostelu alkoi heti, kun paluumuuton salliminen tuli tietoon. Tutkimuksessani kerrotaan tästä kritiikistä, joka liittyy oleellisesti tapahtumien kulkuun. Inkeriläisten paluumuuton hallinnollinen toteutus oli hataraa mm. siksi, että Suomeen suuntautuvasta maahanmuutosta oli vain vähän kokemusta sotien jälkeen. Asiat olivat useiden ministeriöiden ja niiden alaisten keskushallintojen vastuualueella.

Mutta esitettyyn arvosteluun osallistuminen ei kuulu historiantutkimukseen. Tutkijan rooli eroaa virkamiehen, ulkopoliitikan tekijän ja päättäjän roolista, vaikka he toimivat samojen tietojen pohjalta. Tutkijan tehtävä on analysoida suuria linjoja sekä yrittää ymmärtää ja selittää asioita. Tehtävänä ei ainakaan ensisijaisesti ole etsiä ratkaisuja tai kritisoida tehtyjä valintoja. Jos tutkija sen tekee, hän toimii tavallisena kansalaisena.

Kertoopa väitöskirjani aiheen kenelle tahansa, on vastakommentti lähes poikkeuksetta: ”Ai se, kun Koivisto kutsui ne Suomeen?” Presidentti Mauno Koiviston ”tunnetussa televisiopuheessaan” Neuvostoliitossa asuneille inkerinsuomalaisille huhtikuussa 1990 esittämä ”kutsu” muuttaa Suomeen elää inkeriläisten paluumuuton alkumyyttinä. Eino Jutikkalan oppi historiantutkimuksesta myyttien murtajana osoittautui todeksi jo tutkimustyöni alkumetreillä, kun Ylen arkistossa ilmeni, ettei Koivisto ole mitään tv-puhetta tästä asiasta koskaan pitänyt.

Professori Lauri Honko kysyi vuonna 1989 järjestetyssä Inkerin tutkimuksen seminaarissa: ”Miten tutkia Inkeriä tänään? Miten tavoittaa maa, joka on, mutta jota ei ole?” Paluumuuttoon johtanut päätöksentekoa ymmärtääkseen on välttämätöntä tuntea Inkerinmaan ja inkeriläisten historian kietoutuminen Ruotsi-Suomen historiaan. Se, miten ja millaisissa historian vaiheissa suomalaisia aikoinaan Inkerinmaalle muutti, se kuinka läheiset yhteydet suomalaisilla sinne autonomian ajalla oli ja se, miten inkeriläiset suomalaisuutensa neuvostoajalla säilyttivät, on perustelu sille, että inkeriläisiä voitiin vielä 370 vuotta lähtönsä jälkeen kutsua ulkosuomalaisiksi.

Jatkosodan päättymisen jälkeen inkeriläiset olivat suomalaisten näkökulmasta neljä vuosikymmentä teillä tietymättömillä. Siksi valtaosalle suomalaisista oli yllätys, kun Neu-

vostoliiton alkaessa 1980-luvun lopussa hajota, inkeriläisiä ilmaantui ensin uutisiin, sitten työtovereiksi ja naapureiksi. Inkerinmaan ja sen suomenkielisten asukkaiden historia oli vuoden 1917 jälkeen koko Neuvostoliiton olemassaolon ajan vaiettu asia vuoteen 1987 asti. Kertomatta jättäminen on yksi tapa hallita menneisyyttä ja aktiivinen unohtaminen oli ollut monelle inkeriläisellekin ainoa tapa selvitä menetyksistä.

Olin paluumuuton alkaessa päässyt seuraamaan tapahtumia lähietäisyydeltä ja luulin tietäväni asiasta paljonkin. Nyt yli kuuden vuoden tutkimusurakan jälkeen tiedän, että minulla oli ollut suunnilleen mehupillin laajuinen näkökenttä siihen, kuinka kaikki todellisuudessa tapahtui.

Väitöskirjassani osoitan ja perustelen syyn siihen, miksi presidentti Koivisto kertoi 10.4.1990 medialle, että Suomi oli päättänyt kohdella Neuvostoliiton inkeriläisiä paluumuuttajina. Syy oli se, että Viron ja Venäjän välille kaavaillulle inkeriläisten autonomiselle alueelle toivottiin Suomen tukea. Lisäksi helmikuussa 1990 Leningradin alueen inkeriläisten johtajat esittivät presidentti Koivistolle ja Suomen hallitukselle näyttävästi Helsingin Sanomien kautta tukipyynnön omalle autonomiasuunnitelmalleen. Ulko- ja turvallisuuspoliittisista syistä Suomi ei voinut tällaista tukea antaa.

Törmäsin presidentti Mauno Koiviston omaan selitykseen paluumuuton alkamisesta vuoden 2017 alussa, kun pääsin tutkimaan aihetta koskevaa laajaa leikekokoelmaa Ylen arkistoon. Suomen Kuvalehden entinen päätoimittaja Martti Backman (2011) oli kirjoittanut helmikuussa 2011 Helsingin Sanomiin omat tietonsa asiasta, koska hänen sanojensa mukaan lehden kirjoituksessa oli ”toistunut yleinen väärinkäsitys inkeriläisten paluumuuton sisältämästä kunniavelan maksusta”.

Backman kirjoitti pyytäneensä vuonna 1998 presidentti Koivistolta haastattelua TV1:n MOT-ohjelmaan inkeriläisten paluumuutosta. Presidentti ei halunnut antaa haastattelua, mutta oli sen sijaan soittanut Backmanille ja kertonut, että kunniavelan alkupiste olivat vuoden 1920 Tarton rauhanneuvottelut. Koivisto (2004, 8, 85) oli kertonut oivaltaneensa asian, kun oli lukenut venäjäksi kaksi kirjaa Neuvosto-Venäjän reuna-alueiden kansallisuuspolitiikasta 1920–1930-luvuilla.¹

Koivisto selvensi Backmanille, kuinka Suomi vaati Tarton rauhanneuvotteluissa inkeriläisille kulttuuriautonomiamia ja Neuvosto-Venäjän silloista heikkoutta hyväksi käyttäen tuli näin tehdessään rohkaisseksi inkeriläisiä kansallisen värin näyttämiseen. Voimansa palauttaneen Neuvostoliiton johtaja Josif Stalin rankaisi inkeriläisiä nationalismista aloittamalla 1930-luvulla ankarat vainot.

Tätä johtolankaa en vielä silloin osannut seurata, koska pidin presidentin roolin tutkimista paluumuuton alkamisessa vähemmän tärkeänä kuin virkamiesten toiminnan tutkimista. Olinhan jo ehtinyt löytää Ylen arkiston nauhoituksista sen, että ”Koiviston kuuluisa paluumuuttopuhe” olikin todellisuudessa vajaan minuutin kestänyt vastaus hänelle TV2:n Ajan-kohtaisessa kakkosessa esitettyyn kysymykseen kansalaisjärjestöjen vaikutuksesta siihen, että Suomi oli päättänyt ottaa vastaan inkeriläisiä paluumuuttajina. Toimittaja kysyi 10.4.1990, oliko kansalaismielipide vaikuttanut siihen, että inkeriläisiä paluumuuttajia oli alettu ottaa Suomeen, ja Koivisto vain lyhyesti totesi:

Eeei... en uskoisi. Tässähän on kysymys verrattain vaatimattomista mittasuhteista – ainakin toistaiseksi. Ehkä sillä on ollut joku vaikutus. Joka tapauksessa kysymys on siitä, että nämä ovat suomalaisia, jotka Ruotsin vallan toimesta aikanaan on sille alueelle siirretty. Esimerkiksi uskonnoltaan ne ovat hyvin vahvasti luterilaisia eivätkä ortodokseja. Niin

että heihin kyllä soveltuvat nämä takaisinmuuttajien kriteerit, vaikka nämä suvut ovat siellä varsin pitkään eläneet. (Yle 2006.)

Myytti presidentin ”televisiopusheesta” paluumuuton alkamisen syynä oli tullut kumotuksi jo tutkimustyöni alkuvaiheessa ja kerroin asian monissa seminaariesitelmissäni.

Sama presidentti Koiviston selitys inkeriläisten laajamittaisen paluumuuton sallimiselle tuli eteeni vuoden 2018 alussa. Petroskoilaisen kulttuurilehti *Carelian* päätoimittaja Robert Kolomainen oli haastatellut Mauno Koivistoa Helsingissä vuonna 2007 Petroskoin televisioon, joka näytti osan haastattelusta vuonna 2017 ohjelmassaan ”Missä sielu asuu?” Se näytettiin Suomessa IRR-TV:ssä tammikuussa 2018, ja pääsin keväällä 2018 IRR-TV:n Keravan studiolla katsomaan ohjelman nauhoituksen.

Kolomainen johdatteli kysymyksensä presidentti Koivistolle inkeriläisten paluumuuton alkamisesta kertomalla sodanaikaisesta evakuoinnista Suomeen. Koivisto jatkoi tästä kertoen:

Saksa eteni hyvin nopeasti aivan Leningradin esikaupunkeihin asti, ja silloin paljolti suomea puhuvia inkeriläisiä joutui Saksan miehityksen alle. Heidä evakuoitiin pois sotatoimialueelta ja silloin heräsi Suomessa kysymys, että tuodaan heidät Suomeen. [- -] Ja sitten kun sota oli päättynyt, heille luvattiin, että he pääsevät kotiin, mihin he eivät päässeet. Siitäkin jäi tällainen maku, että me emme olleet valvoneet heidän etujansa, että he eivät päässeet kotiinsa niin kuin heille oli luvattu silloin kun heidät palautettiin. [- -] Kun sitten Neuvostoliitto oli hajonnut, ja oli kysymys rajojen mahdollisesta uudesta vetämisestä, ja kun oli epävarmuutta Venäjän ja Viron välisestä rajasta, niin minä silloin esitin sen ajatuksen, että myös inkeriläisiä voitaisiin pitää paluumuuttajina. (IRR-TV 2018.)

Tätä tv-haastattelua keväällä 2018 filmiltä kelatessani ajattelin, että iäkäs presidentti oli vuonna 2007 sekoittanut vuodet. Tiedossani oli, että presidentti Koivistolle oli esitelty suunnitelma Viron ja Venäjän rajalle kaavaillusta inkeriläisalueesta vasta maaliskuussa 1991, mutta hän kertoi paluumuuton alkamisesta medialle jo 10.4.1990. Saman ongelman tapahtumien aikajärjestyksestä löysin seuraavaksi Kansallisarkiston Mauno Koiviston yksityisarkistosta. Sinne on sanatarkasti tallennettu mitä eläkkeellä ollut presidentti Koivisto sanoi inkeriläisten paluumuuton käynnistymisen syistä valtioneuvoston kuulemisessa marraskuussa 1998:

Yksi tekijä tässä vielä oli se, että kun Viro tavoitteli itsenäisyyttä, presidentti Arnold Rüütel lähetti minulle terveisiä, että olisi tarpeen, että inkeriläisistä muodostettaisiin puskurivyöhyke Viron ja Venäjän välille. Ja minä lähetin omasta mielestäni hyvin selkeät terveiset, että tämä ei ole ajateltavissa. Kun sitten kävin ensimmäisen kerran Viron itsenäistyttyä Tallinnassa, Rüütel otti tämän neuvottelupöydässä esille. Ja minä luulen, että minun vastaukseni oli tulikivenkatkuinen. Me emme missään tapauksessa pane inkeriläisiä tällomaiseen asemaan. Sanoin, että me olemme ilmoittaneet valmiutemme ottaa heidät Suomeen. Heillä tulisi olemaan samat oikeudet kuin mitä muista pohjoismaista tulevilla paluumuuttajilla. (Mauno Koiviston lausunto valtioneuvoston kuulemisessa 1998.)

Alkuvuonna 2019 Aura Korppi-Tommola kysyi, kuinka tutkimukseni jaksaa. Kerroin innoissani, kuinka ihanaa ja huippumielenkiintoista aikaa vietin arkistoissa. Tähän professori Korppi-Tommola täryytti: ”Äkkiä ulos sieltä arkistosta, muuten et saa ikinä väitöskirjaasi valmiiksi!” En uskaltanut sanoa, että minähän olen vasta aivan alkuvaiheessa... Oikeassahan

tämä ansiokkaita tutkimuksia jatkuvasti julkaiseva professori tietysti oli, mutta sen ymmärtämiseen minulta meni vielä vuosi.

Maaliskuussa 2020 olin vapaa-ajan kodissamme Juvalla ja silloin Suomeen iski korona. Arkistot, kirjastot ja saman tien koko Uusimaa suljettiin. Koin turvallisimmaksi jäädä Juvalla enkä uskaltanut tavata muita kuin pikkulintuja. Oli pakko jatkaa tutkimuksen tekemistä sen aineiston pohjalta, jota olin ottanut pari paperikassillista mukaani tai ehtinyt kerätä koneelleni – aivan kuten professori Korppi-Tommola oli neuvonut. Johtopäätös inkeriläisten paluumuuton äkillisen laajentumisen syystä kirkastui kesän koittaessa ja yllätti minut yhtä paljon kuin luonnon räjähtäminen vihreäksi kahdessa päivässä toukokuun lopussa Juvan ylipitkän ja runsaslumisen koronatalven jälkeen.

Ihmettelin, miksi syy siihen, että presidentti Koivisto kertoi medialle juuri huhtikuussa 1990, että inkeriläisten paluumuutto oli alkanut, oli ollut niin vaikea havaista. Tietoa oli kyllä ollut saatavilla, mutta se oli niin levällään, että yhteyttä oli hankala hahmottaa. Eri lähteistä löytyneet tiedot eivät näyttäneet sopivan yhteen muiden tunnettujen seikkojen kanssa.

Erityisesti ihmettelin Turun Sanomissa helmikuussa 2002 julkaistua juttua, jonka olin tallettanut. Koiviston hyvä ystävä Antti Lehtinen kirjoitti siinä presidentin kertoneen hänelle kaksi eri kertaa saman taustan paluumuuton käynnistymiselle. Soitin Turun Sanomien entiselle päätoimittaja Ari Valjakalle ja hän vahvisti, että Lehtisen tietoihin voi luottaa.

Koivisto oli kertonut elokuussa 1990 Rannikin välittämästä ehdotuksesta pyrkiä muodostamaan Viron ja Leningradin välissä olevalle Inkerinmaalle autonominen alue. Lehtinen (2002) kirjoitti: ”Koiviston mielessä oli varmasti ollut tv-haastattelua huhtikuussa antaessaan hänen nelisen viikkoa aikaisemmin käymänsä keskustelu inkeriläisten tilanteesta Arnold Rütölin viestintuojana toimineen Erkki Rannikin kanssa.” Tutkimusongelma oli, että Rannik esitteli asian presidentille vasta maaliskuussa 1991. Mauno Koiviston arkistossa on dokumentteja Rannikin vierailuista presidentinlinnassa. Ensimmäinen oli maaliskuussa 1989 ja toinen 14.3.1991 Viron itsenäisyyskampailujen aikaan.

Päivämäärän 10.4.1990 jälkeisestä tapaamisesta, josta ei ole jäänyt arkistodokumentteja, Koivisto kertoo omissa muistelmissaan:

Baltia, kevät 1990. Tapasin vanhan virolaistuttavani Erkki Rannikin jälleen huhtikuussa. Totesin, että on huonoa lähteä hakemaan apua kovin kaukaa ja rakentaa sen varaan tulevaisuutta. Toivoin, että Rannik kotiin palattuaan ottaisi yhteyttä Rütöliin tai Toomeen ja selostaisi käymäämme keskustelua. Annoin hänelle mukaan puhtaaksikirjoitetun selostuksen keskustelustani huhtikuun 10. päivänä ulkomaantoimittajien kanssa. (Koivisto 1995, 323.)

Koivisto ei muistelmissaan kerro, että olisi tavannut Rannikin myös muutamaa viikkoa aikaisemmin, mutta se on mahdollista, koska hän kirjoittaa tavanneensa Rannikin ”jälleen” huhtikuussa. On myös mahdollista, että Rannik oli kertonut Koivistolle suunnitelmasta perustaa Inkerin autonominen alue jo vuoden 1989 tapaamisessa.

Kun keväällä 2020 tutkin koneellani ollutta aineistoa, huomasin, että edellä kertomani syy laajamittaisen paluumuuton käynnistymiseen oli itse asiassa kerrottu minulle jo aivan tutkimukseni alkuvaiheessa. Haastattelin 26.2.2016 paluumuuton alkamisesta Inkeri-liiton toimistossa Pietarin Puškinskaja-kadulla merkittävää inkeriläisvaikuttajaa Wladimir Kokkoa. Hän sanoi silloin monen muun asian lomassa näin: ”Arvo Survo yrityi ajaa asiaa Inkerin autonomiaa jalat irti maasta. Piti järjestää joku pienempi Inkerin autonominen alue rajaseudulle

Suomen tai Viron rajalle”. Kokko jatkoi: ”tällä saattoi olla tietty vaikutus Neuvostoliiton ja Suomen viranomaisiin, koska aluemuutoksia pelättiin Neuvostoliitossa ja Suomessa. Sillä, että Arvo Survo ajoi asiaa, saattoi olla KGB:hen vaikutus.” (Kokko 26.2.2016.) Wladimir Kokko oli ollut tapahtumien aikaan NKP:n jäsen ja oletettavasti tiesi Moskovan näkemykset tällaisista suunnitelmista. Jatkoksi Kokko mainitsi, että Armas Virolainen oli silloin Leningradin hallinnossa.

En ymmärtänyt asiasta helmikuussa 2016 mitään enkä sitä, miten tällainen asia voisi liittyä inkeriläisten paluumuuttoon Suomeen. Onneksi olen haastatteluja tehdessäni kirjoittanut ylös kaiken, mitä minulle kerrotaan. Kun myöhemmin mainitsin Arvo Survolle, että Kokko kertoi hänen ajaneen inkeriläisten kulttuuriautonomista aluetta ”jalat irti maasta”, Arvo vastasi iloisesti: ”niinhän minä ajoinkin!” Usko Neuvostoliiton muutoksen voimaan oli vuonna 1990 niin suuri, että kaikki näytti olevan silloin mahdollista myös inkerinsuomalaisille.

Joulukuussa 1989 Kelton seurakunnan nuoret olivat kuitenkin lähettäneet Suomeen tällaisia terveisiä: ”Toivomme, että uudet tuulet voisivat jatkua, mutta emme ole varmoja, että niin tapahtuu. Nyt kun on mahdollisuus kokoontua, on uskoa vahvistettava, että jaksaisimme myös sitten, jos tulee vaikeat ajat.” (Ekola 1989). Osa näistä nyt viisikymppisistä inkerinsuomalaisista seuraa viime vuonna alkaneita vaikeita aikoja Keltossa, osa paluumuuttajina Suomessa.

Kun koronarajoitusten ja lähestymiskieltojen helpotuttua uskalsin vihdoinkin naamioituneena mennä poliittisen historian laitokselle, tapasin tuntemattomiksi naamioituneet professorini Pauli Kettusen ja Kimmo Rentolan. Jännittyneenä odotin, mitä he sanovat yksinäisyydessä syntyneistä tutkimustuloksistani, jotka olin heille lähettänyt. Professorit tuumivat, että tärkeää ja mielenkiintoista uutta tietoa, mutta aivan liian paljon – tästä on pakko tehdä kaksi kirjaa! Ensin väitöskirja ja heti sen jälkeen tietokirja.

Suomalainen tiede on tänä päivänä kahden tulen välissä. Tieteen kansainvälisyys on tärkeää, ja paine englanniksi julkaisemiseen suuri, mutta kansainvälisyyden korostaminen heikentää sellaisen tiedon tuottamista, jolla on erityistä kansallista merkitystä. Lennart Meri piti viron kieltä oman maansa itsenäisyyden keskeisenä tekijänä.

”Mielestäni hyvän suomalaisen kielellisen asiaproosan kirjoittaminen on suomenkieliselle Suomen kansalaiselle sopiva tehtävä”, totesi professori Simo Knuutila Suomen kirkkohistoriallisen seuran juhlaseminaariesitelmässään 25.11.2016. Teemu Keskisarjaa mukaillen, epäselvyyksille ei ole tarvetta Suomen historian kaltaisessa aiheessa.

Koen suomen kielen käyttämisen erityisen tärkeänä tutkimusaiheestani johtuen: Inkerinsuomalaiset säilyttivät vuosisatojen ajan suomen kielen, vaikka se usein merkitsi heille hengenvaaraa. Yksi suomen kielen lukemattomista kauniista sanoista on ’valtioviisas’. Maatamme on itsenäisyytemme ajan vaikeimmissa käänteissä siunattu valtioviisailla presidenteillä.

VTM Kristiina Häikiön poliittisen historian alaan kuuluva väitöskirja *Paluumatkan mutkat: Inkeriläisten paluumuuton alkaminen ja laajeneminen Neuvostoliiton hajoamisen aikaan* tarkastettiin 16.12.2022 Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Vastaväittäjänä toimi professori Kari Alenius (Oulun yliopisto) ja kustoksena professori Juhana Aunesluoma. Väitöskirja on ladattavissa osoitteessa: <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-8785-7>>.

Viitteet

1 Inkeriläistaustaisen M.M. Korosen teos *Lenin i Finljandija* (1977) ja V.M. Holodkovskin vuonna 1978 suomeksi ilmestynyt teos *Suomi ja Neuvosto-Venäjä 1918–1920*.

Lähteet

- Backman, Martti (2011), Kunniavelka inkeriläisille syntyi Tarton rauhaa neuvoteltaessa. *Helsingin Sanomat* 9.2.2011.
- Ekola, Hanna (1989), Keltossa Inkerinmaalla kodin ovet avautuvat joulukirkkoa varten. *Sanansaattaja* 51–52/21.12.1989.
- Huovinen, Eero (2020), *Äitiä ikävä*. Helsinki: WSOY.
- IRR-TV 2018, Presidentti Mauno Koiviston haastattelu vuonna 2007 osana Petroskoin TV:n ohjelmaa *Gde živjot duša*. Esitetty 31.1.2018 IRR-TV:ssä suomennettuna nimellä *Sydämeni koti*.
- Koivisto, Mauno (1995), *Historian tekijät. Kaksi kautta II*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Koivisto, Mauno (2004), *Itsenäiseksi imperiumin kainalossa. Mietteitä kansojen kohtaloista*. Helsinki: Tammi.
- Kokko (2016), Wladimir Kokon haastattelu 26.2.2016.
- Laakkonen, Risto (1996), Finländare på den svenska arbetsmarknaden efter andra världskriget – arbetskraftsfrågan i finsk-svenska relationer. – *Finnarnas historia i Sverige: Tiden efter 1945*. Red. Jarmo Lainio. Helsingfors: SHS & Nordiska Museet.
- Lehtinen, Antti (2002), Inkeriläisiä tuettava heidän kotiseudullaan. *Turun Sanomat* 24.2.2002.
- Mauno Koiviston lausunto valtioneuvoston kuulemisessa 1998. Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. Kansallisarkisto.
- Yle (2006), Presidentti Mauno Koiviston kommentti inkeriläisistä. *Elävä arkisto*. <<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/11/02/presidentti-mauno-koiviston-kommentti-inkerilaisista>>.

ALEKSANTERI CONFERENCE 2023 | 25–27 OCTOBER

The 22nd annual Aleksanteri Conference will be held from 25–27 October at the University of Helsinki, Finland. The event is one of the largest annual conferences on Russian and Eastern European Studies in the world with over 200 papers presentations at around 50 panel and roundtable sessions.

This year's conference will address changes in relationships within and between the former communist countries of the Global East with emphasis on research in international politics, penal practices and law.

Registration opens in July!

Attendance prices from

- 60 € (1 day pass)

- 125 € (3 days Earlybird Special)

Follow the QR for more info!

Venäjän LHBT-aktivismiin protestiliikkeen vaiheet

Radzhana Buyantueva: *The Emergence and Development of LGBT protest activity in Russia*. Cham: Palgrave MacMillan, 2021. 150 s. ISBN: 978-3-031-14890-3.

Poliittis-ideologisesti rakentuneet jakolinjat niin sanotun globaalin lännen ja Venäjän välillä ovat polarisoituneet läpi 2000-luvun. Niiden yhtenä kiistakysymyksenä ovat marginalisoidut seksuaalisuuden ilmaisut ja sukupuoli-identiteetit. LHBT-aktivismi ilmennetään länsieurooppalaisen median näkökulmasta samaistuttavana liberaalistasena saarekkeena muutoin autoritaarisella Venäjällä. Myös akateeminen kiinnostus Venäjän LHBT (lesbo-, homo-, biseksuaali ja transukupuolinen) -aktivismia kohtaan on kasvanut merkittävästi 2010-luvulta lähtien erityisesti sosiologien ja politiikantutkijoiden parissa.

Venäjän kansalaisyhteiskuntaa jatkuvasti tukahduttavampi lainsäädäntö, erityisesti homopropagandalaki ja sen negatiivisista seurauksista käyty vilkas mediakeskustelu ovat ohjanneet eri alojen tutkijat analysoimaan lainsäädännön seurauksia Venäjän LHBT-liikkeelle. Kansainvälisesti homopropagandalakina tunnettu, vuonna 2013 lastensuojeluun tehdyt lisäykset kieltävät ”ei-perinteisten” (seksuaali)suhteiden ”propagoinnin” alaikäisten parissa Venäjällä. Myös politiikantutkija Radžana Bujantujeva kuvaa monografiassaan, kuinka juuri homopropagandalaki ja sitä seurannut mobilisoituminen lain puolesta ja sitä vastaan motivoivat häntä tutkimaan Venäjän LHBT-liikettä.

Bujantujevan teoksen kahdesta luvusta koostuva johdanto-osa esittelee Venäjän LHBT-liikkeen ja vertailee autoritaarisissa yhteiskunnissa toimivia LHBT-liikkeitä toisiinsa. Bujantujeva lähestyy Venäjän LHBT-aktivismia protestiliikkeenä. Teoreettisena kehyksenä hän yhdistelee jo hieman pölyä ylleen keränneitä ja läntisiin demokraattisiin yhteiskuntiin pohjaavia kansalaisliikkeitä analysoivia lähestymistapoja: uusien yhteiskunnallisten liikkeiden (*New Social Movement Theory*), poliittisten prosessien (*Political Process Theory*) ja resurssimobilisaatioiden teorioita (*Resource Mobilization Theory*). Mahdollisesti valitun teoreettisen kehyksen takia

Bujantujeva esittelee Venäjän LHBT-liikettä tukeutumalla länsimaiseen LHBT-aktivistiliikkeen toimintatapoihin ja ideaaleihin. Tätä näkökulmaa seuraten hän keskittyy vain LHBT-liikkeen näkyviin aktivismin muotoihin ja kansainvälisesti tunnettuihin tapahtumiin, kuten Prideen. Hieman yllättäen hän silti vertailee ajoittain Venäjän LHBT-liikkeen toimintaympäristöjä Turkkiin ja ajoittain myös Kiinaan. Näitä yhteiskuntia Bujantujeva kuvaa autoritaarisiksi, määritelmänsä kuitenkin tarkemmin avaamatta.

Teoksen neljä empiiristä lukua analysoivat Venäjän LHBT-liikkeen eri vaiheita kronologisessa järjestyksessä 1990-luvulta lähtien. Luvut pohjaavat hänen online-haastatteluihinsa 30 aktivistin kanssa, kattaviin media-aineistoihin, lainsäädäntöön liittyvään valtiolliseen raportointiin ja LHBT-järjestöjen julkaisuihin. Ensimmäinen osio tarkastelee LHBT-protestiliikkeelle välttämättömien ehtojen muodostumista uudella Venäjällä, jolloin moni kamppaili taloudellisten epävarmuuksien keskellä. Toinen luku kartoittaa LHBT-protestiliikkeen ilmaantumista 2000-luvun alkupuolella ja kolmas sen kehittymistä erityisesti Moskovassa ja Pietarissa. Viimeisessä empiirisessä luvussa Bujantujeva kartoittaa sitä, kuinka liike on kulkenut autoritaaristuvassa yhteiskunnassa kohti tienhaaraansa. Vaihtoehtoisina reitteinä hän esittää aktivistiliikkeen siirtymistä maan alle tai sen rajojen ulkopuolelle. Teoksen johtopäätöksissä Bujantujeva ulottaa tutkimuksensa koskemaan Venäjän hyökkäyssotaa, tähyämällä sen seurauksia LHBT-liikkeelle. Hän näkee liikkeen tulevaisuuden synkkänä.

Bujantujeva erittelee teoksessaan LHBT-protestiliikkeelle kolme vaihetta. Vuosiin 2005–2010 ajoittuva ajanjakso ilmentää ensimmäisten aktivistien ensimmäisiä julkisia mielenilmauksia ja LHBT-järjestöjen muodostumista sekä erityisesti LHBT-etuliitteen muodostumista aktivistit yhteen tuovaksi kollektiiviseksi identiteetiksi. Toinen vaihe kuvaa liikkeen nopeaa kasvua vuosina 2011–2013, jolloin aktivistit järjestivät säännöllisesti mielenilmauksia ottaen myös tietoisia riskejä turvallisuudelleen sekä kohtasivat väkivaltaa. Mobilisaatio kasvatti liikkeen verkostoja ja muodosti alueellisia keskittymiä

ympäri Venäjän. Bujantujeva esittää, että aktivismin motivoi tällöin arjessa koetut epäkohdat, kuten tiukentuva lainsäädäntö.

Kyseisenä ajanjaksona vuoden 2012 presidentinvaalit Venäjällä olivat kansalaisyhteiskunnalle merkittävä vedenjakaja. Vaalien aikaan internetissä levisi laajaan tietoisuuteen niiden räikeä korruptio. Samoien kanavien kautta kansalaisia kannustettiin tehokkaasti osallistumaan mielenilmauksiin. Ennennäkemättömän suuria mielenilmauksia nähtiinkin ympäri Venäjän, suurimmat ja tunnetuimmat niistä Moskovan Bolotnajan aukiolla. Lisäksi internetissä jaettiin tietoa viranomaisväkivallasta. Väri vallankumoukset naapurimaissa olivat jo saaneet Venäjän valtionhallinnon varpailleen. Kansallisen protestiaallon pyyhkiessä Kremlin ovia, valtionhallinto pyrki monin tavoin siirtämään kansalaistensa huomion sisäpoliittisista ongelmista ulkoihin uhkiin. Keino oli ennestään tuttu, mutta se toimi, sillä valtionhallinto panosti viestinsä läpiajamiseen monella alueella, resursseja säästämättä. Esimerkiksi median valtionomistusta laajennettiin ja kansalaisyhteiskuntaan vaikuttettiin tehokkaasti esittämällä TV-kanavalta ja lehdestä toiseen samoina toistuvia uhkakuvia Venäjän yhtenäisyydelle. Kokoontumisoikeuksia sekä sanan- ja ilmaisuvapauksia rajoitettiin entistä tiukemmin. Uudet ulkomaisen agentin ja sittemmin ei-toivottujen toimijoiden lait tukahduttivat ilmapiiriä erityisesti kansalaisyhteiskunnassa. Ne aiheuttivat myös itsetsensuuria ja lisäsivät kansalaisten valvontaa ja jopa väkivaltaa toisiaan kohtaan. Lisäksi erikoistuneet viranomaisvahdit valvoivat ja sensuroivat internetin sisältöjä eri verukkein yhä systemaattisemmin niin kutsutun Jarovaja-lain avulla.

Laajamittaisilla toimillaan Venäjän valtio rakensi määrätietoisesti sekä paikallisesti että kansainvälisesti kuvaa itsestään moraalisena toimijana, jota ohjaa sen erityinen uuskonservatiivinen ideologia. Alueellisesti vuodesta 2006 lähtien laajalle levinnyt homopropagandalaki astui kansallisesti voimaan vuonna 2013. Kolmas vaihe vuosina 2014–2019 merkitsi Bujantujevan mukaan protestiliikkeen hiipumista tiukentuneen lainsäädännön myötä. Mielenilmausten järjestäminen muuttui tässä vaiheessa haastavaksi, samalla kun viranomaiskäytännöt tulivat ennalta-arvaamattomammiksi. Yhden henkilön mielenilmauksia näkyi kaduilla kuitenkin ajoittain myös tuolloin, sillä ne säilyivät ainoina tapahtumina, jotka eivät vaatineet erillistä viranomaislupaa. Yleisen ilmapiiriin muututtua vihamielisemmäksi osa aiemmin liikkeen toimintaan aktiivisesti osallistuneista vetäytyi aktivismista ja osa

emigroitui Venäjältä. Viimeaikainen LHBT-aktivistien maastamuutto Venäjältä on kuitenkin tuonut esille, ettei emigraatio aina merkitse aktivismista irtautumista, mahdollisesti päin vastoin.

Näistä lähtökohdista ei ole yllättävää, että 2000-luvun puolivälistä kasvanut ja vakiintunut LHBT-aktivistiliike määriteltiin Venäjän valtion toimesta Troijan hevoseksi ”rappeutuneiden läntisten arvojen” kuljettamiseksi Venäjälle. Hallinnon konservatiivismoralistista retoriikkaa ilmentää LHBT-henkilöiden stigmatisoiminen, jossa heidät yhdistetään pedofiliaan ja pyritään eristämään lainsäädännön avulla ei-perinteisinä ja vieraina muista kansalaisista sekä keskusteluista. Tämä julkinen diskurssi LHBT-henkilöistä levisi nopeasti arkipäiväiseen käyttöön ja mielikuviiin.

Venäjän hyökättyä Ukrainaan helmikuussa 2022, LHBT-aktivistit olivatkin ensimmäisinä tuomitsemassa sodan ja vaatimassa Putinia kansainvälisen oikeuden eteen. Reilu puoli vuotta myöhemmin, sodan yhä jatkuessa, homopropagandalakin laajeni. Nyt se kielsi kategorisesti LHBT-teemat kaikkialla Venäjällä. Siten valtio pyrkii hiljentämään sille jo tunnistetuiksi tulleet ja turhan äänekkäiksi käyneet LHBT-aktivistit ja heidän kasvaneen liittolaisjoukon.

Bujantujeva määrittelee protestiliikkeen aktiivisuuden ja sen kehittyneisyyden ennen kaikkea julkisten mielenilmausten ja niihin osallistuneiden henkilöiden lukumäärien mukaan. Tätä määritelmää ja numeerisia kriteerejä seuraten hän kuvaa Moskovan ja Pietarin LHBT-liikkeet provinssikaupunkeja kehittyneemmiksi ja väittää, että pienempien kaupunkien LHBT-liikkeet imitoivat metropolien LHBT-liikkeitä. Tämä on jokseenkin yllättävä johtopäätös myös siksi, että käsitellessään provinssikaupunkien liikkeitä, Bujantujeva nojaa Francesca Stellan (2015) laajaan etnografiseen tutkimukseen lesbojen verkostoista Uljanovskissa 2000-luvun alussa. Siinä Stella kuvaa, kuinka paikalliset lesbot eivät pyrkineetkään näkyvän liikkeen muodostamiseen. He eivät myöskään halunneet tulla määritellyiksi läntisen aktivismin kautta. Moni heistä esimerkiksi kieltäytyi kutsumasta itseään aktivistiksi. Sen sijaan he keskittyivät kokoontumaan yhteen suljetuimpiin tiloihin tai tapasivat muilla tavoilla muilta riittävän huomaamattomasti jopa julkisissa tiloissa. Vaikka Stellan tutkimuksen jälkeen liikkeet ovatkin muuttuneet, Bujantujevalta jää kuitenkin huomiotta erilaisia arkipäiväisen aktivismin muotoja. Samoin kuin se, että paikalliset LHBT-liikkeet eivät aina etene läntisen LHBTIQ+-liikkeen hengessä evolutiivisesti suljetummista tiloista julkisempiin, määril-

tään suuremmiksi ja näkyvämmiksi eikä niiden katse ole välttämättä kääntynyt periferiasta kohti oletettua keskusta.

Vaikka Bujantujeva tuo esille esimerkiksi internetin kasvavan roolin LHBT-liikkeessä, hän ei kuitenkaan ota sitä huomioon analysoidessaan protestiliikettä erityisesti homopropagandalain astuttua voimaan. Lainsäädännön kiristyttyä sosiaalinen media, erityisesti Telegram-kanavat, muodostuivat tärkeiksi aktivismin työvälineiksi ja keskusteluareenoiksi (Lonkila, Shpakovskaya & Torchinsky 2021; Erpyleva 2019; Ratilainen, Wijermars & Wilmes 2019; LHBT-aktivismista internetissä, ks. Andreevskikh 2018). Tästä näkökulmasta katsottuna LHBT-liike Venäjällä ei hiipunut kyseisinä vuosina. Sen sijaan se muutti muotoaan. Useiden online-ryhmien toiminta kasvoi ja laajeni vähintäänkin ajoittaisiin fyysisiin tapaamisiin eri kaupungeissa. Koronapandemian aikana online-aktivismin merkitys muodostui entistäkin tärkeämmäksi Venäjällä, jossa esimerkiksi ulkonaliikkumiskiellot olivat erityisen tiukkoja ja pitkäkestoisia.

Lukuisat temaattiset online-ryhmät ilmentävät myös LHBT-liikkeen sisäisiä jaotteluja ja kiistoja. Erityisesti queer-liike kasvoi 2010-luvulla. Queereiksi identifioivat, useimmin nuoret ja sukupuolen ilmaisultaan moninaiset aktivistit kertoivat omassa tutkimuksessaan kokemuksistaan, joissa he olivat jääneet huomiotta LHBT-liikkeessä ja tulleet jopa joidenkin aktivistien syrjimiksi (Lukinmaa 2022). Useat haastateltavani toivat lisäksi avoimesti esille kriittisyytensä LHBT-aktivismin Pietari-keskeisyyden. Online-aktivisminsa avulla he olivat voineet tuoda esille myös siihen liittyviä aktivismin sokeita pisteitä (emt.). Näiden valossa on yllättävää, että Bujantujeva ei juuri tuo tutkimuksessaan esille liikkeen sisäisiä ristiriitoja, vaikka hän on haastatellut kattavasti eri tavoin identifioituvia aktivisteja ympäri Venäjän. Bujantujeva ei myöskään avaa, miten hän on löytänyt haastateltavansa ja toimiko hän tutkijan ohella myös muissa rooleissa Venäjän LHBT-liikkeessä. Nämä olisivat voineet tuoda mielenkiintoisen analyttisen kerroksen hänen tutkimukselleen.

Bujantujevan tutkimus yhdistelee onnistuneesti erityisesti media- ja haastatteluaineistoja luoden moniulotteisen kuvan LHBT-liikkeen toiminnalle luoduista rajoitteista ja mahdollisuuksista nyky-Venäjällä sekä sitä ympäröivästä venäjänkielisestä keskustelusta. Hän avaa myös hienosti sukupolvieroja LHBT-liikkeessä ja suhteuttaa liikkeen toimintakulttuuria valtionhallinnon muutoksiin onnistuen näin viemään lukijan sa syvemmälle aktivistien toimintaympäristöön.

Lisäksi hän käy kattavasti ja tarkkanäköisesti läpi julkisten mielenilmausten erilaiset taktiikat.

Bujantujeva olisi voinut kuitenkin ottaa tarkasteluunsa moniäänisempää aineistoa erityisesti median parista. Se olisi samalla tuonut esille liikkeen liittolaisia Venäjällä. Niihin kuuluu muun muassa kasvanut joukko toimittajia, tutkijoita ja kansalaisaktivisteja. Avaamalla heidän toimintaansa olisivat kontekstia tuntemattomalle lukijalle tulleet tutuiksi myös erilaiset paikalliset ja Venäjällä mahdolliset protestin keinot. Protestin määritelmä jääkin Bujantujevalla osin suppeaksi eikä hän kyseenalaista esimerkiksi sen globaalissa lännessä vakiintuneita muotoja. Tämänhetkisessä tukalassa maailmanpoliittisessa tilanteessa on myös tärkeää pohtia, kykeneekö tutkimus myös itsekriittisesti purkamaan vastakkainasetteluja tunnistamalla erilaisia tapoja ajatella esimerkiksi identiteeteistä, seksuaalisuuksista ja aktivismista. Muuten erinomaisen kattavasta teoksesta jäin kaipaamaan juuri tätä kriittistä keskustelua.

Pauliina Lukinmaa

Lähteet

- Andreevskikh, Olga (2018), *Social Networking Sites as Platforms for Transgression: Two Case Studies of Russian Women Involved in Bisexual and Transgender Rights Activism. – Digital Icons. Studies in Russian, Eurasian and Central European New Media* 19:1, 11–39.
- Erpyleva, Svetlana (2019), *The New Local Activism in Russia: Biography, Event, and Culture*. Doctoral dissertation, Faculty of Social Sciences, University of Helsinki. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-5199-5>>.
- Lonkila, Markku, Shpakovskaya, Larisa & Torchinsky, Philip (2021), *Digital Activism in Russia: The Evolution and Forms of Online Participation in an Authoritarian State. – The Plagiarism Handbook of Digital Russia Studies*. Ed. Daria Gritsenko, Mariëlle Wijermars & Mikhail Kopotev. Cham: Palgrave Macmillan, 135–154.
- Lukinmaa, Pauliina (2022), *LGBTIQ+ activists in St. Petersburg: forming practices, identifying as activists, and creating their own places*. Joensuu: Punamusta. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4604-1>>.
- Ratilainen, Saara, Wijermars, Mariëlle & Wilmes, Justin (2018), *Re-framing Women and Technology in Global Digital Spaces. Digital Icons. Studies in Russian, Eurasian*

and *Central European New Media* 19: 1–10.
<https://www.academia.edu/87684099/Re_framing_Women_and_Technology_in_Global_Digital_Spaces_An_Introduction>

Stella, Francesca (2015), *Lesbian Lives in Soviet and Post-Soviet Russia: Post/Socialism and Gendered Sexualities*. New York: Palgrave Macmillan.

Revoljutsija hidnosti / Arvojen kumous?

Heta Hurskainen & Teuvo Laitila: *Ukraina on meidän! Kirkot ja politiikka Ukrainan ja Venäjän suhteissa*. Helsinki: Gaudeamus, 2023. 416 s. ISBN 978-952-345-205-3.

Ukraina pystyy pidättelemään ja torjumaan kimppuunsa hyökännyttä ylivoimaista vastustajaa vain läntisten liittolaistensa avulla ja vain niin kauan, kun liittolaisten huomio ja tuki säilyvät. Niiden jatkuvuus edellyttää luottamusta. Kriittinen tekijä on luottamus: se, että liittolaiset kokevat Ukrainan läheisenä ja samankaltaisena – eurooppalaisena.

Ukraina on meidän! Kirkot ja politiikka Ukrainan ja Venäjän suhteissa -kirjassa valintaa eurooppalaisuuden puolesta nimitetään arvojen vallankumoukseksi (ukr. *revoljutsija hidnosti*). Termi viittaa Maidanin aukion tapahtumiin talvella 2013–2014. Tuolloinen Ukrainan presidentti Viktor Janukovyč vetäytyi Venäjän painostamana allekirjoittamasta jo valmiiksi neuvoteltua EU:n ja Ukrainan välistä lähestymis- ja vapaakauppasopimusta. Janukovyč pyrki tasapainottelemaan idän ja lännen välisellä aidalla, mutta putosi. *Revoljutsija hidnosti* syntyi tilanteessa, jolloin presidentti menetti luottamuksensa, oli pakotettu eroamaan ja pakeni Venäjälle.

Termin käänös ”arvojen vallankumous” johtaa kuitenkin harhateille. *Hidnost* on yksiköllinen sana ja sen vastine on pikemmin omanarvontunto, engl. *dignity*, kuin moniköllinen ja monimerkityksinen, sodan kontekstissa erittäin ladattu ”arvo”. Pettyneen kansanosan liikehdintä kaduilla synnytti kansalaisten omanarvontunnon voimannäytön. Olisi mittaluokkaa suurempi asia väittää (kaikkien?) arvojen kumoutuneen. Vivahteilla on tässä kohdassa aika paljonkin merkitystä. Ns. traditionaaliset arvot, joita Venäjän johto ja Moskovan patriarkaatti ovat retoriikassaan kutsuneet ortodoksisiksi sekä aseistaneet ne hyökkäyksessään Ukrainan kirkollista ja viime kädessä valtiollista itsenäistymistä vastaan, ovat kansankokouksia syvällisempiä rakenteita. Nimenomaan ”arvojen

vallankumouksesta” puhuminen nostaa esiin kysymyksen ristiriidasta ulkoisen ja virallisen suhteessa elettyyn ja esi-isiltä perittyyn, toisin sanoen epäviralliseen.

Ulkoisen ja virallisen vs. sisäisen ja epävirallisen välistä kamppailua ja ristiriitaa ei minusta kirjassa tuoda esille. Kuitenkin sodan oloissa kamppaillaan lähes kaikesta. Kun ukrainalaiset ortodoksit ovat esimerkiksi vastikään harkinneet siirtymistä viettämään pääsiäistä läntisen kirkkokalenterin mukaan, voi kysyä, onko se siirtymä arvoissa vai pikemmin ulkoista lähentymistä länteen vahvistava askel? Tämä tulee mieleeni lähinnä siksi, että Suomen ortodoksisirkon siirtyminen juliaaniseen gregoriaaniseen ja läntiseen pääsiäiskalenteriin ei ollut ollenkaan yksiselitteistä. Suomen itsenäistyessä todellista valinnanvaraa ei ollut, mutta monet, esimerkiksi Valamon luostarin veljestössä, jatkoivat yksityisesti (*kelejno*) vanhan kalenterin noudattamista. Esimerkiksi Paula Tuomikosken teos *Pietarilaispakolaisesta piispaksi: Arkkipiispa Paavalin (1914–1988) historiallinen elämäkerta, osa 1* (2019, Valamo Kustannus) selvittää kriittisen tutkimuksen valossa, miten syvistä ja pitkäikäisistä ristiriidoista yksistään kalenteririidassa oli kyse.

Suomi on niin poikkeuksellisen onnekas maa, että en tiedä, olemmeko peräti onnekkuutemme sokaisemia ja siksi kovin yksioikoisia. Osatekijä onnekkuutemme voi olla maantieteellinen pussinperä, historiallisesti homogeeninen väestörakenne ja se, etteivät holodomor, pogromit, juutalaisväestön joukkosurma, miehitykset, kansallistunteen kriminalisointi, kansalaisoikeuksien ja oikeusvaltion puute ole osuneet meidän kollektiivisen lähihistoriamme taakoiksi ja käsittelemättömiksi tabuiksi. Jos Suomen ortodoksit (virallinen jäsenmäärä yksi prosentti väestöstä) ovatkin kiistelleet jakautumisesta Moskovan- ja Konstantinopolin-mielisiin, niin valtiovallan kannalta se on ollut hyttysen ininää.

Yllä oleva vertailu on tärkeää, sillä Suomen oman valtiollisen itsenäistymiskamppailun ja kirkkopoliittikan opetukset eivät voi täysin olla heijastumatta asenteisiimme. Väitän, että Suo-

men menestystarina on tehnyt meistä hieman yksioikoisia ja kovin pragmaattisia, mikä pätee myös *Ukraina on meidän!* -teoksen esitystapaan.

Vaikka pelkistyksen, kronikkamaisuus ja nimien paljous hieman vaivaavat, niin tarkka ja perusteellinen ote sekä kronologinen eteneminen ovat myös ansio. Ajankohtainen suomalaisesta näkökulmasta kirjoitettu teos tulee kipeään Ukrainaa koskevaan tiedontarpeeseen. Teos on kahden alansa arvostetun asiantuntijan yhteistyön tulos. Heta Hurskainen on systemaattisen teologian asiantuntija, Teuvo Laitila uskontotieteen. Miellyttävällä tavalla kaksi kollegaa on yhdistänyt voimansa niin, että narratiivi on yhtenäinen ja saumaton, mutta viehättävästi dialoginen.

Lajiltaan teos on yleistä tietokirjallisuutta. Se sopii siis suurelle yleisölle mutta myös opetusmateriaaliksi. Mukaan otettujen termien valikoita ja niiden kansantajuistaminen on varmasti vaatinut vaivannäköä. Johdanto-osan jälkeen on esitelty mukaan valitut kirkkokunnat ja niistä käytetyt nimitykset. Käytännössä keskiössä ovat eri ortodoksiset kirkot sekä kreikkalaiskatolinen kirkko, joka syntyi Brestin unionissa 1595.

Lukijaa palvelee se, että teos käy vaihteittain läpi koko kristinuskon tulon itäslaavien keskuuteen, aina ruhtinas Vladimir/Volodymyrin ja hänen kansansa kasteesta vuonna 988. Tästä tapahtumasta ja sen myytistä on myös nykyisessä Venäjän ja Ukrainan välisessä konfliktissa otettu kaikki irti ja enemmänkin.

Teos rakentuu johdannan jälkeen kolmeen pääosiin (I Kiovan Rus, perilliset ja perintöriidat; II Ukrainan kirkko, Venäjän kirkko vai neuvostokirkko?; III Venäläinen maailma, pyhä Rus ja itsenäinen Ukraina) ja niiden lyhyisiin alalukuihin, joita on paljon. Päätösluku ”Lopuksi: Ukrainamme?” luo katseen tulevaisuuteen.

Koska kirkkojen sekä maallisen vallan välinen kamppailu on keskiössä, on selvää, että paljon huomiota saavat hallitsijat, kirkolliskokoukset, uskontokuntien rajanveto eri valtakeskusten välillä – Kiovan Rusista Moskovaan, Puola-Liettuaan, neuvostoaikaan. Kaikki huipentuu kamppailuun itsenäistymisestä, ja tapahtumien kaari jatkuu aina Venäjän hyökkäykseen ja vuoteen 2022 asti. Tieto on todella tuoretta. Monet nimet vain vilahtavat reportaasimaisesti, mutta tärkeimmät voimahahmot saavat toki tarkemman käsittelyn. Teoksessa on henkilö- ja paikannimi-hakemisto, loppuviitteet ja kattava lähdeluettelo, jotka eivät kustannusmaailmassa nykyisin ole lainkaan itsestäänselvyys. Kaikki ne lisäävät teoksen käyttöikää sivistyneenä yleisesityksenä ja lähdeotoksena.

Kuten kaikki kirjat, *Ukraina on meidän!* on tekijöidensä asiantuntemusalaan sidottu, tässä tapauksessa teologiaan ja uskontotieteeseen. Kirjassa on paljon puhetta identiteetistä ja ukrainalaisuudesta, mutta käsitteiden määrittely ja niiden pohdinta ovat niukkoja. ”Ukrainalaisuus” ja ”bysanttilainen perintö” jäävät lukijan oman tulkinnan varaan. Kriittinen lukija voi kokea, että kirja paikoitellen mukailee virallisen Ukrainan hegemonista narratiivia ja palvelee siten tarvetta pönkittää luottamustamme Ukrainaan sekä pysyvänä pidettyyn, omaan odotushorisonttiimme soviteltuun käsitykseen ukrainalaisuudesta.

Kirjoittajat eivät juuri hyödynnä yhteiskuntatieteellistä tutkimuskirjallisuutta tai viitekehystä, vaan rakentavat tarinalinjan maallisen ja kirkollisen valtakamppailun välille, kyseisten instituutioiden johtohahmojen kantojen, tekojen ja pyrkimysten selostamiseen ja paikoittain arveluihin. Moskovan patriarkaatin toimet on esitetty pääsääntöisesti pejoratiivisesti. Kesällä 2000 meriupseerit viskkelivät Krimin Simferopolissa UOK:n (Moskovan patriarkaatin alainen autonominen Ukrainan ortodoksinen kirkko) nimissä mätiä munia Kiovan uuden patriarkka Filaretin autoa kohti. Filaret sanoi myöhemmin rukoilevansa Jumalalta apua Ukrainan pääsemiseksi Euroopan Unioniin, ”samalla tavalla kuin pyhä apostolein vertainen ruhtinas Volodymyr [Vladimir] kerran liittyi [kasteen ottaessaan] Eurooppaan”. Kirjan mukaan ”Filaret tulkitsti, että Bysantista mallia ottanut suuriruhtinas Vladimir oli ollut eurooppalainen jo ennen kuin eurooppalaisuudesta alettiin puhua” (s. 252).

Rajaus vain kirkolliseen hegemoniakiistaan Moskovan ja Kiovan, Konstantinopolin ja Vatikaanin, Liettuan ja Puolan tai muiden valtakeskusten välille on kuitenkin perusteltu – jollei muuten niin ainakin siksi, ettei yhteen kirjaan sa millään mahtumaan kaikkea.

Esimerkiksi Länsi-Ukrainassa dominoiva kreikkalaiskatolinen kirkko, jolla lienee kymmenen miljoonaa uskovaista, vaatisi oman erillisen asiantuntevan esittelynsä, kokonaisen uuden kirjan. Kreikkalaiskatolisen kirkon erityispiirteet, rooli ja muutokset, kuten ekspansio läntisiltä alueilta kohti yleisukrainalaisuutta, ovat Ukrainassa vaikuttavien vastavoimien ymmärtämisessä keskeisiä. Kreikkalaiskatolisella kirkolla on ehtoollisyhteys katolisen kirkon kanssa ja pyhä istuin korkeimpana auktoriteettinaan, mutta sitä on silti pidetty usein ukrainalaisen kansallistunteen kehtona. Muut kristilliset uskontokunnat ja uskonnot (perinteisiä ovat muslimit ja juutalaiset) jäävät *Ukraina on meidän!* -teoksen rajauksen ulkopuolelle.

Kriittisistä huomioistani huolimatta *Ukraina on meidän!* on kaiken kunnian ansaitseva päänaavaus, jolle toivon jatkokeskustelua ja -tutkimusta.

Elina Kahla
Helsingin yliopisto

Konferenssi venäläisestä asuttajakolonialismista

Yalen yliopistossa New Havenissa järjestettiin 1.–2.5.2023 *Imperial Plow: Settler Colonialism in the Russian Empire and the Soviet Union*-konferenssi, jossa pohdittiin asuttajakolonialismia Venäjän keisarikunnan ja Neuvostoliiton konteksteissa. Jo esitelmäkutsussa todettiin, että sotilaallisten valloitusoperaatioiden ohella myös Venäjän laajentumista talonpoikaisasutuksen myötä tulisi tarkastella valloitusprosessina. Muille kansoille kuuluneita maa-alueita liitettiin osaksi Venäjän imperiumia näennäisen väkivalttomasti yhä uusia alueita viljellen ja alueiden alkuperäisiä elämäntapoja häiriten ja jopa hävittäen. Konferenssin aihe kytketykin Ukrainan sodan Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen alalla nostattamaan dekolonisaatiokeskustelun aaltoon ja tarjosi oman panoksensa tutkimusalan tarpeeseen arvioida kriittisesti Venäjän historiaa ja kulttuuria leimanneita imperialistisia ideoologioita. Koska yhteys Ukrainan tapahtumiin oli niin ilmeinen, oli jopa hieman yllättävää, kuinka vähän se näkyi konferenssin virallisessa ohjelmassa. Kahvipöytäkeskusteluissa sota sitä vastoin puhutti laajasti koko konferenssin ajan.

Kaksipäiväiseen konferenssiin oli esitelmäehdotusten perusteella kutsuttu 15 esitelmänpitäjää eri puolilta maailmaa. Vaikka konferenssikutsu olisi avannut ovia monitieteisemmällekin keskustelulle, edusti suuri enemmistö konferenssiin kutsutuista puhujista historian tutkimusta. Tämä näkyi myös konferenssin paneelijaossa: viidestä järjestetystä paneelista yksi koostui kirjallisuudentutkijoiden puheenvuoroista, kun taas loput neljä paneelia lähestyivät aihetta historian eri näkökulmista. Historiantutkimuksen vahva painotus Venäjän kolonialistisen ja imperialistisen menneisyyden ja nykyisyyden tarkastelussa ei ole mikään ihme, voidaanhan aihepiirin yhtenä edelläkävijänä pitää erityisesti uuden imperialismin historiaan erikoistunutta *Ab Imperio*-lehteä. Esitelmänpitäjien joukosta löytyikin lehden avainhenkilöitä.

Konferenssin ensimmäisen paneelin ”Theories and Temporalities” puhujien Michael Khodarkovskyn (Chicagon Loyola-yliopisto), Sergei Glebovin (Northamptonin Smith College) ja Timm Schönfelderin (Leibnitsin Itä-Euroopan

historian ja kulttuurin instituutti) esitelmät käsittelivät Venäjän reuna-alueiden asuttamista maanviljelystä harjoittavilla talonpojilla 1800- ja 1900-lukujen aikana. Ajallisesta ja maantieteellisestä hajonnasta huolimatta esitelmissä oli yhtäläisyyksiä. Ensinnäkin puhujat korostivat prosessin valtiojohtoisuutta: ihmisten vapaan liikkuvuuden sijaan kyse oli valtion tietoisista toimenpiteistä, jotka tähtäsivät maa-alueiden hallintaan. Toisekseen – hieman yllättävästi – kaikissa esitelmissä nousi esiin, kuinka venäläisten talonpoikien puutteen vuoksi maanviljelijöiksi houkuteltiin saksalaisia, korealaisia, ja ukrainalaisia. Tämä valotti hyvin sitä, kuinka laveasti ajatus alueiden ”venäläistämisestä” tai edes ”slaavilaistamisesta” ymmärrettiin. Paneeliin kommentoijaksi kutsuttu Jane Burbank (New Yorkin yliopisto) korosti puheenvuoroosaa sitä, kuinka asuttajakolonialismin etninen monimuotoisuus purkaa perinteistä kolonisoija–kolonisoitu-dikotomiaa. Toisaalta se myös haastaa tunnistamaan, kuinka monet erilaiset toimijat ja rakenteet ovat osallistuneet maan imperialistiseen kehitykseen.

Toinen paneeli ”Narratives” käsitteli kaukokirjallisia kuvauksia asuttajakolonialistisen politiikan kokemuksista. Colleen Lucey (Arizona-yliopisto) ja Dana Brouillard (Columbian yliopisto) käsittelivät aihetta Jakutiaan karkotetun Vladimir Korolenkon talonpoikaiskuvauksen kautta. Brian Yang (Illinoisin Urbana-Champaign-yliopisto) ja Eeva Kuikka (Tampereen yliopisto) tarkastelivat puolestaan alkuperäiskansoihin kuuluvien kirjailijoiden Juri Rytheun ja Jeremei Aipinin tekstejä. Paneelissa ”Settler Administrations” asuttajakolonialismia lähestyttiin erilaisten hallinnollisten kysymysten kautta. Esimerkiksi Aminat Tšokobajeva (Nazarbayevin yliopisto) osoitti esitelmässään, kuinka Neuvostoliiton maankäyttöoikeuksia koskevat uudistukset Pohjois-Kirgisiassa tähtäsivät lähtökohtaisesti alueen eri väestöryhmien maa-alueiden tasa-arvoistamiseen. Toimenpiteet johtivat kuitenkin siihen, että alue avattiin slaaviväestölle ja maatalouden kehittämisen nimissä alueen parhaat viljelysmaat annettiin sinne muuttaneille slaavilaisiin kansoihin kuu-

luneille talonpojille. Yksi harvoista konferenssin aihetta ei-inhimillisen luonnon näkökulmasta tarkastelleista oli samassa paneelissa puhunut Victoria Donovan (St Andrews'n yliopisto). Esityksessään Donbasin alueen historiasta hän osoitti, että Ukraina on näyttäytynyt venäläisessä historiankirjoituksessa ennen kaikkea resurssivarastona alueen rikkaiden luonnonvarojen myötä. Tämä ilmeni ennen kaikkea vanhoista Donbasin alueen kartoista, joissa imperialistinen narratiivi esittää alueen tyhjänä ja vapaana hyödynnettäväksi. Myöhemmät kartat, joihin on merkitty alueelta löydettyjen luonnonvarojen sijainti, luovat Donbasista kuvaa imperiumin mineraali- ja hiilivarastona, mikä näkyy nyky-Venäjän tavassa suhtautua Ukrainaan ja erityisesti Donbasin alueeseen sekä pyrkimyksissä oikeuttaa jopa sen sotilaallinen valloitus.

Keskustelu venäläisen asuttajakolonialismin monikansallisesta luonteesta jatkui paneelissa ”Beyond Russians”. Aileen Friesenin (Winnipeg'n yliopisto), Jonathan Dekel-Chenin (Jerusalem'n heprealainen yliopisto) ja Oleksandr Poljanytševin (Södertörnin yliopisto) esitelmissä käsiteltiin niin Saksasta Siperiaan houkuteltuja mennoniitteja, juutalaisia kuin ukrainalaiskaskoita, joita kaikkia Venäjän hallintovalta käytti pyrkimyksissään asuttaa imperiumin reunaluodut edullisiksi katsomillaan väestöryhmillä. Konferenssin viimeinen paneeli ”Settler Colonial Encounters” puolestaan keskittyi asuttajien ja alkuperäisväestöjen välisiin suhteisiin. Tšetšēn Kudatšinovan (Mannheimin yliopisto) esitelmä erosi muista lähestymällä aihetta alkuperäiskansojen näkökulmasta hyödyntäen venäläisen historiankirjoituksen lisäksi niiden kansanperinnettä. Kudatšinovan esittelemät otteet Altain alkuperäisväestön suullisesta perinteestä käsitelivät menetyksen ja vastarinnan tunteita, joita kotiseutujen muuttuminen venäläisten asuttamiseksi viljelysmaiksi aiheutti. Näiden otteiden lisäksi Kudatšinova nosti esille tapauksen, jossa delegaatio Altain alkuperäiskansojen edustajia matkusti Pietariin esittääkseen tsaarille virallisen valituksen kotialueelle muuttaneen siirtolaisväestön harjoittaman laittoman maanvaltaamisen ja väkivaltaisuuksien johdosta. Tapaus osoitti, kuinka virallisista ja kirjallisista lupauksista huolimatta Venäjän keskusvallalla ei ollut mielenkiintoa huolehtia alkuperäisväestön nimellisten maaomaisuus toteutumisesta käytännössä.

Paneeliesitelmien lisäksi konferenssin ohjelmaan kuului kutsuluento, jonka piti historian professori Willard Sunderland (Cincinnati'n yliopisto). Sen pohjana oli kuvitteellisen keskitason virkamiehen pitämä fiktiivinen päiväkirja tämän

virkauralta Etelä-Siperian asuttajayhteisössä 1800-luvulta. Vaikka päiväkirja oli itsessään fiktiivinen kertomus, perustui se historiallisille teksteille ja dokumenteille. Todellisia lähteitä yhdistellen se kuvasi venäläisen asuttajakolonialismin hallintoa ja toimintalogiikkaa. Sunderlandin esitelmä ja sitä seurannut keskustelu palasivat jälleen tarkastelemaan venäläistä asuttajakolonialismia moniulotteisena ja -muotoisena ilmiönä, josta ei välttämättä ole edes mielekästä pyrkiä luomaan yhtä kaikenkattavaa kokonaiskuvaa. Keskustelussa nousi esiin myös huoli siitä, jääkö tutkimus lopulta vain toistamaan samoja valtarakenteita, kun Venäjän harjoittaman kolonialismin tarkastelu keskittyy yksinomaan historiallisten prosessien toimintalogiikan ymmärtämiseen. Huoli nousi esiin myös konferenssin loppukeskustelussa, jossa harmiteltiin, kuinka vähän konferenssissa kuultiin tutkijoita tai aktivisteja niiltä Keski-Aasian alueilta, joita sen aihe varsinaisesti kosketti. Konferenssiesitelmien pääasiallisena aineistona toimivat pitkälti venäläiset historiikit, arkistot ja medialähteet, joita käsittelemässä oli pääasiassa länsimaalaisia ja venäläistausaisia tutkijoita. Heräsikin kysymys, uusinnetaanko näin tiedostamatta niitä koloniaalisia suhteita ja valtarakenteita, joita konferenssin esitelmät pyrkivät tuomaan esiin ja tarkastelemaan kriittisesti? Kysymys tuskin rajoittuu kuitenkaan Yalen konferenssiin, vaan sitä tulisi tarkastella laajemmin Venäjän, Euraasian ja Itä-Euroopan tutkimuksen alalla – erityisesti käsiteltäessä marginalisoituja ja Venäjän suurvaltapolitiikasta kärsineitä kansoja ja kansallisuuksia.

Tästä huolimatta näen, että konferenssi oli tärkeä avaus aikana, jolloin Venäjän kolonialistien ja imperialistien käytänteiden kriittinen uudelleentarkastelu on aivan ensisijaisen olennaista. Kyseisistä aiheista on tullut hyvin nopeasti alamme keskeisiä kysymyksiä. Muutoksen äkillisyyden vuoksi on suunnattoman tärkeää pysähtyä näiden teemojen ja niitä koskevien käsitteiden äärelle ja kysyä, millaisia erityispiirteitä niihin Venäjän kontekstissa liittyy. Valmiiden, läntisestä tutkimustraditiosta omaksuttujen käsitteiden soveltamisen haaste nousikin esiin konferenssin loppukeskustelussa. Keskustelun pääasiallinen kysymys oli, voidaanko käsitettä asuttajakolonialismi yleensäkin käyttää Venäjän historiasta ja yhteiskunnasta puhuttaessa ja kuinka asuttajakolonialismi pitäisi tässä tapauksessa määritellä. Vaikka kaikki näkivät Venäjän imperialistisessa suurvaltapolitiikassa monenlaisia asuttajakolonialismille tyypillisiä piirteitä ja käytänteitä, täydellistä hyväksyntää käsite ei kaikilta saanut. Osa osallistujista ei näh-

nyt käsitteen kattavan kaikkia Venäjän historian erityispiirteitä, etenkin vallankumousta edeltäneen Venäjän sisällä vallinneita lukuisia ja keskenään ristiriitaisia käytänteitä ja kokemuksia. Kaikki osallistujat olivat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että homogeenisen asuttajakolonialismikäsitteen sijaan olisi syytä puhua pikemminkin erilaisista asuttajakolonialismeista. Sen sijaan, että tutkimuksessa pyrittäisiin mahduttamaan venäläinen imperialismi kaikkine sen muotoineen valmiisiin käsitteisiin, olisi tärkeämpää

löytää sellaisia käsitteitä, joiden kautta saadaan tunnistettua ja avattua nimenomaan Venäjän suurvaltapolitiikan ja imperialististen diskurssien ominaisuuksia. Näitä diskursseja tarkasteltaessa ei ole kuitenkaan varaa unohtaa niitä ääniä ja kokemuksia, jotka ovat jääneet Venäjän suurvaltapolitiikan jalkoihin.

Eeva Kuikka
Tampereen yliopisto

Rakennusperintö ja sota -seminaari

Taidehistorioitsija Lars Petterssonin (1918–1993) kuolemasta tuli 4.4.2023 kuluneeksi 30 vuotta. Vuosina 1951–1981 Pettersson toimi Helsingin yliopiston taidehistorian professorina. Hänen jatkosodan aikaisesta toiminnastaan puhuttiin paljon tieteellisessä seminaarissa ”Rakennusperintö ja sota”, joka pidettiin helmikuun toisena päivänä Tieteiden talossa Helsingissä. Ajallisen sattuman kautta seminaari olikin suurlta osin professori Petterssonin muistotilaisuus.

Seminaarikeskustelujen ytimessä oli kysymys, miten arkkitehtuuri, ja kulttuuri yleensä, suojataan sotien aikana. Seminaarissa kuultiin useita mielenkiintoisia esitelmiä, mutta tähdenä ja pääpuhujana oli tunnettu pietarilainen taidehistorioitsija ja kulttuurivaikuttaja Mihail Miltšik. Hän esitteli perusteellisesti toimittamansa teoksen, joka julkaistiin 2020. Kyseessä on venäjäksi käännetty ja runsaasti kuvitettu Lars Petterssonin kirja *Arhitektura derevjannyh*

Seminaari ”Rakennusperintö ja sota”. Kuva: Marina Vituhnovskaja-Kauppala.

tserkvei i tsasoven Zaonežja ("Äänisniemen puukirkkojen ja -tsasounien arkkitehtuuri"). Petterssonin sodanaikainen työ ja tämän teoksen tarina ovat niin ainutlaatuisia, että kuvaan niitä laajemmin.

18. lokakuuta 1941 Suomen armeijan ylipäällikkö marsalkka Mannerheim määräsi nykyisen Museoviraston edeltäjän Muinaistieteellisen toimikunnan esityksestä 23-vuotiaan taidehistorian maisterin, vänrikki Lars Petterssonin Itä-Karjalan sotilashallintoesikunnan käyttöön huolehtimaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden esineiden pelastamisesta ja talteen ottamisesta. Nämä alueet, ja erityisesti Äänisjärven keskelle ulottuva luonnon- ja kulttuurihistoriallisesti ainutlaatuinen Äänisniemi, olivat tunnettuja jo muinaisista ajoista siellä säilyneestä omaperäisestä kansankulttuurin perinteestä, ennen kaikkea puuarkkitehtuurista. Apulaisekseen Pettersson sai tykkimies, kuvanveistäjä ja akvarellisti Oiva Heleniuksen. Tehtävänä oli muistomerkkien suojeleminen, ja Pettersson teki jatkuvaa valistustyötä sotilaiden ja upseerien

keskuudessa. Hänen työnsä sisältö ja merkitys on kuitenkin paljon laajempi kuin puuarkkitehtuurin huipputeoksien suojeleminen, vaikka tämäkin työ ansaitsee huomattavaa arvostusta. Mitä enemmän Pettersson tutustui aineistoonsa, sitä suurempi oli sen lumoava vaikutus häneen. Pian hän ei voinut enää rajoittaa toimintaansa vain suojeeluun. Paljon myöhemmin professori kertoi minulle, että muistomerkit olivat hänestä niin kiinnostavia, ettei riittänyt vain lukkojen ripustaminen niiden oviin. Tärkeätä oli tehdä se niin, että jos ne tuhoutuisivat, niin kuitenkin jotain jäisi jäljelle. Petterssonin ja Heleniuksen huomio kiinnittyi tutkimukseen.

Äänisniemen kirkkojen ja tsasounien tutkimushanke kesti melkein kaksi vuotta, lokakuusta 1942 kesäkuuhun 1944. Pettersson ja Helenius kiersivät lähes 160 asutuspaikkaa valokuvaten, mitaten ja luetteloiden arkkitehtoniset kohteet. Kaikkiaan he tutkivat 35 kirkkoa ja sata tsasounaa. Kyseessä oli ensimmäinen täydellinen rakennustaiteen aarteiden inventointi, systematisointi ja perustutkimus tällä seudulla. Pet-

Kuva 2: Lars Pettersson. Mihail Miltšikin henkilökohtainen kokoelma.

terssonin valokuvakokoelmassa, joka laadittiin silloin ja joka sijaitsee nyt Kansallisarkistossa, on yli 2 500 otosta. Aineiston arvoa lisää se, että niissä on ainoa jälkipolville jäänyt todiste suuresta osasta näistä muistomerkeistä, koska yli puolet tutkituista rakennuksista on sodan jälkeen tuhoutunut.

Petterssonin valtava aineisto oli pohjana hänen väitöskirjalleen, joka valmistui vuonna 1950. Tämä kirja, *Äänisniemen kirkollinen puuarkkitehtuuri*, käännettiin myöhemmin epävirallisesti venäjäksi. Kirjoituskoneella kirjoitettuja liuskoja säilytettiin huolellisesti ja käytettiin Kižin ulkoilmamuseon kirjastossa. Olin silloin museon varajohtajana ja muistan, miten unelmoimme mahdollisuudesta tavata Petterssonin, joka teki niin arvokasta työtä sodan aikana. Tästä arvostamastamme asiantuntijasta emme kuitenkaan tienneet juuri mitään. Unelmamme toteutui vasta perestroikan aikana: vuonna 1989 Lars Pettersson kävi Helvi-vaimonsa kanssa Petroskoissa ja Kižillä, osallistui hänelle omistettuun tieteelliseen konferenssiin ja lahjoitti museolle kopiot tutkimusmateriaaleistaan sekä mikrofilmit sotilaspäiväkirjoistaan ja vielä Oiva Heleniuksen akvarellien diakuvia sekä kopiot osasta hänen Äänisniemen kokoelmansa negatiiveista. Matkan järjesti Neuvostoliitto-instituutin johtaja, vuonna 2022 edesmennyt Valdemar Melanko.

Jo silloin, vuonna 1989, Mihail Miltšik silloisessa Leningradissa sai ajatuksen julkaista Petterssonin teokset venäjäksi käyttäen tässä yhteydessä runsaasti hänen tutkimusmateriaalejaan. Työ edistyi hitaasti, mutta tulos on upea. Vuonna 2020 moskovalainen yksityiskustantamo Tri kvadrata julkaisi teoksen 544-sivuisena. Paitsi Petterssonin tekstejä (mm. hänen artikkelinsa Äänisniemen ikonitaiteesta) kirjaan kuuluu runsas piirustuksien, valokuvien ja akvarellien materiaalikokoelma (275 valokuvaa ja 200 arkkitehtonista piirustusta) sekä laajat tieteelliset kommentit.

Rakennusperintö ja sota -seminaarissa Mihail Miltšik esitteli teoksen suomalaisille kuulijoille urotyönä ja korosti, että Petterssonin toimintaa Äänisniemellä voi kutsua korkean humanismin esimerkiksi. Miltšik korosti, että Äänisniemi ei ollut edes ”kansalliseksi” miellettyä karjalaista

vaan puhtaasti venäläistä aluetta. ”Kulttuuri ja tiede”, lausui 88-vuotias monenlaista nähnyt tutkija, ”ovat moraalisesti sodan yläpuolella”. Sodat aina loppuvat, mutta kulttuuri jää ikuisiksi. Petterssonin toiminta sodan aikana oli työtä maailmankulttuurin hyväksi.

Seminaarissa esiintyivät myös dosentti Pekka Kauppala ja FT Hanna Kemppe Helsingin yliopistosta sekä arkkitehtiopiskelija Heljä Nieminen ja professori Panu Savolainen Aalto-yliopistosta. Kauppala kuvaili Irakin, Syyrian, Jemenin ja Ukrainan sotien aiheuttamia rakennusperintötuhoja. Hän korosti, että muistomerkkien henkisen omaksumisen (esim. *irridenta*-tapauksissa) tai vierauden tunne on hyvin olennaista sille, onko aitoa kiinnostusta niiden säilyttämiseen sotaoloissa. Kempin teemana oli venäläisten piirteiden häivyttäminen Suomen ortodoksisista pyhäköistä sotienvälisenä aikana, mikä silloin oli merkittävän systemaattista. Kempin uraauurtavasta työstä näkyy, miten historiallista muistia rakennetaan uudelleen jopa uskonnon alalla. Nieminen kertoi Kotkan Kymminlinnan linnoituksesta ja sitä koskevista tulevaisuudsuunnitelmista, siitä, miten historiallinen muistomerkki voi sopeutua nykypäivän tarpeisiin. Savolainen tarkasteli rakennusperintön ja kriisien törmäyksiä 1700-luvulta nykypäivään ja loi värikkään kaaren Ranskan suuresta vallankumouksesta nykypäivän Suomeen. Hän käsitteli muistomerkkien suojelun, muuttamisen ja purkamisen filosofiaa sekä niiden menettelytapojen kehitystä.

Tieteiden talon luentosali tuli täpötäyteen, ja kuulijat olivat innostuneita ja esittivät paljon kysymyksiä. Läsnä oli myös eräitä Lars Petterssonin oppilaita, jotka muistelivat opettajaansa lämmöllä. Seminaarin järjestäneet Aleksanteri-instituutti, Suomen ICOMOS, Aalto-yliopiston arkkitehtuurin laitos, Pietari-seura sekä Suomi-Venäjä-seuran historian osasto voivat olla erittäin tyytyväisiä vaikeissa oloissa paljon järjestelytyötä vaatineen seminaarin antiin.

Marina Vituhnovskaja-Kauppala
Helsingin yliopiston dosentti, vuosina 1976–1990 Kižin ulkoilmamuseon tieteellinen toimitsija ja varajohtaja

Havainnot Slavistipäivästä

Suomen Slavistipiiri ry järjesti perjantaina 24. maaliskuuta 2023 Tieteiden talossa vuotuisen päätapahtumansa Slavistipäivän, jonka teema tänä vuonna oli ”Pakolaisuus, muuttoliike, pois-saolo”. Päivä alkoi Slavistipiirin puheenjohtajan Saara Ratilaisen alkusanoilla, joiden jälkeen jaettiin Maria Widnäsän (1903–1972) gradupalkinto, jota Slavistipiiri on jakanut kolmen vuoden välein vuodesta 1984. Tänä vuonna se annettiin neljälle maisterintutkielmalle: Johanna Mäntylälle Tampereen yliopistosta, Jonas Söderlundille Åbo Akademista, Marie Mäkiselle ja Vladislav Sarelaiselle Helsingin yliopistosta. Palkituista Söderlund ja Mäkinen esittelivät paikan päällä ja Mäntylä etäyhteyden välityksellä töitään.

Tämän jälkeen tutkijatohtori Mervi Leppäkorpi (Turun yliopisto) puhui esityksessään ”Maa ja sen muuttajat: siirtolaisuus ja maahanmuuton hallinta Suomessa” oivaltavasti ja kriittisesti nykyisestä tilanteesta hyödyntäen käsitteistöä metodologisesta nationalismista ja tutkimustuloksia kansainvälisestä tutkimuksesta. Hän havainnollisti esitystään Maahanmuuttoviraston tilastoilla ja esitteli eri maahantulon kategorioita, kuten pakkomuuton, vapaamuuton ja tilapäisen suojelun direktiivin, jonka EU otti uudelleen käyttöön 4.3.2022 Venäjän hyök-

käksen seurauksena. Tämä järjestelmä takaa siirtymään joutuneelle henkilölle yhdenmukaiset oikeudet EU:n alueella. Leppäkorpi havainnollisti kritiikkiään byrokraattista mekanismia sekä eksyttävää paperi- ja lomakemetsää kohtaan kehottamalla, että jokainen kuuntelija kokeilisi itse virallisen sähköisen lomakkeen täyttämistä esitelmänsä aikana.

Venäjänkielisen kirjallisuuden ja kulttuurin professori Marja Sorvarin (Itä-Suomen yliopisto) esitelmä ”Muuttoliike ja muisti kirjallisuudessa” oli sulava jatke Leppäkorven esitykselle. Sorvari kuvasi monikielisen ja -kulttuurisen kirjallisuuden eri teemoja nykykirjallisuudessa. Niistä on löydettävissä esimerkiksi kriittistä suhtautumista etenkin stereotyyppiin kansallisuuskuvauksiin, joita nykyään voidaan käyttää ironisessa tai post-ironisessa mielessä tuomaan yllätyksellisyyttä valitun kirjailijan tekstiin. Esityksensä lopuksi Sorvari esitteli kaksi nuorta naiskirjailijaa, suomeksi kirjoittavan venäläistaustaisen Anna Soudakovan (s. 1983), jonka romaani *Mitä männyt näkevät* (2020) ja *Varjele varjoani* (2022) ovat olleet suosittuja lukijoiden keskuudessa, sekä Berliinissä vaikuttavan ja saksaksi kirjoittavan Olga Grjasnowan (s. 1984), jonka esikoisromaanin, *Der Russe ist einer, der Birken*

Paneelikeskustelun läsnä olleet osallistujat, vasemmalta oikealle: Natalya Bekhta, Miranda Jakiša, Daria Krivonos, Pauliina Lukinmaa. Kuva: Mika Perkiömäki.

liebt (”Venäläiset rakastavat koivuja”) sai julkaisuvuonnaan 2012 Saksassa paljon positiivista huomiota julkisuudessa.

Venäjän kielen ja kulttuurin professorin Sanna Turoman (Tampereen yliopisto) moderoima paneelikeskustelu ”Scholars, war, and displacement” oli koskettava. Syntyi vaikutelma, että osallistujat kokivat tilan turvallisiksi. Yliopistotutkija Natalya Bekhtan (Tampereen yliopiston tutkijakollegium) puheenvuoro oli henkilökohtainen ja voimallinen, sillä hän ukrainalaisena Suomessa jo vuosia asuneena tutkijana kuvasi omia tunteitaan vallitsevasta tilanteesta. En varmaankaan ollut ainoa yleisön joukossa, joka pyyhki kyyneliään hänen lopetettuaan. Riippumaton tutkija Volha Harytskaja Minskistä/Vilnasta oli mukana paneelissa etäyhteyden välityksellä, ja hän loi katsauksen Valko-Venäjän tilanteeseen. Esitys tarkensi kuvaa siitä sorrosta ja painostuksesta, joka kohdistuu Valko-Venäjän korkeakoulusektoriin sekä siitä, millaisissa oloissa siellä tutkijat elävät. Aleksanteri-instituutin

vieraileva tutkija Miranda Jakiša Wienin yliopistosta kuvasi puolestaan omalta kannaltaan tilannetta tutkijana, luennoitsijana ja opettajana saksalaisella kielialueella. Jakišan alustus oli hyvin inspiroiva, sillä se vaati muutosta olemassa oleviin vanhentuneisiin ajatusmalleihin ja rakenteisiin. Tutkijatohtori Daria Krivonos (Helsingin yliopisto) toi oman sosiologisen näkökulmaansa keskusteluun monikielisuuden kasvavasta merkityksestä ja turvallisen tilan periaatteesta, jota tulisi hänen mielestään mahdollisuuksien mukaan hyödyntää enemmän myös kenttätutkimuksessa. Tutkijatohtori Pauliina Lukinmaa (Itä-Suomen yliopisto) puhui lyhyesti kenttätyöstään, joka käsitteli venäjänkielisiä LGTBQ-aktivistiverkostoja Baltiassa.

Tunnelma seminaarissa oli lämmin ja kollegiaalinen, vaikka paneelin aihe oli ymmärrettävistä syistä rankka. Tapahtumassa syntyi vilkasta keskustelua osanottajien kesken.

Sofia Schulgin

Sasha Mäkilä

Orchestral Repertoire in the St. Petersburg Conservatory's Conductor Training 1979–2019

This article examines the orchestral repertoire used in the conductor training programme at the St. Petersburg (Leningrad) Conservatory from 1979 to 2019, based on the experiences of Finnish alumni of the conservatory. The data for the study consists of interviews with five conductors and the author's own notes from his student days, which are used to investigate the pedagogical nature of the orchestral repertoire and its relationship to the canon of orchestral music, as well as to compare Finnish alumni's study and learning experiences. Even though the interviewees studied at the conservatory at different times and with different teachers, similarities are found in both the repertoire and experiences. The significance of Beethoven's and Tchaikovsky's works in the repertoire, the relatively large proportion of Russian repertoire and the scarcity of modern works are highlighted. However, the repertoire correlates well with the works favoured by Finnish orchestras, while also providing a good foundation for the development of individual conducting technique.

Tämän numeron kirjoittajat

Sasha Mäkilä, FT, vieraileva tutkija, Taideyliopiston tutkimusinstituutti, ORCID 0000-0002-8810-7966

Teemu Oivo, YTT, tutkijatohtori, Aleksanteri-instituutti, Helsingin yliopisto
ORCID 0000-0002-0673-6145

Ohjeita kirjoittajille

Ajantasaiset kirjoittajaohjeet verkkosivuillemme:
<https://journal.fi/idantutkimus/kirjoittajanohjeet>

1 Pääkirjoitus: Kuka on syyllinen?

ARTIKKELI

4 Sasha Mäkilä: Orkesteriohjelmisto Pietarin konservatorion kapellimestarikoulutuksessa 1979–2019

ESSEE

27 Teemu Oivo: Kuinka ympäristökeskustelujen on käynyt Venäjällä?

KOLUMNI

34 Ismo Björn & Pirkko Pöllänen: Toimijoiden Karjala – havaintoja ylirajaisesta unelmasta

TAIDE

38 Mika Pylsy: Tere Ukraina! Ukrainalaisen avantgarden näyttely Kumussa

HAASTATELU

49 Pia Koivunen: Geoffrey Robertsin haastattelu: Neuvostoliiton ulkopolitiikan tutkimus kylmän sodan vuosina

LEKTIOT

54 Anni Reuter: Inkerinsuomalaisten totaalinen karkotus Neuvostoliitossa

58 Kristiina Häikiö: Inkeriläisten paluumuuton alkamisen juurisyitä etsimässä

66 Arviot

72 Ajankohtaista

79 Abstracts in English

